

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ
ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ
ЗЛОЧИНІВ**

**МАТЕРІАЛИ
КРУГЛОГО СТОЛУ**

25 лютого 2015 року

Київ – 2015

УДК 343.98+343.13 (063)

ББК 67.52я431+67.4102я431

Т–38

Рекомендовано до друку вченою радою
навчально-наукового інституту права та психології НАВС.
Протокол № 7 від 3 березня 2015 р.

Організаційний комітет:

Горбачевський В. Я. – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, доцент;

Мацишин В. С. – професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник;

Семенов В.В. – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

Прокопенко Г.І. – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС.

Організатори круглого столу не несуть відповідальності за поданий матеріал. Тези доповідей подано в авторській редакції.

Т–38 Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів [Текст]: матеріали кругл. столу: (Київ, 25 лютого 2015). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 143 с.

ББК 67.52я431+67.4102я431

© Національна академія внутрішніх справ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Горбачевський В. Я., Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

В час становлення демократичного суспільства зміцнення законності та правопорядку є одним з пріоритетних завдань держави. Її вирішення потребує не тільки постійної і активної діяльності практичних підрозділів з розслідування і розкриття злочинів, а також ефективного функціонування підрозділів Експертної служби МВС України, оскільки результати судових експертиз є важливим джерелом доказової інформації у кримінальному провадженні.

Призначення та проведення експертизи науковцями та практичними працівниками визнається основною формою в системі форм використання спеціальних знань – професійних знань, отриманих у результаті навчання, навичок практичної діяльності з різних галузей науки, техніки та інших напрямів людської діяльності. Вона значною мірою розширює пізнавальні можливості досудового розслідування, дозволяє використовувати сучасні науково-технічні засоби та методи дослідження слідів кримінальних правопорушень.

Ефективне використання методу судових експертиз в розслідуванні злочинів неможливе без належної взаємодії між слідчими та співробітниками експертних підрозділів Експертної служби МВС України. Підвалини цієї діяльності закладаються в тому числі на спільних наукових заходах, одним з яких є і сьогоднішній круглий стіл.

Досягнення людства в науці і техніці сприяють розвитку науково-технічних засобів та методів криміналістичних досліджень. Практика їх застосування йде поруч з теоретичними дослідженнями науковців-криміналістів. Наукові і методичні основи судових експертиз постійно удосконалюються. Безпосереднє спілкування досвідчених експертів і студентів

дозволяє посилити практичну складову у підготовки майбутніх правознавців.

Аналіз сучасної правозастосовної діяльності показує наявність деяких організаційних і методичних проблем у використанні у першу чергу новітніх науково-технічних засобів та методів пошуку та дослідження матеріальної інформації. Такій стан пояснюється низкою об'єктивних причин: якісні зміни сучасної злочинної діяльності ведуть до появи нових засобів чинення злочинів і відповідно незнайомих, не досліджуваних раніше слідів; у коло криміналістичних досліджень входять нові галузі наукових знань, формуються нові види судових експертиз, розробляються нові та удосконалюються існуючі (традиційні) методики експертних досліджень.

1. ЕКСПЕРТИЗА ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСУ

РОЛЬ ФОНОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бойко Ю. Р., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Проведення експертиз при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності характеризується деякими особливостями, пов'язаними як з їхнім призначенням, так і проведенням.

Однією з найпоширеніших і складних як в організаційному, так і в технічному плані є фоноскопична експертиза, яка проводиться з метою ідентифікації особи по усному мовленню, а також для технічного дослідження носіїв інформації і апаратури звукозапису. Звукові сліди нерідко використовуються для розкриття, розслідування і запобігання злочинам, дозволяють встановити особистість злочинця й інші обставини, підлягають доведенню. Роль звукових слідів людини істотно зросла останнім часом. Це пов'язано з тим, що традиційні засоби фіксації – письмові документи – дедалі більше замінюються звукозаписом і відео зйомкою, що дедалі частіше використовуються у повсякденному житті.

Сьогодні серед матеріалів кримінальних проваджень досить часто присутні:

1) фонограми, у яких випадково чи цілеспрямовано зафіксована інформація про підготовку, скоєння та приховування злочину, наприклад розмови злочинців, очевидців, потерпілих;

2) фонограми, які з'явилися об'єктами злочинних дій (якщо їх вкрадено чи фальсифіковано);

3) фонограми, що служили знаряддям злочину, наприклад, при вимаганні чи шантажі;

4) фонограми допитів та інших слідчих дій, є додатками до відповідних протоколів.

Об'єкти дослідження для даної експертизи одержують найчастіше в результаті проведених оперативно-розшукових заходів, насамперед, у результаті тактичної операції «затримка особи, яка мала на меті вчинити злочин на місці злочину», коли всі розмови злочинця записуються на аудіо носії. Набагато рідше фоноскопична експертиза проводиться по записах прослуховування телефонних переговорів.

Аудіо матеріали з результатами прослуховування телефонних переговорів на підставі постанови керівника органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, передаються слідчому, проводиться їхній огляд і залучення до провадження. Отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності предмети й документи нерідко піддаються експертним дослідженням. Однак експертиза може бути призначена тільки після того, як зазначені предмети або документи будуть визнані доказами й у цій якості залучені до провадження.

Експертно-криміналістичне дослідження фонограм включає вивчення звукової інформації, носіїв запису, апаратури і пристосувань, за допомогою яких здійснюється процес запису.

Фоноскопична експертиза розвивається в декількох напрямках: технічне дослідження фонограм і інших засобів звукозапису; фоноскопичне дослідження звукового середовища, зафіксованого на магнітних носіях; фоноскопичне дослідження усного мовлення.

Кожний з напрямків вирішує як ідентифікаційні, так і діагностичні завдання. Завданням ідентифікаційного дослідження фонограм є встановлення конкретних екземплярів засобів звукозапису.

До діагностичних технічних досліджень фонограм відносяться: давнина виробництва фонограм; спосіб виготовлення фонограми (чи є фонограма оригіналом або копією); наявність ознак підробки й ін.

На вирішення даної експертизи ставляться такі питання:

– чи є на представленій фонограмі фрагменти із записом звучної мови;

- який дослівний зміст розмови, зафіксованої на даній фонограмі (окремих її фрагментах);
- які відомості, що характеризують мовця, можна одержати по фонограмі його звучної мови;
- чоловіча або жіноча звучна мова записана на фонограмі;
- скільки чоловік брало участь у розмові, записаній на представлений фонограмі;
- одним або різними особами вимовлена мова, записана на представлених фонограмах;
- чи придатна представлена на дослідження фонограма для ідентифікації мовця за голосом і мовою;
- чи належать голос і мова, зафіксовані на фонограмі, гр .А;
- чи є дана фонограма оригіналом або копією;
- яка природа звукових сигналів, зафіксованих на представлений фонограмі;
- чи є звукові сигнали на фонограмі сигналами конкретного джерела (указати джерело).

Оцінка результатів фоноскопичної експертизи слідчим і судом проводиться за загальними правилами оцінки доказів .

Отже, на підставі вищенаведеного я вважаю, що використання фоноскопичної експертизи в ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності займає важливе місце в процесі отримання доказової інформації, підтвердження даних, отриманих в ході оперативно-розшукової діяльності, спростування неправдивих показань посадових осіб та їх захисників.

Для того, щоб результати експертиз давали максимально можливі доказові дані для встановлення істини у справі, необхідно усі оперативно-розшукові заходи та слідчі дії проводити в суворій відповідності до закону, методично правильно з тим, щоб забезпечити наявність належного матеріалу для експертного дослідження.

ЕКСПЕРТИЗА ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСУ: ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Горбач-Кудря І. А., начальник сектору експертизи відео- та звукозапису відділу комп'ютерно-технічної експертизи, експертизи відео- та звукозапису лабораторії криміналістичної експертизи Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Інтенсивне наповнення суспільного життя різноманітними технічними засобами спілкування актуалізувало розвиток експертизи звуко- та відеозапису. На сьогоднішній день висновок експерта є доказом у кримінальних провадженнях, пов'язаних не лише із вимаганням, шантажем, корупцією та тероризмом, а й з пограбуванням, замахом на вбивство, наркоторгівлею, prostitucією тощо.

Експертиза звуко- та відеозапису належить до класу криміналістичних експертиз. Її об'єкти дослідження та термінологічний апарат, а саме: фонограма, відеофонограма, відеограма, сигналограма-оригінал, запис, монтаж, – визначені ДСТУ 2737–94 [1]. У межах експертних спеціальностей основними завданнями експертизи звуко- та відеозапису є проведення технічної експертизи матеріалів і засобів звуко- та відеозапису; дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ; лінгвістичного дослідження усного мовлення.

Діагностичні та ідентифікаційні завдання вирішуються із застосуванням інструментальних та лінгвістичних методів, які забезпечують комплексний підхід в аналізі об'єктів дослідження.

Інструментальними неарбітражними методами досліджуються акустичні ознаки, що в кількісній формі відображають фізичні характеристики мовленнєвих та немовленнєвих сигналів. Вони виділяються та вимірюються за допомогою програмно-математичного забезпечення.

Лінгвістичні методи використовуються експертом для виділення ознак за слуховим сприйняттям (метод слухової перцепції). В основі такого метода знаходяться знання про механізми творення, вимови звуків та їх комбінацій, про системи ознак вимови та артикулювання, формування навичок усного мовлення та сигналів акустичного середовища.

У ДНДЕКЦ МВС України експертизу звуко- та відеозапису проводять у секторі експертизи відео- та звукозапису відділу комп'ютерно-технічної експертизи, експертизи відео- та звукозапису лабораторії криміналістичної експертизи. Також на базі сектору функціонує центральний облік голосів та мовлення людини, який формується із фонограм голосів і мовлення осіб, які анонімно звертаються до органів внутрішніх справ з повідомленнями про можливі вибухи, й фонограм, відеофонограм голосів і мовлення осіб, щодо яких установлено факти передачі повідомлень про можливі вибухи.

Працівники сектору експертизи відео- та звукозапису беруть активну участь у науковій та науково-практичній роботі – на сьогодні в підрозділі проводяться три науково-дослідні роботи, пов'язані з розробкою методичних рекомендацій щодо проведення експертних досліджень, програмного і програмно-апаратного забезпечення експертної практики.

Список використаних джерел:

1. Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення : ДСТУ 2737–94. – [Чинний від 31.08.94]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 160 с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ТА ЗАСОБІВ ЦИФРОВОГО ЗВУКОЗАПИСУ

Мазниченко Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

Загальна методологія автоматизованого судово-експертного дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису базується на оптимізації методів і засобів виявлення, виділення та аналізу комплексу індивідуальних ознак, відповідно до вибраних критеріїв оцінки та особливостей об'єктів дослідження [1, с. 248–256].

Створення та удосконалення окремих експертних методик судово-фоноскопічних досліджень здійснюється по двох напрямам.

Перший напрям тісно пов'язаний з науковими досягненнями у сфері прикладної математики, цифрової обробки інформації та комп'ютерної техніки і визначається в основному результатами науково-дослідницької роботи, що проводиться в спеціалізованих експертних установах. Шляхом дослідження можливостей застосування сучасних методів і технічних засобів, які ефективно використовуються в інших галузях науки і техніки, розробляються нові методики для проведення судової експертизи матеріалів та засобів цифрового звукозапису.

Другий напрям – широке впровадження в експертну практику сучасних методів дослідження, які виявилися в найбільшій мірі такими, що відповідають її завданням, і усувають з арсеналу судової експертизи застарілі, неефективні методи дослідження і недосконалі технічні засоби [2, с. 88].

Аналізуючи ефективність того чи іншого експертного методу (на відміну від їх сукупності, вираженої в експертній методиці), слід в першу чергу підкреслити, що така постановка питання можлива лише за умови, коли для порівняння ефективності беруться різні окремі методи, але на одному їх рівні при вирішенні даного конкретного завдання, або беруться методи на різних рівнях, при використанні їх у певній послідовності, на рівні кожної ступені, а також в цілісному загальному їх застосуванні при вирішенні поставленого експерту завдання.

Звичайно, це не виключає постановки питання про ступінь ефективності окремо взятого методу поза порівняння його з іншими. У цьому випадку критерієм оцінки даного методу будуть

служувати його результативність, затрати часу і праці, зручність представлення результатів дослідження об'єктів тощо [2, с. 89-90].

На сьогодні методологія автоматизованого експертного дослідження звукових чи відеофайлів цифрового запису як об'єкту криміналістичного дослідження побудована на застосуванні спеціалізованих програмно-апаратних засобів. До недавнього часу у країнах ближнього зарубіжжя найбільшими досягненнями в цьому напрямку були відомі програмно-апаратні комплекси криміналістичного дослідження матеріалів та засобів звукозапису, а саме:

- «ИКАР» з програмними пакетами SIS, EditCleiner, SoundTracker (Санкт-Петербург);
- «Justiphone» та «OT Expert» (Москва);
- програма «Академія» (Київ).

Зазначені комплекси мали достатньо високу ринкову вартість, а їхні відомі можливості в дослідженні внутрішньої структури файлів обмежені, тому необхідно поглиблювати вивчення як особливостей фіксування мовленнєвого сигналу у форматах запису, що найбільш часто використовуються в ЦАЗ (точніше в цифрових диктофонах), так і засоби виділення притаманних цим форматам ознак [3, с. 355].

На думку російського вченого А.Ш. Каганова програмно-апаратні комплекси у найближчій перспективі будуть основним засобом проведення криміналістичної експертизи звукозапису. Структура апаратних та програмних засобів таких автоматизованих систем відповідає характеру об'єктів дослідження та переліку завдань поставлених на вирішення цього виду експертиз [4, с. 21–26].

Стосовно експертизи матеріалів та засобів цифрового запису, то, на нашу думку, виходячи зі складності проведення експертних процедур та необхідності оброблення значних масивів цифрової інформації, альтернативи використанню спеціалізованих програмно-апаратних комплексів в судово-фоноскопичних дослідженнях немає.

На сьогодні методологія дослідження цифрових фонограм (далі – ЦФ) та цифрової апаратури звукозапису (далі – ЦАЗЗ) у вітчизняних експертних установах визначається впровадженими в експертну практику методиками, які були реалізовані у вигляді спеціалізованих експертних програм автоматизованого дослідження ЦФ та ЦАЗЗ ЦАЗЗ «Академія» та «Фрактал».

Програма «Академія» ґрунтується на застосуванні математичного апарату вейвлет-аналізу для порівняння експериментальної та спірної (та що надана на дослідження) фонограм у процесі проведення судово-фоноскопичної експертизи [5]. Це була перша спеціалізована програма, призначена для проведення експертизи матеріалів і засобів цифрового звукозапису, тому її використання в експертній практиці виявило низку суттєвих недоліків як методологічного, так і методичного характеру, а саме:

- значні затрати часу для введення фонограми через аналоговий вхід;

- велика складність розрахунків вейвлет-портретів досліджуваних сигналів, що, у свою чергу, не дозволяло виділення ознак для порівняльного аналізу в автоматизованому режимі;

- трудомісткий візуальний відбір у ручному режимі безпосередньо з екрану ПЕОМ значної кількості інформативних ділянок на всій протяжності кожної із наданих на дослідження фонограм;

- форма отримання результату у вигляді вейвлет-портретів як ілюстративного матеріалу дуже складна і незрозуміла для не підготовлених людей;

- застосування штучного прийому переведення вейвлет-портретів у графіки привело до неоднозначності їх розрахунків (на нашу думку, це один із головних недоліків програми);

- неможливість перевірки фонограми за всією її довжиною, тобто всіх ділянок фонограми, оскільки це можна зробити лише фрагментарно, що значно знижує ступінь довіри до отриманих результатів експертизи;

– сумнівна надійність визначення тотожності ЦАЗЗ та достовірності отриманих висновків, які ґрунтуються лише на візуальному порівнянні графіків-еквівалентів спектрограм та не підтверджуються будь-якими критеріями оцінки ймовірності отриманих результатів шляхом математичної обробки (тобто емпірично).

Згадані недоліки спонукали фахівців у сфері судово-фоноскопичної експертизи шукати нові методологічні підходи, які ґрунтувалися б на системному підході до вибору методів та засобів дослідження, на максимальному усуненні експерта від виконання трудомістких дослідницьких процедур, на зручних та наглядних способах візуалізації результатів дослідження.

Результатом подальших науково-дослідницьких робіт проведених фахівцями НАВС та ДНДЕКЦ МВС України стало створення нової окремої експертної методики матеріалів та засобів цифрового звукозапису, яка була реалізована у спеціалізованій програмі автоматизованого діагностичного та ідентифікаційного дослідження «Фрактал»[6].

Список використаних джерел:

1. Галяшина Е.И. Актуальные проблемы экспертизы цифровых фонограмм / Е.И. Галяшина // Теорія та практика судової експерти і криміналістики : Зб. наук. праць. – Х. : Право, 2008. – Вип. 8. – С. 248-256.

2. Винберг А.И. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы) : Учеб. Пособие / А.И. Винберг, Н.Т. Малаховская. – Волгоград : НИИРИО МВД СССР, 1979. – 186 с.

3. Бобрицький С. М. Дослідження ознак монтажу записів, виконаних цифровими записуючими пристроями / С. М. Бобрицький, С. В. Стороженко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. – Х., 2011. – Вип. 11. – С. 355-362.

4. Каганов А.Ш. Использование аппаратно-программных комплексов в ходе проведения криминалистической экспертизы

звукозаписи. В сб. Реферативная информация, вып. 1, РФЦСЭ МЮРФ. – М., 1995. С. 21–26.

5. Рибальський О. В. Методика застосування програми «Академія» («Academy») для виявлення слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм при проведенні експертизи матеріалів та засобів відеозвукозапису : метод. рек. / О .В. Рибальський. – К. : КНУВС, 2007. – 40 с.

6. Методика ідентифікаційних і діагностичних досліджень матеріалів та апаратури цифрового й аналогового звукозапису зі застосуванням програмного забезпечення «Фрактал» при проведенні експертиз матеріалів та засобів відео та звукозапису : наук.-метод. посіб. / [Рибальський О. В., Соловйов В. І., Журавель В. В., Татарнікова Т. О.]. – К. : ДУІКТ, 2013. – 75 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ЗА ГОЛОСОМ І МОВЛЕННЯМ

Мойсєєва І. В., студент 4-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Найпоширенішим засобом спілкування людей є усне мовлення. Воно залишає зміни в матеріальному середовищі, що прийнято називати звуковими слідами. Звукові сліди нерідко використовуються для розкриття, розслідування і попередження злочинів, дозволяють встановити особистість злочинця й інші обставини, що підлягають доведенню. Роль звукових слідів людини істотно зросла останнім часом. Це обумовлено тим, що традиційні засоби фіксації – письмові документи – усе частіше замінюються звукозаписом і відеозйомкою. Розширилося їхнє використання й у повсякденні.

Науковою основою ідентифікації людини за голосом і мовленням є криміналістична фоноскопія, яка належить до нових галузей криміналістичної техніки та вивчає звукову, особливу мовленнєву інформацію у вигляді звукозаписів та відеозаписів,

які записані на цифрові носії (відеокамери, диктофони, CD та DVD диски, флеш карти).

Сьогодні серед матеріалів кримінальних проваджень усе частіше присутні: фонограми, на яких випадково чи навмисне зафіксована інформація про підготовку, здійснення і приховання злочину, наприклад розмови злочинців, очевидців, потерпілих; фонограми, що стали об'єктами злочинних дій (якщо вони викрадені чи підроблені), фонограми, що служили знаряддями злочину, наприклад, при вимаганні чи шантажі, фонограми допитів і інших слідчих дій, що є додатками до відповідного протоколу.

Для проведення судово-фоноскопичних експертиз потрібні зразки голосу і мови, які також можуть бути вільними й експериментальними. Перші – це фонограми, не пов'язані з розслідуваною подією, другі - спеціально вироблені фонозаписи голосу та мовлення осіб, щодо яких вирішується питання про тотожність. В усіх зазначених вище випадках аудіо- і відеозаписи прилучаються до кримінальних проваджень як речові докази. Хоча з їхньою допомогою фіксується не тільки людський голос, але і безліч інших звукових слідів, основні задачі, розв'язувані при дослідженні фонограм, – ідентифікація людини по голосу і діагностика особливостей особи (стать, національна і соціальна приналежність, культурний рівень).

На сучасному етапі розвитку судової експертизи, звуко- та відеозаписів залишається актуальною та водночас дискусійною проблема отримання якісних зразків голосу та мовлення людини для проведення фоноскопичної експертизи. Підготовка порівняльного матеріалу для експертного дослідження залишається важливим і досить актуальним питанням. Можливість проведення окремих видів судових експертиз, а також правильність їх висновків значною мірою залежить і від обсягу та якості наданого порівняльного матеріалу для експертного дослідження.

Сьогодні в Україні існує три концептуальні позиції відносно відібрання експериментальних зразків для подальшого

проведення ідентифікаційного дослідження особи за голосом і мовленням. Рекомендації щодо відібрання експертних зразків для проведення вказаного дослідження визначають якісні, кількісні та порівняльні критерії щодо фономатеріалів, отриманих експериментальним шляхом. Їх викладено переважно в методичних рекомендаціях, клопотаннях судових експертів про надання додаткових зразків та інших відомчих документах експертних установ Міністерства юстиції України, Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ. Так працівники експертних установ Міністерства юстиції України вважають, що остаточний результат ідентифікаційного дослідження людини за голосом і мовленням залежать від форми мовлення та зіставлення мови спілкування у зразку з досліджуваною фонограмою, від тривалості відсегментованого мовлення особи, яку потрібно ідентифікувати, відстані від мікрофона до джерела запису.

Експерти Служби безпеки України надають перевагу виду, формі мовлення та зіставлення мови спілкування, тракту запису в зразку з досліджуваною фонограмою, а також технічним параметрам запису.

В експертних підрозділах Міністерства внутрішніх справ під час надання консультативної допомоги фахівці з кваліфікацією судового експерта за спеціальностями «ідентифікація диктора за фізичними параметрами усного мовлення» та «Лінгвістична експертиза усного мовлення» рекомендують ініціаторам ідентифікаційних досліджень людини за голосом та мовленням у процесі одержання зразків звертати увагу на вид, форму мовлення, зіставлення мови спілкування й тракту запису в зразку з досліджуваною фонограмою, на однотипність апаратури запису, також запобігати навмисному спотворенню фономатеріалу особою, в якій відбирають ці зразки.

Отже, надання пріоритету певній групі чинників пов'язане, передусім, із методичним, програмним і програмно-апаратним забезпеченням практики судових експертів. Проте, відсутність цілковитої одностайності поглядів фахівців зі спеціальними

знаннями в галузі дослідження голосу та мовлення людини не заперечує вагомості таких кількісних критеріїв для отримання зразка голосу та мовлення диктора як тривалість запису та тривалість відсегментованого матеріалу диктора, якісних критеріїв (технічні характеристики запису, відстань від мікрофона до джерела запису), а також порівняльних критеріїв (зіставлення мови спілкування у зразку з досліджуваною фонограмою, форма мовлення).

КРИМІНАЛІСТИЧНА ФОНОСКОПІЯ: ЕТАПИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Радецька В.Я., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ, полковник міліції

В системі криміналістики фоноскопія є складовою частиною криміналістичної техніки і представляє сукупність знань, що утворюють окрему криміналістичну теорію. Фоноскопія досліджує сліди звуку, які є специфічними матеріальними джерелами доказової інформації. Звук являє собою миттєву зміну в матеріальному середовищі і подібно до інших матеріальних слідів-змін реально існує і його можна зафіксувати технічними засобами. Тому такі сліди називають слідами звуку, або звуковими слідами, а фізичне тіло, яке генерує звук, — джерелом звуку.

Фоноскопичне дослідження складається з таких етапів: 1) підготовчий; 2) вирішення завдання; 3) складання висновку експерта.

Підготовчий етап – етап попереднього дослідження. У його межах експерт ознайомлюється з усіма матеріалами, що надійшли, проводить зовнішній огляд речових доказів і порівняльних зразків. На цій стадії формується уявлення про основні елементи завдання, ступінь їх складності, можливості та напрямки її рішення. Експертом проводиться попереднє

прослуховування спірної і порівняльної фонограм, дається попередня оцінка структури записаних розмов і якості запису. Значення попередніх досліджень особливо велике коли на експертизу надходить складна фонограма, на якій записано кілька розмов, у кожній з яких бере участь декілька осіб. У цій ситуації важливо правильно зорієнтуватися, виділити головні ділянки для досліджень, відкинути явно сторонні фрагменти тощо.

Вирішення завдання – безпосереднє проведення дослідження. На даному етапі застосовуються наступні основні методи дослідження:

- аудитивний аналіз голосу і мовлення;
- лінгвістичний аналіз мовлення;
- інструментальний акустичний аналіз фонограм.

Аудитивний аналіз голосу і мовлення відносяться до категорії слухових досліджень. Він спрямований на виявлення і реєстрацію ознак та особливостей людського голосу і мовлення органолептичним (слуховим способом).

Велике значення для аудитивного аналізу мають фізіологічні властивості слухового апарата експерта. Фонограми, що надходять на експертизу, найчастіше мають високий ступінь зашумленості, значний перепад рівня голосових і акустичних перешкод. Іноді проявляються і негативні емоції від значеннєвого змісту записаних розмов – нецензурна лайка, погрози тощо.

Всі інші “слухові” ознаки, що характеризують конкретні особливості мовлення та індивідуалізують, відносяться до класу лінгвістичних.

Лінгвістичний аналіз мовлення. Лінгвістичні ознаки сприймаються експертом на слух і характеризують різні властивості звукового ладу мови, відображають індивідуальні мовні і мовленнєві навички, а також інтелектуальні здібності та особливості викладення думок того, хто говорить.

Одним з головних достоїнств лінгвістичних ознак є те, що експерт при їхньому виділенні здатний уловити дрібні відтінки, відхилення у звучанні мови, оцінювати розходження, що не піддаються сьогодні інструментальному вимірюванню. При

цьому експерт порівняно легко адаптується до досить високого рівня перешкод і перекручувань, що мають місце в спірних фонограмах.

Для проведення повноцінного аналізу експерт повинен орієнтуватися у таких лінгвістичних дисциплінах, як: фонетика, фонологія, синтагматика, акцентологія, лексикологія, семасіологія, фразеологія, словотвір, морфологія, синтаксис, стилістика, діалектологія, соціолінгвістика, нейролінгвістика, психолінгвістика.

Об'єктом лінгвістичного аналізу, що проводиться в процесі фоноскопичної експертизи, є мовна діяльність людини (людей), зафіксована на магнітних носіях, яка відображається в юридичних фактах різного виду.

Інструментальний акустичний аналіз фонограм. З переходом на комп'ютерну технологію аналізу мовних сигналів інструментально-апаратний комплекс став практично однаковим для всіх видів криміналістичних завдань: різні схеми реєстраційних, вимірювальних і аналітичних систем реалізуються в програмній формі.

Відома безліч цифрових методів виділення ознак з мовного сигналу. Однак через низьку якість спірних фонограм при проведенні експертних досліджень можливе використання лише тих акустичних ознак, що є інваріантними до дії підвищеного рівня перекручувань. До них відносяться ознаки, що описують статистичні характеристики амплітудно-частотного спектра мовного потоку й основного тону мови (інтегральні ознаки), особливості спектральної структури й основного тону, порівнюваних за контекстом фрагментів (ознаки фраз і слів) і ознаки «тонкої спектральної структури» порівнюваних звуків, змінені синхронно з моменту порушення голосових зв'язок (ознаки мікроаналізу звуків).

Заключною стадією всього комплексу фоноскопичних досліджень є складання висновку. Висновок формулюється в тій же послідовності, в якій поставлені питання слідчим у постанові про призначення експертизи, і повинні суворо відповідати змісту

і суті питань. Відповіді повинні бути чіткими і ясними, що не допускає можливості різного їх тлумачення.

ФОНОСКОПІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ

Сагач І. М., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

В основу методики фоноскопічних досліджень покладені акустичний і лінгвістичний аналізи усного мовлення. Лінгвістичний аналіз в цілому спрямований на дослідження усної мови, яка відбиває соціальні, інтелектуальні, психофізіологічні й інші особистісні характеристики людини; акустичний – на вивчення характеристик, визначуваних анатомічними, фізіологічними і психофізіологічними особливостями індивідуума.

Акустичний аналіз базується на численних вимірах спектрально-часових характеристик мовного сигналу і їх наступної статистичної обробки для виявлення індивідуального комплексу ознак. Причому якщо раніше цей процес був досить трудомісткий, розвиток комп'ютерної технології фоноскопічних досліджень дозволило не тільки цілком реалізувати всі можливості аналогових електроакустичних приладів, але і здійснити вимірювання акустичних параметрів, що раніше було просто неможливо.

Комплексний лінгвоакустичний аналіз мови дозволяє проводити ідентифікацію людини навіть по фонограмах низької якості і малої тривалості. Фоноскопічні дослідження проводяться за допомогою вимірювально-обчислювальних комплексів, що включають високоякісну звукозаписуючу і відтворюючу апаратуру, з'єднану з комп'ютером, оснащеним спеціальним пристроєм введення-виведення акустичної інформації і пакетом прикладних програм для обробки мовних сигналів і подальшого їх дослідження.

Крім ідентифікаційних можливо також рішення не менш актуальних для розкриття і розслідування злочинів діагностичних задач, що дозволяють судити про багатьох фізичних, психічних і соціальних ознаках особистості.

До підстав для призначення фоноскопичної експертизи відноситься наявність таких обставин:

1) пред'явлений запис відрізняється від первісного (оригіналу) тим, що частина тексту була вилучена, стерта й замінена новим нібито для збереження запису;

2) відсутність запису на окремих ділянках плівки є результатом невинуватених перерв процесу запису оригіналу або копії;

3) текст відповідає оригіналу, але є пропуски, тому що запис вівся із тривалими паузами;

4) текст на окремих ділянках записаний нерозбірливо, що викликає сумнів у його придатності для ідентифікації й неможливість оцінки вірогідності зафіксованої мовної інформації, тому що не можна відновити контекст розмови;

5) у плівці є вклейки, її зміст відрізняється від оригіналу;

6) занадто великий рівень сторонніх шумів і перешкод, у зв'язку із чим неможливо повністю розшифрувати текст розмови;

7) у записі є перекручування, які можна розглядати як спроби змінити первісний текст;

8) представлена плівка є перезаписом, а не оригіналом; мають місце фізичні деформації плівки, обриви, склейки, що призвело до часткової втрати інформації;

9) у записі чутні різкі щиглики й інші перешкоди, що може бути ознакою монтажу запису;

10) фонограма повністю або частково сфальсифікована, тому що отримано за допомогою мікширування мовних сигналів, накладення акустичного фону іншого приміщення, виготовлена за допомогою мовного синтезатора

Основним ідентифікаційним завданням дослідження фонограм усного мовлення є ідентифікація особи. Фоноскопичне

дослідження усного мовлення вирішує цілий комплекс діагностичних завдань, що включають у себе:

- установлення географічних районів формування усного мовлення людини й можливих місць його тривалого перебування;
- визначення соціальних характеристик особи – освіта, професія, рівень культури;
- визначення емоційного стану людини під час ведення розмови;
- установлення деяких фізичних характеристик людини – його зовнішні ознаки, вік, стать, захворювання, стан мовного апарату;
- визначення психічних характеристик людини;
- установлення типу проголошення тексту (спонтанно, проголошення з аркуша й т.д.)

Одним з основних показників якості звукозапису є розбірливість усного мовлення. Якість фонограми може бути поліпшена за допомогою технічних засобів під час проведення фоноскопичної експертизи.

На вирішення даної експертизи ставляться такі питання:

1. Чи є на представленій фонограмі фрагменти із записом звучної мови?
2. Який дослівний зміст розмови, зафіксованої на даній фонограмі (окремих її фрагментах)?
3. Які відомості, що характеризують мовця, можна одержати по фонограмі його звучної мови?
4. Чоловіча або жіноча звучна мова записана на фонограмі?
5. Скільки чоловік брало участь у розмові, записаній на представленій фонограмі?
6. Одним або різними особами вимовлена мова, записана на представлених фонограмах?
7. Чи придатна представлена на дослідження фонограма для ідентифікації мовця за голосом і мовою?
8. Чи належать голос і мова, зафіксовані на фонограмі, гр. А?

9. Чи вимовлені зафіксовані на запропонованій фонограмі фрагменти мови гр. А., Б. або кимсь іншим? Які саме фрагменти вимовлені А., які – Б?

10. Чи є представлена фонограма безперервним записом?

11. Чи є дана фонограма оригіналом або копією?

12. Чи не містить представлена фонограма ознак монтажу, вибіркової фіксації, накладення одного запису на іншу?

13. Яка природа звукових сигналів, зафіксованих на представленій фонограмі?

14. Чи є звукові сигнали на фонограмі сигналами конкретного джерела(указати джерело)?

Специфічною особливістю фонограми із записом телефонних і інших переговорів буде невеликий відсоток криміналістичне значимої інформаційної розмаїтості звукового середовища. Пояснюється це тим, що джерело мовного сигналу ближче всього розташоване до мембрани приймаючого інформацію апарата. Ця обставина відіграє двояку роль у дослідженні звукового фону, записаного на фонограму. З одного боку, відсутність стороннього звукового фону (шумів) сприяє кращому розпізнанню основної інформації, а з іншого боку збіднює інформаційне поле, не даючи можливості одержувати відомості, що можуть цікавити слідство, такі, як місцезнаходження особи, характеристика приміщення, місцевості й т.д. Однак не виключається можливість запису разом з переговорами голосних звуків і голосів сторонніх осіб, які не беруть участь у переговорах, що може мати доказове значення в розслідуванні справі й підлягає криміналістичному дослідженню. Оцінка результатів фоноскопичної експертизи слідчим і судом проводиться за загальними правилами оцінки доказів.

У ст. 263 КПК України закріплено негласну слідчу дію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне

спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

2. МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

КРИМІНАЛІСТИЧНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ДОКАЗІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Василець А. В., студент Київського національного університету культури і мистецтв

Одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного (обвинуваченого) до вчиненого злочину в сучасних умовах є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК-аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні. Це дозволяє ідентифікувати особу за слідами крові, слини, сперми, клітинами епітелію, частинами тканини і органів людини, волосся [1, с. 10].

Вперше аналіз ДНК в криміналістиці застосували англійці близько 20-ти років тому. В сучасних умовах Скотланд Ярד за допомогою цього методу розкриває понад 100 000 злочинів на рік. Найближчим часом судово-медичні експерти будуть мати можливість за результатами генного аналізу відразу визначати зріст, вагу, колір очей і навіть риси обличчя людини. Першою галуззю застосування даного відкриття стала криміналістика [2, с. 246]. Для цього є кілька причин: 1) унікальність індивідуальної ДНК, так як кожна людина у світі генетично індивідуальна; 2) генетична сталість організму, адже генетична інформація не змінюється впродовж життя; 3) чутливість методу, оскільки навіть дуже малої кількості зразка достатньо для проведення аналізу. Кожна клітина організму, починаючи з внутрішньоутробного періоду і до самої смерті, зберігає свій суворо незмінний вид індивідуальних елементів ДНК [3, с. 18].

Про актуальність унікального методу ДНК-аналізу свідчить і те, що з його допомогою можна було б ефективніше розшукувати безвісно зниклих осіб, зокрема в зоні проведення АТО, встановлювати особи невпізнаних трупів, ідентифікувати

жертв авто і авіакатастроф [4, с. 80].

Злочинність і технічний прогрес не стоять на місці, у зв'язку з чим впроваджуються нові методи доказування, серед яких є й використання бази ДНК-даних. Для цього ефективним було б рішення щодо схвалення концепції Державної цільової програми розширення мережі ДНК-лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в оперативно-службовій діяльності ОВС на 2014-2020 роки. В базі має зберігатися той мінімум інформації, що необхідний для ідентифікації людини, а самі зразки повинні знищуватися [5, с. 142]. Це необхідно для попередження можливих зловживань.

Відсутність чіткого законодавчого врегулювання та недостатня кількість і потужність наявних ДНК-лабораторій не сприяє швидкому розвитку цього напрямку використання ДНК-технологій в діяльності ОВС [5, с. 143].

Проте є й противники створення баз ДНК-даних. Вони зазначають, що у такому випадку кожна людина стане потенційним підозрюваним у кожному злочині, що вчиняється в країні. Так, загальна база даних ДНК дозволить розкривати більше злочинів, але її створення загрожує громадянам втратою особистої свободи, незалежності і таємниці приватного життя [5, с. 146].

ДНК-експертизу вважають новою “царицею доказів” у сучасному судочинстві. При цьому суди та судді не розцінюють результати генетичної експертизи ДНК в якості істини останньої інстанції: вони можуть врахувати цей факт при винесенні судового рішення, наприклад, у справі про аліменти, а можуть і відкинути його. По закону ДНК-аналіз – лише один із кількох видів доказів, а відповідно до ч. 2 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), жоден доказ не має наперед встановленої сили [6]. Окремі автори вважають доцільним доповнити ч. 2 ст. 84 КПК новим джерелом доказів – “інформацією з баз даних ДНК”.

Наявність подібного доповнення у КПК дозволило б

проводити розробку на відомчому рівні всіх необхідних положень з метою успішного використання ДНК-аналізу у практиці боротьби зі злочинністю, одним із напрямів якої було б створення на законодавчій основі об'єднаної бази даних ДНК в Україні з визначенням координаційного центру.

Таким чином, застосування ДНК-аналізу відкриває широкі можливості для людства, але у кожному випадку це може бути інструмент для аморальної дії та поведінки, тому створення банків даних ДНК-аналізу з метою ідентифікації особи, що підозрюється у майбутніх злочинах, неприпустимо. Таку інформацію потрібно надійно зберігати і використовувати винятково в інтересах протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Рогаев Е.И. Генотипоскопия человека: идентификация вида, пола, личности по генетическим отпечаткам ДНК в случае, связанном с покушением на убийство / Е.И. Рогаев, Е.Ю. Сыровашева, Т.В. Стегнова // Судебно-медицинская экспертиза. – М., 1992. – Т. 35 – №1. – С. 10.

2. Мудрецька Г.В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів / Г.В. Мудрецька, О.В. Цикова // Бібліотека журналу Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 7. – С. 246 – 249.

3. Рогаев Е.И. ДНК ищет преступника / Е.И. Рогаев // Здоровье. – М., 1989. – № 2. – С.18.

4. Кривда Р. Г. Використання аналізу ДНК у судово-медичних експертизах / Н. Е. Кожухова, Г. Ф. Кривда, Р. Г. Кривда та ін.; за ред. Ю. М. Сиволапа і Г. Ф. Кривди. – Одеса : ОДМУ, 2001. – 92 с.

5. Комаха В.О. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК / В.О. Комаха, Г.Ф. Кривда, Ю.М. Сиволап // Інформаційне забезпечення протидії організованих злочинності: зб. наук. статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Одеса: ФЕНИКС, 2003. – С. 142 –150.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ДНК-АНАЛІЗУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Заграй Т.С., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вимоги сьогодення ставлять перед слідчими органами завдання щодо впровадження в систему доказів все більш широких сучасних можливостей судових експертиз. Одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину є метод генотипоскопії в біологічній експертизі, або ДНК аналіз, тобто дослідження мікрослідів на клітинному рівні з метою вирішення питання, чи належить виявлений матеріал конкретній особі.

Використовувати ДНК аналіз судові експерти розпочали ще в 1994 році. Однак його новим етапом розвитку стало впровадження у 1999 році першого в Україні генетичного аналізатора. З 2005 по 2015 роки силами та коштом експертів-правоохоронців створено 8 регіональних ДНК лабораторій, п'ять з яких відкриті лише впродовж останніх трьох років. Працівники служби також навчалися у сучасних молекулярно-генетичних лабораторіях США. Робота правоохоронців направлена на максимальне забезпечення людям прав і свобод, що гарантує їм головний документ держави – Конституція. При цьому кількість нерозкритих злочинів, на жаль, залишається достатньо високою. Для їх ефективного розкриття одним із найбільш дієвих методів є ДНК аналіз. Саме цей метод дозволяє зі стовідсотковою вірогідністю ідентифікувати особу злочинця та ефективно доводити його причетність до вчинення протиправних дій.

Підтвердженням цього є наприклад серійні вбивства і зґвалтування на Київщині у 2006-2009 роках. Специфікою цих жорстоких злочинів була повна відсутність слідової інформації, окрім біологічного походження. Проведені молекулярно-

генетичні експертизи дозволили працівникам міліції об'єднати ці злочини, і в подальшому за результатами відпрацювання широкого кола підозрюваних осіб (майже 600 чоловік), вдалося встановити особу злочинця. Шляхом проведення молекулярно-генетичних експертиз розкриті серійні вбивства та зґвалтування, скоєні пологівським маніяком Ткачем на Запоріжжі та Дніпропетровщині.

Про актуальність унікального методу ДНК аналізу свідчить і те, що з його допомогою можна було б ефективніше розслідувати злочини проти інтелектуальної власності. У межах судово-біологічної експертизи на основі інтеграції знань про якість потожирової речовини. Наукові основи цього напрямку сформувалися на синтезі даних і методів біології, біохімії і фізіології людини.

Найбільш перспективними при розслідування зникнення людини з підозрою на вбивство є дослідження ДНК носія генетичної інформації з утворень живої матерії. Зокрема, експерти (після надання їм для дослідження відповідного клітинного матеріалу з непошкодженим ядром) можуть дати відповідь на запитання, чи є труп, знайдений під час огляду місця події, трупом брата (сином матері) конкретної людини тощо?

Сучасні досягнення судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи дозволить одержувати інформацію про визначену особу за допомогою найрізноманітніших слідів біологічного походження особливо під час учинення тяжких злочинів проти людини які не дуже рідко виявляються на місці події й мають відношення до організму людини. Наявність суттєвих переваг даного методу під час розслідування злочинів полягає у швидкому й абсолютному виключенні з кола осіб, які вчинили злочин, із високим ступенем вірогідності, в надійності доказів під час розгляду кримінального провадження в судді.

Дослідження біоматеріалу з метою ідентифікації особи проводяться у наступних випадках: встановлення належності біоматеріалу (крові, слини, сперми, волосся, органів, тканин та окремих частин тіла) конкретній особі або виключення такої

належності; встановлення статевої належності біологічних слідів і об'єктів; встановлення чи являються останки або частини трупа останками однієї людини і чийми саме за дослідженням зразків близьких родичів; встановлення правдивих батьків дитини у справах про спірне походження дітей (оспорювання батьківства, материнства або підміни дітей).

Але для ефективності використання даного методу варто подбати, насамперед, про нормативно-правову та матеріально-технічну бази.

Створення вкрай необхідної для правоохоронних органів єдиної Національної бази обліку генетичних ознак людини стримується через відсутність чіткого законодавчого врегулювання цього питання та недостатню кількість і потужність наявних ДНК лабораторій. Відтак прошу учасників заходу проявити державницький підхід і в межах своєї компетенції максимально сприяти схваленню Концепції Державної цільової програми розширення мережі ДНК лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання їх в оперативно-службовій діяльності ОВС на 2014-2020 роки. Маючи цей важливий документ, ми зможемо вирішити й технічні деталі.

Попри неперевершені досягнення фахівців служби актуальною проблемою служби, на жаль, залишається постійно зростаюча кількість призначених ДНК експертиз. Наразі можливості існуючих лабораторій не задовольняють потреби МВС у розкритті та розслідуванні тяжких і резонансних злочинів. Законодавчо не врегульовано і генотипування певних категорій осіб для створення ДНК-обліку. Проблемою є й повільне наповнення бази – її масив на сьогодні складається лише з 8 тис. ДНК профілів осіб, які підозрювалися або обвинувачувалися у вчиненні злочинів

На нашу думку, головними проблемами в цій сфері є недостатня кількість ДНК лабораторій в експертних підрозділах МВС, МОЗ та їх цілкова відсутність у підрозділах СБУ, недостатня координація діяльності ДНК лабораторій різних

відомств, зокрема щодо розподілу їх функцій та визначення механізму формування єдиного обліку генетичних ознак людини.

Вирішувати проблеми передбачається, насамперед, шляхом нормативно-правового врегулювання питань щодо використання ДНК технологій в діяльності ОВС. Для цього ефективним рішенням було би схвалення концепції Державної цільової програми розширення мережі ДНК лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в оперативно-службовій діяльності ОВС на 2014-2020 роки.

Молекулярна генетика стала на шлях боротьби зі злочинністю, проте потрібно нормативне врегулювати даного питання в нашій країні та матеріально – технічне забезпечення для створення додатково ДНК лабораторій в експертних установах МВС, подібних установ в системі МОЗ та лабораторій – в складі СБУ.

ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ МЕРТВОЇ ЛЮДИНИ У МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Закурська А. Е., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Враховуючи події, які відбуваються на території нашої держави, перед нами постають питання: як ми можемо ідентифікувати загиблих в зоні “АТО”? Як відрізнити наших бійців від терористів чи мирного населення? Вся надія в даній ситуації – на особисті речі, особливі прикмети загиблих і використання методу ДНК аналізу. У дніпропетровському морзі з цією метою ретельно документують кожне тіло, яке надходить. Фотографують предмети одягу, шрами, татуювання і предмети, виявлені при загиблих, після чого всі ці дані заносяться в спеціальні персональні файли. Також у кожного трупа

відбираються зразки ДНК для подальшого порівняння з генами родичів – зазвичай це шматочки кісткової або хрящової тканини. Всі вони ретельно маркуються, упаковуються і зберігаються в морозильниках, завдяки чому родичі загиблих в майбутньому зможуть після аналізу ДНК дізнатися долю своїх близьких і знайти місце їх поховання.

За словами медиків, часто буває навіть неможливо відрізнити загиблих російських окупантів від українських воїнів: адже не секрет, що при ряді бойових операцій загарбники переодягаються або в форму Збройних сил України, або в місцевих ополченців. Вкрай рідко при трупах зустрічаються і документи, що засвідчують особу адже російська влада, незважаючи на безліч очевидних доказів, досі продовжують брехати, що їхня армія в Україні не воює.

Валерій Івасюк, кандидат медичних наук, який був медичним експертом парламентської комісії з проведення досліджень зникнення Георгія Гонгадзе, проявляє впевненість, що ДНК аналіз тіл убитих терористів надасть допомогу виграти в Гаазькому трибуналі позов проти президента Російської Федерації Володимира Путіна. Це може бути способом підтвердити, що на боці бойовиків у конфлікті в східних областях держави діють громадяни зарубіжжя.

За ініціативою Адміністрації Президента розроблено алгоритм щодо процедури ідентифікації тіл загиблих в зоні АТО. Процедура максимально спрощена, і родичі можуть безперешкодно і безкоштовно здати тест ДНК для пошуку безвісти зниклих. Про це повідомив на прес-конференції в Укрінформі координатор Волонтерської гарячої лінії при АП Станіслав Робота – “Ми максимально спростили процедуру для рідних зниклих безвісти в зоні АТО громадян. Існує єдина база з даними про всі тілах, що надійшли із зони АТО, – військових і цивільних. Є єдине установа, яка приймає ДНК тіл загиблих і ДНК родичів, – це Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Якщо довго з людиною немає зв’язку, є підозри, що він пропав безвісти, можна

безкоштовно, без обмежень – оскільки постанова суду про безвісти зниклих може затягуватися до півроку – зробити ДНК-тест”.

В даний час розроблені методики визначення особливості будови ДНК, властиві конкретній людині. При дослідженні аналізують складний візерунок – так званий “генетичний відбиток”, індивідуальний для кожної особи. Так і можна ідентифікувати людину, але це передбачає собою наявність матеріалу як загиблої особа, так і родичів. Відбір порівняльних зразків здійснюється медичним працівником.

Існують відомості про можливість виділення ДНК не тільки з крові, сперми, слини, волосся, але і вилучення її з будь-якого предмета, до якого доторкалась людина. Правда, ще не до кінця з’ясовано цей механізм, але вже знайдені деякі свідчення того, що “оголена” ДНК, “вислизнувши” з кліток, що відмирають, дійсно може опинитись на шкірі.

Речові докази зі слідами, подібними до крові, підлягають вилученню, тобто вилучається весь об’єкт-носії. Якщо це зробити неможливо, то вилучають частину предмета-носія зі слідами. При цьому не змінюється форма сліду, а тому легше вирішити питання про механізм його утворення, можна також виявити непомічені раніше сліди. Так зазвичай вилучаються знаряддя злочину, одяг, постільні приналежності тощо. Чисті ділянки предмета-носія призначені для проведення контрольних досліджень.

Вологі предмети перед пакуванням просушують при кімнатній температурі. Кров не повинна контактувати з пакувальним матеріалом, тому місця її локалізації заздалегідь захищають білою тканиною, папером, закріплюючи їх на предметі-носії. Сам предмет-носії загортають в аркуш чистого паперу, у білу тканину, при необхідності розміщують у коробку, ящик. Якщо неможливо вилучити навіть частину (фрагмент, деталь) предмета, субстанцію сліду вилучають шляхом зіскобу, змиву.

Виконуючи зіскоб, гострим чистим скальпелем чи тонким ножем знімають підсохлі частки та корочки і переносять їх у паперовий пакетик. Потім, тримаючи скальпель під гострим кутом, необхідно легенько скоблити, знімаючи решту субстанції. При цьому варто намагатись якнайменше зачіпали матеріал підкладки. Зіскоб з вертикальних поверхонь роблять, рухаючи скальпелем знизу вгору, щоб частки, що відокремлюються, затримувались спочатку на поверхні скальпеля, а потім падали на аркуш кальки, прикріплений до вертикальної поверхні липкою стрічкою.

Змив краще виконувати за допомогою шматочка марлі, злегка зволоженої водою (краще дистильованою). Необхідно користуватись випраною, добре прополосканою та висушеною марлею, а нову марлю, бинти використовувати не рекомендується. Розміри марлі повинні бути приблизно рівними розмірам плями, але не більші ніж 2 на 2 см., для дуже малих слідів беруть ниточку з марлі довжиною 1,5-2 см. Утримуючи марлю пінцетом, ретельно протирають пляму різними її сторонами, намагаючись зняти всю субстанцію. Для цих цей можна використовувати чисту деревну паличку з ватою.

Після обов'язкового висушування при кімнатній температурі марлю (паличку з ватою) загортають у чистий папір (кальку) та розміщують у паперовий конверт. Іноді висушений тампон кладуть у пробірку, чашку Петрі.

З тіла людини кров знімають зволоженою марлею (ватою), а з-під нігтів вилучають дерев'яною паличкою.

З калюжі, мокрої плями кров беруть у кількості 10 мл, використовуючи капілярний та вакуумний методи (капіляри і мікропіпетки зберігають рідину в її первинному вигляді). Капіляр вводиться в рідину (кров), яка а рахунок капілярних сил надходить у нього. Потім його розміщують у пробірці, яку закривають пробкою, фіксуючи з її допомогою капіляр у вертикальному положенні. У мікропіпетку рідину (кров) втягують за допомогою гумової “груші”, а потім переносять у пробірку малих розмірів, що звужується до дна. Ємність з

рідиною герметично закривають (щоб уникнути висихання) та зберігають у холодильнику. Вологу пляму можна промокнути шматочками марлі (4 на 4 см), сірником ватою, потім – висушити.

Кров виявлену на снігу, з якнайменшою його кількістю розміщують на складеній в декілька шарів марлі. Потім висушують при кімнатній температурі (на планшеті, шматку скла, тарілці). Якщо є сліди крові у воді (у тазях, відстійниках тощо), частину такої води необхідно висушити на марлі, а посуд звільнити від рідини, просушити та вилучити для дослідження.

Ґрунт з кров'ю вилучають у радіусі близько 10 см. Якщо ґрунт пухкий, збирають не тільки верхній його шар, але і на глибині 10-20 см. Під плямою Для консольних досліджень відбирають зразки чистого ґрунту. Ґрунт (чистий і з кров'ю) насипають тонким шаром на чисту тарілку, очищають від комах, дощових хробаків та висушують при температурі не вище +37⁰С. Потім його переносять у паперовий пакет чи у чисту банку, яку ретельно огортають пергаментним папером.

Проводиться також робота з волоссям. Його виявляють у руках трупа, на одязі, тілі, на різних предметах. Вилучають волосся за допомогою пінцета із захищеними кінцями або руками в гумових рукавичках. Порівняльні зразки волосся людини потрібно різати біля кореня (додатково – вичісувати, оскільки найціннішим буде волосся із цибулиною) на тімені, потилиці, лобовій частині, скронях, лобку, кінцівках, грудях, у пахвових западинах, з бороди та вусів. Кожен зразок пакується окремо.

В деяких випадках ДНК-тест може бути єдиним способом ідентифікувати людину.

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНОТИПОСКОПІЇ ЯК ВИДУ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Ковалевська Є. В., аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

З 1985 року в світову криміналістику прийшов потужний метод ідентифікації особи – генотипоскопія в біологічній експертизі, заснований на аналізі дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК). Цей метод дозволяє ідентифікувати особу за біологічними слідами людини і є одним з ефективних засобів під час доказування причетності підозрюваного до вчиненого злочину.

Освоєння і впровадження методів ДНК-аналізу в повсякденну діяльність правоохоронних органів відбувається при тих умовах коли у злочинного співтовариства зростає усвідомленість як і по яким слідам може бути виявлений злочинець, при появі все більш нових засобів і форм приховування злочинних діянь, при збільшенні рівня протизаконної діяльності.

Завдання слідчих органів становить впровадження в систему доказів все більш широким сучасних можливостей судових експертиз. Ефективне розслідування таких видів злочинів як вбивства, пограбування, зґвалтування часто не можливе без використання ДНК-аналізу. Сьогодні метод ДНК-аналізу дозволяє вирішити проблему ідентифікації конкретної особи навіть за мікрослідами, виявленими на місці події.

Вченими доведено, що в ДНК є індивідуальні ділянки, які служать немов особистим знаком людини, тобто вони неповторні, у різних людей вони різні. Індивідуальні ділянки ДНК можуть стати безпомилковим маркером, що дозволяє відрізнити одну людину від іншої: досить мати для цього краплю крові, сперми, невеликий шматочок шкіри чи голівку волосся.

Використання генотипоскопії не залишає безкарними небезпечні злочини проти життя і здоров'я людини і водночас не дозволяє звинуватити помилково вказаного підозрюваного. Сучасні досягнення судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи дозволяють одержувати інформацію про визначену особу за допомогою найрізноманітніших слідів біологічного походження, особливо під час учинення тяжких неочевидних злочинів проти людини, які нерідко виявляються на місці події й

мають відношення до організму людини. За допомогою цього методу можна однозначно встановити джерело походження як крові, так й інших об'єктів біологічного походження, які мають відношення до організму людини, від конкретної особи.

Перевагами ДНК-аналізу під час розслідування злочинів є швидке і повне виключення з кола підозрюваних осіб, не причетних до вчинення злочину, в ідентифікації осіб, які вчинили злочин, із високим ступенем вірогідності, в надійності доказів під час розгляду кримінального провадження в суді.

Використання спеціальних знань у галузі молекулярної біології і генетики потрібні для встановлення належності біоматеріалу (крові, слини, сперми, волосся, органів, тканин та окремих частин тіла) конкретній особі або виключення такої належності; встановлення статевої належності біологічних слідів та об'єктів; діагностичного типування з метою наступної ідентифікації з об'єктами злочинів або нещасних випадків; настання вагітності після зґвалтування з метою встановлення, що вагітність настала від підозрюваного і що він є генетичним батьком дитини, або виключення цього; дітовбивств (в тому числі новонароджених), викраденні дітей, підміни їх у пологовому будинку для встановлення, чи є особи, що проходять у справі, батьками дитини; встановлення, чи є рештки або частини трупа рештками однієї людини і чиїми саме за дослідженням зразків близьких родичів; виявлення зв'язку між різними злочинами – встановлення, що сліди біоматеріалу, які виявлені на місцях різних злочинів, залишені однією і тією ж особою; порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігаються в комп'ютерній базі даних, і за співпадіння – зорієнтувати слідство на пошук певної особи; встановлення родинності; ідентифікації решток жертв катастроф, коли близькі родичі живі.

Проблемою сьогодення в Україні в царині криміналістики для прогресивнішого і сучасного розвитку застосування молекулярно-генетичних досліджень для ідентифікації особи злочинця та доведення причетності особи до вчинення злочинів є

не створення Національної бази генетичних ознак; мала чисельність існуючих лабораторій в Україні; законодавчо не врегульоване генотипування певних категорій осіб для створення ДНК-обліку; повільне наповнення бази ДНК-профілями осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні злочинів; не створення єдиного банку даних ДНК-аналізу.

Для цього варто подбати, насамперед, про нормативно-правову та матеріально-технічну бази.

ВИКОРИСТАННЯ ДНК-АНАЛІЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лук'янчиков Є.Д., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «КПІ»

Знання в галузі медицини з давніх часів використовують для розслідування тяжких злочинів проти особи. Ще наприкінці XIX століття Уільям Уїлкокс допоміг з'ясувати обставини вбивства, встановивши у виявлених залишках трупів наявність ядів, а Бернард Спілсбері здійснив ідентифікацію Кори Кріппен за допомогою найточнішого мікроскопічного дослідження шраму від операції, що зберігся на шматочку її шкіри [1, с. 128-129].

З того часу не припинялися пошуки ідентифікації особи за слідами її біологічного походження. В 1985-1987 р. р. англійський вчений А. Джеффріс із співавторами виявив одне із сімейств ГВ-ділянок – міні-сателітну ДНК, яка розташовувалася відразу в декількох локусах хромосом. Загальна структурна організація міні-сателітної ДНК виявилась індивідуальною для кожної людини, що було сприйнято судовою медициною для ідентифікації особи за її слідами, в яких міститься біологічна речовина.

Людина, як об'єкт матеріального світу характеризується багатьма ознаками, за якими можна проводити ідентифікацію: сліди рук, ніг, зубів та інших частин тіла є носіями різної

інформації (дактилоскопічної, трасологічної, одорологічної) про об'єкт, що їх залишив. В ряді випадків такі сліди (через різні обставини) не придатні для дактилоскопічних або трасологічних досліджень. Проте у них міститься інформація про біологічні властивості людини. Її носіями є будь-які виділення організму людини, частинки шкіри, волосся тощо, які відділилися і залишилися на місці вчинення злочину, а також трупи або їх частини.

На першому етапі впровадження методу генотипоскопічної ідентифікації в практику певною мірою стримувалося тим, що для дослідження були придатні об'єкти біологічного походження (кров, сперма, волосся, кісткові тканини тощо), якщо в них збереглися молекули ДНК.

На сучасному етапі активно впроваджується в практику метод, що дозволяє досліджувати навіть незначні кількості зруйнованих молекул ДНК. Це дозволило усунути одну із перешкод на шляху практичного судово-медичного і криміналістичного використання методу, яка полягала в обмеженості матеріалу, необхідного для проведення результативного дослідження за обсягом і якістю [2, с. 70].

Застосування даного методу в практику правоохоронних органів дозволяє ідентифікувати будь-які об'єкти біологічного походження, якщо в них збереглися молекули ДНК. В першу чергу це стосується особи, яка вчинила злочин і залишила сліди біологічного походження. У цьому зв'язку, при роботі з слідами на місці вчинення злочину слід дотримуватися певної послідовності у застосуванні методів їх виявлення та вилучення, щоб забезпечити можливість проведення генотипоскопічних досліджень.

У даний час дослідження біологічних об'єктів методом ДНК-аналізу проводиться на базі сектору молекулярно-генетичної експертизи відділу біологічних експертиз ДНДЕКЦ МВС України.

Використання даного методу ідентифікації особи за біологічними слідами дозволяє вирішити ряд завдань. По-перше,

встановити належність біологічних слідів (кров, сперма, слина, волосся, м'язова, епітеліальна та кісткова тканини) виявлених на місці злочину конкретній особі, яка підозрюється у його вчиненні.

По-друге, встановити, що біологічні сліди, вилучені з місць нерозкритих злочинів, належать одній особі. Це дозволяє висунути версію про вчинення серії злочинів однією особою, об'єднати наявну інформацію про розрізнені злочини та під іншим кутом підійти до її оцінки і складання психологічного профілю злочинця.

По-третє, здійснити перевірку ДНК-профілів виділених з біологічних слідів, вилучених з місця нерозкритого злочину за інформаційними базами ДНК-профілів, що формуються правоохоронними органами. Позитивний висновок про встановлення особи, за результатами такого дослідження має оцінюватись нарівні з іншими доказами. Практиці відомі випадки, коли в організмі людини виявлено два ДНК-профілі. Це стало наслідком пересадки кісткового мозку від донора. Дана проблема привернула увагу науковців і дістала обговорення на зустрічі Американського товариства генетики людства (American Society of Human Genetics-ASHG) [3, с. 252].

По-четверте, диференціювати ДНК у змішаних слідах біологічного походження (згвалтування жертви декількома особами) та встановити кількість осіб, яким належить біологічна речовина.

По-п'яте, ідентифікувати останки розчленованого трупа, жертв катастроф або загибелі людей у місцях бойових дій чи терористичних актів, коли близькі родичі живі (з жовтня 2014 р. створено базу ДНК-профілів, що дозволяє встановити загиблих в зоні АТО).

По-шосте, встановити, чи є родинні зв'язки між особами у випадках спірного батьківства, дітовбивства, крадіжки чи підміни дітей, а також братами та сестрами.

Широкі можливості ДНК-аналізу в ідентифікації об'єктів за слідами біологічного походження, як і будь-які інші дослідження,

в кримінальному провадженні не слід ідеалізувати. Не випадково, що науковці звернули увагу на можливості і способи фальсифікації об'єктів ДНК-ідентифікації. Певною мірою цьому сприяє сучасне інформаційне поле, що створюється телебаченням і пресою, а також набуття злочинного досвіду в місцях відбування покарання.

Об'єкти біологічного походження, зазначає І. О. Перепечина, легко знайти та підкинути на місце вчинення злочину. Вони є скрізь: залишені недопалки сигарет, ємності з під напоїв, гумова жуйка, презервативи в парках, скверах, на пляжах та в інших місцях. Виявлення таких слідів на місці злочину та перевірка за базами даних може повести слідство хибним шляхом. Якщо особа перебуває на обліку, для перевірки її причетності до злочину будуть витрачені значні сили і час, а якщо біологічний об'єкт буде підкинуто від невідомої особи, встановити її буде неможливо [4, с. 192-193].

На завершення слід зазначити, що дослідження біологічних слідів людини має здійснюватися за різними напрямками для отримання об'єктивної інформації не тільки про джерело їх походження (конкретну людину), але і відповідність часу утворення біологічних слідів часу вчинення злочину. Якщо злочинець заздалегідь приготував предмет з біологічним матеріалом, а потім підкинув його на місце злочину цей час буде відрізнятися, що потребує ретельної перевірки і співставлення з іншими доказами у провадженні.

Список використаних джерел:

1. Торвальд Ю. Век криминалистики / Ю. Торвальд. – М. : Прогресс, 1984. – 326 с.
2. Галдецька І. Г. Актуальні питання значення генотипоскопічної експертизи при розслідуванні злочинів / І. Г. Галдецька // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії

внутрішніх справ, 23 січня 2015 р. – К. : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 70-72.

3. Волинська А. М. ДНК-ідентифікація у розслідуванні тяжких злочинів / А. М. Волинська // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, 23 січня 2015 р. – К. : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 251-252.

4. Перепечина И. О. Фальсификация объектов ДНК-идентификации как способ противодействия расследованию / И. О. Перепечина // Криміналістична наука: витоки, сучасність та перспективи: збірник мат-в I Міжнародної наук-практ. конф., присвяченої 90-річчю з дня народж. В. К. Лисиченка та 92-річчю з дня народж. І. Я. Фрідмана. – Ірпінь: Міжрегіональна фінансово-економічна академія, 2012. – С. 192-194.

ТИПОВІ НЕДОЛІКИ, ЩО МАЮТЬ МІСЦЕ ПРИ ВИЛУЧЕННІ БІОЛОГІЧНИХ СЛІДІВ ТА ПРИЗНАЧЕННІ ЕКСПЕРТИЗ, А ТАКОЖ МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Марковіна А.О., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

На сьогодні молекулярно-генетична експертиза є однією з найважливіших в розслідуванні тяжких злочинів. Вона є унікальним інструментом ідентифікації особи та формування доказової бази, оскільки ДНК-профілі можуть бути отримані з великого переліку біологічного матеріалу (кров, слина, волосся, лупа, м'язова, кісткова та інші тканини людини), який містить клітини з ядрами. Проте, слід звернути увагу на відсутність можливості визначити ДНК-профілю з слідів (зразків) поту та сечі. В той же час існують певні особливості та проблемні питання під час роботи із слідами біологічного походження,

починаючи з вилучення під час огляду місця події та закінчуючи направленням на експертизу. Причини, що викликають ці проблеми є як об'єктивними (давність слідів, особливі умови зберігання та транспортування, тощо), так і суб'єктивними (не інформованість ініціатора про порядок роботи зі слідами, наявність слідів у тих чи інших об'єктах, вільне поводження зі слідами тощо).

Типові недоліки:

1. При вилучення об'єктів, які у подальшому можуть бути об'єктами дослідження: неправильне пакування вологих об'єктів із слідами біологічного походження, вилучення об'єктів, на яких передбачається наявність слідів біологічного походження проводиться за умов, які не виключають їх забруднення, використання в якості упаковки бувших у вжитку поліетиленових пакетів, мішків тощо;

2. При призначенні експертиз: тривалий термін між вилученням об'єктів та призначенням експертизи, направлення на експертизу стріляних гільз (температура під час пострілу досягає 600°C та знищує біологічні сліди) або пуль з тіла потерпілого (загиблого), змивів речовини бурого кольору з-під трупа, габаритних предметів (килимового покриття, бетонних плит та ін.) без видимих слідів біологічного походження на предмет виявлення на них клітин з ядрами та встановлення їх ДНК-профілю), направлення на експертизу одягу з метою встановлення наявності клітин з ядрами сторонніх осіб які залишились у наслідок звичайної контактної взаємодії, об'єктів на предмет встановлення наявності слідів біологічного походження, вилучених з агресивних середовищ (кислоти, луги, відстійні ями,) тощо.

Типова помилка! Якщо в об'єкті виявлено ДНК-профіль особи жіночої статі, то порівнювати його зі зразками чоловіків не потрібно.

Можливі шляхи усунення недоліків: за необхідності предмети – носії біологічних слідів, висушують при кімнатній температурі без використання нагрівальних приладів. Якщо під час проведення слідчої (розшукової) дії висушити вологі предмети не вбачається можливим, при їх пакуванні необхідно: зазначити в протоколі огляду місця події про вологий стан об'єктів дослідження, зробивши відповідну примітку й на упаковці, речі, що знаходяться у вологому стані, помістити в паперову

упаковку та терміново направити до будь-якої експертної установи для проведення відповідних досліджень (з обов'язковим зазначенням в супровідному документі стану в якому знаходяться об'єкти дослідження). Всім учасникам огляду (обшуку), крім спеціалістів, категорично забороняється брати в руки або торкатися предметів, на яких передбачається пошук слідів, в тому числі – біологічного походження. Вилучені об'єкти вміщуються до упаковки, у якій завідомо відсутні біологічні сліди людини (наприклад, при використанні для пакування чистих паперових аркушів, всі операції з цими аркушами, починаючи з вилучення їх із пачки паперу, повинні здійснюватись лише в гумових рукавичках). Призначати експертизу на 1-2 день після вилучення об'єктів дослідження, направляти стріляні гільзи на молекулярно-генетичну експертизу лише у разі обґрунтованих підстав, а саме – наявності на них слідів пальців рук, або видимих слідів біологічного походження, звести до мінімуму направлення на експертизу слідів походження яких очевидно, направляти на експертизу змиви або вирізки слідів пальців рук, або видимих слідів біологічного походження, виявлених на поверхні габаритних предметів, а не самі предмети, предмети одягу направляються на експертизу лише ношені і для встановлення їх носіння тією чи іншою особою.

Отже, слід зазначити, що особливості призначення молекулярно-генетичної експертизи у кожному випадку доцільно обговорювати з фахівцем експертного підрозділу (бажано з керівником підрозділу молекулярно-генетичної експертизи) з метою доцільного відбору речових доказів та матеріалів на експертизу, визначення експертних можливостей, узгодження формулювань питань, які виносяться на вирішення експерта. Питання повинні бути конкретними, чіткими та не припускати подвійного їх тлумачення. Якщо питання взаємопов'язані, то повинні виноситись за логічною послідовністю. При використанні переліку «типових питань» необхідно уникати постановки питань «про всяк випадок», які не стосуються даних обставин справи. Дотримання зазначених рекомендацій сприятиме запобіганню втрати слідової інформації за малої кількості об'єктів дослідження, що забезпечить найбільш ефективне використання

можливостей молекулярно-генетичної експертизи у розкритті та розслідуванні злочинів.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Петричук С. В., заступник начальника відділу біологічної експертизи Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Істотно зростає значення використання в кримінальному процесі речових доказів, висновків експертів, як найважливіших об'єктивних джерел створення надійної доказової бази в розслідуванні вбивств, зґвалтувань, грабежів, розбоїв, крадіжок тощо. В даний час найбільш ефективним і сучасним методом дослідження слідів біологічного походження, який використовується в експертно-криміналістичних підрозділах органів внутрішніх справ України, для встановлення походження біологічного сліду від певної особи; спорідненості та ідентифікації невпізнаних трупів; статевої приналежності біологічного матеріалу, є метод ДНК-аналізу, який дозволяє провести ідентифікацію людини майже з 100% вірогідністю при порівнянні даних ДНК, отриманих при встановленні кісткових решток або слідів біологічного походження, вилучених з ймовірних місць вчинення злочинів з даними ДНК зразків родичів безвісно зниклих, представлених для порівняння та з високим ступенем ймовірності випадкового збігу при порівнянні даних ДНК, отриманих із слідів біологічного походження, вилучених з місць пригод зі зразками ДНК підозрюваних та потерпілих. На даний час в Експертній службі МВС України працюють ДНК-лабораторії оснащені генетичними аналізаторами в ДНДЕКЦ МВС України та у Запорізькій, Вінницькій, Київській, Львівській, Миколаївській областях, в м. Києві.

Можливості приладів дозволяють використовувати для дослідження ДНК мінімальну кількість біологічного матеріалу та

встановлювати їх якісний склад. За допомогою сучасних реагентів стало можливим досліджувати об'єкти з сильно зруйнованою ДНК, такі як обгорілі кісткові фрагменти, одиначне волосся, сліди пальців рук, лупу, мікросліди сперми, слини та крові.

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження може бути ядерна ДНК, отримана з крові, виділень (сперми, слини, букального та іншого епітелію тощо), волосся (при наявності в ньому волосяної цибулини), а також з частин органів та тканин організму людини. Зрізане волосся, сеча та піт непридатні для дослідження даним методом, тому що не містять клітин з ядерною ДНК.

Аналіз досвіду роботи свідчить, що найбільш ефективним є комплексне дослідження речових доказів, вилучених в процесі огляду місця події.

Найбільш важливою є вимога першочергового застосування методів, у процесі використання яких речовий доказ максимально зберігає сліди для наступних досліджень.

На сьогоднішній день в експертній службі апробована методика, що дозволяє при виявленні 2-5 та більше папілярних ліній, на яких не відобразилося особливих ознак, дослідити наявність епітеліальних клітин та встановити в подальшому їх ДНК профіль. У зв'язку з постійним зростанням тяжких злочинів проти особи, зокрема – вбивств на замовлення та злочинів на сексуальному ґрунті, із обізнаністю злочинців про сучасні криміналістичні дослідження, на місцях вчинення злочинів все частіше залишаються мікросліди біологічного походження, зокрема від людини, за якими можна ідентифікувати особу.

Збіг групи крові, статі, визначеної за слідами біологічного походження людини (крові, волосся, поту тощо) на зброї та інших речових доказах, та зразками біологічного матеріалу людини дає підстави робити висновки лише про можливу причетність конкретної підозрюваної особи до вчинення злочину, а при проведенні ДНК-аналізу можливо провести ідентифікацію з великим ступенем вірогідності.

Дуже важливо враховувати, що вилучати біологічний матеріал необхідно стерильними інструментами, у масках та рукавичках.

Молекулярно-генетична ідентифікація має низку переваг перед традиційними імунологічними методами дослідження біологічних слідів людини, а саме:

- наявність молекули ДНК в кожній клітині організму людини; що містить ядро;
- підвищена стійкість структури молекули ДНК до дії фізико-хімічних чинників оточуючого середовища;
- відсутність впливу предмета-носія;
- можливість встановлення факту змішування біологічного матеріалу від двох та більше осіб;
- можливість дослідження мікрослідів;
- можливість диференціації змішаних слідів (наприклад, сперми та епітеліальних клітин потерпілої при розслідуванні злочинів на статевому ґрунті);
- високий ступінь вірогідності висновків щодо належності слідів певній особі;
- надійність доказів при їх розгляді в суді.

Сучасний рівень розвитку ДНК-аналізу свідчить про необхідність використання його результатів у розкритті та розслідуванні злочинів проти особи.

До експертного підрозділу для проведення молекулярно-генетичної експертизи необхідно крім речових доказів надавати зразки осіб, що проходять у кримінальному провадженні. В постанові про призначення експертизи слідчим повинен даватись обов'язковий дозвіл на часткове або повне використання слідів під час проведення досліджень згідно ст. 69 КПК. Це пов'язано з тим, що методи дослідження ДНК є руйнівними і не можливо проведення повторне дослідження мікрослідів. У разі якщо водночас призначено декілька постанов в одному кримінальному провадженні слідчим необхідно надавати дозвіл на використання в роботі даних, отриманих в інших експертизах або таких які були проведені раніше, навіть у умовах однієї лабораторії. Також

слідчі інколи не розуміють той факт, що «відпрацювання» речового доказу за певними питаннями відбувається один раз і в разі отримання ДНК-профілів, які належать невстановленим особам достатньо в подальшому додатково надавати лише зразки осіб, що підозрюються у скоєнні даного злочину для порівняльного дослідження та копії висновку експерта, де встановлені генетичні ознаки.

Перед наданням на молекулярно-генетичну експертизу мікрооб'єктів, схожих на волосся, за вищезазначеними речовими доказами повинна проводитись експертиза волосся, яка встановлює факт належності волосся людині та описує його характеристики. Питання, до постанови про призначення судової молекулярно-генетичної експертизи формуються як з урахуванням інтересів слідства, обставин події злочину, так і експертних можливостей. Тому по кожній кримінальній справі між слідчим, який призначає молекулярно-генетичну експертизу, та спеціалістом необхідний тісний контакт, який повинен полягати в сумісному доцільному відборі речових доказів на експертизу, у визначенні експертних можливостей з урахуванням наявних в розпорядженні слідства доказів, в узгодженні формулювань питань, які ставляться перед експертом.

Крім вищезазначеного, в ДНДЕКЦ МВС України в 2012 році запроваджений метод дослідження мітохондріальної ДНК, який суттєво розширює можливості ідентифікації і спадкується по материнській лінії, що дозволяє розширити коло родинних зв'язків для порівняльних досліджень, як по вертикалі так і по горизонталі. Збереження мітохондріальної ДНК пов'язане з будовою самої молекули та значною кількістю мітохондріального апарату клітини (в тисячі разів більше ніж ядерного в одній клітині). Це дозволяє інколи ідентифікувати кісткові рештки, попереднє дослідження ядерної ДНК яких не дало позитивного результату, тобто генетичні ознаки встановлені не були. Слід зазначити, що дослідження мітохондріальної ДНК можливо лише слідам, які походять від однієї особи.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ДНК-АНАЛІЗУ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Туробова С. О., студент 4-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Лібералізація процесу розслідування, а також значне розширення прав і повноважень сторони захисту обумовлюють необхідність підняття на якісно новий рівень криміналістичних методів, що застосовуються для розшуку злочинців.

Для ефективного розкриття злочинів одним з найбільш дієвих методів є ДНК-аналіз.

ДНК-ідентифікація, або типування ДНК – це встановлення генетичної індивідуальності будь-якого організму на основі аналізу особливостей його дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК).

В основі типування лежать дві характеристики ДНК як носія генетичної інформації:

1) послідовність складових ДНК елементів (нуклеотидів) має індивідуальні особливості у кожної окремої тварини або рослини, крім ідентичних (однойцевих) близнюків або клонованих організмів;

2) у кожної особи ДНК всіх соматичних клітин (клітин тіла) абсолютно однакова.

Для ДНК-ідентифікації можна використовувати будь-який біологічний матеріал з живого чи мертвого організму, наприклад кров, слину, коріння волосся, шкіру і т.д. Важливо тільки, щоб ДНК не була зруйнована. На практиці при проведенні генетичного типування з метою ідентифікації особи або ступеня генетичного споріднення (близькості або віддаленості) порівнюють профілі ДНК з декількох біологічних зразків і оцінюють отриманий результат, використовуючи імовірнісний і статистичний аналіз.

Саме цей метод дозволяє зі стовідсотковою ймовірністю ідентифікувати особу злочинця і ефективно доводити його причетність до скоєння протиправних дій.

Про актуальність унікального методу ДНК-аналізу свідчить і той факт, що з його допомогою можна було б ефективно розшукувати безвісти зниклих осіб та встановлювати особи невпізнаних трупів, ідентифікувати жертв авто- і авіакатастроф. Для цього слід подбати, насамперед, про нормативно-правову та матеріально-технічну бази.

ДНК-аналіз міліцейські експерти почали ще в 1994 році. Однак його новим етапом розвитку стало впровадження в 1999 році першого в Україні генетичного аналізатора. З 2005-го по 2012 рік силами і за рахунок експертів-правоохоронців створено 8 регіональних ДНК-лабораторій, 5 з яких відкриті тільки протягом останніх трьох років. Працівники служби також навчалися в сучасних молекулярно-генетичних лабораторіях США та Російської Федерації. Завдяки цьому в ДНДЕКЦ введено експертне дослідження мітохондріальної ДНК.

Головними проблемами в цій галузі є недостатня кількість ДНК-лабораторій в експертних підрозділах МВС, МОЗ та їх повна відсутність у підрозділах СБУ, а також недостатня координація діяльності ДНК-лабораторій різних відомств, зокрема щодо розподілу їх функцій і визначення механізму формування єдиного обліку генетичних ознак людини. Законодавчо не врегульовано і генотипування певних категорій осіб для створення ДНК-обліку. Проблемою є і повільне наповнення бази – її масив на сьогоднішній день складається тільки з 8 тис. ДНК-профілів осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів.

Створення вкрай необхідної для правоохоронних органів єдиної Національної бази обліку генетичних ознак людини стримується через відсутність чіткого законодавчого врегулювання цього питання і недостатньої кількості і потужності наявних ДНК-лабораторій.

Для вирішення цих проблем ефективним рішенням було б схвалення концепції Державної цільової програми розширення мережі ДНК-лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в оперативно-службовій діяльності ОВС на 2015–2020 роки.

Виконання Програми сприятиме створенню єдиної інформаційної системи – Національної бази даних генетичних даних людини, що в свою чергу сприятиме кардинальному поліпшенню судово-експертного супроводу розкриття і розслідування злочинів методом ДНК-аналізу.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ДНК АНАЛІЗУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Шаршун Н.В., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вимоги сьогодення ставлять перед слідчими органами завдання щодо впровадження в систему доказів ще більш широких можливостей судових експертиз. Одним із сучасних засобів доказування причетності особи до вчинюваного злочину є ДНК аналіз або метод генотипоскопії в біологічній експертизі.

ДНК аналіз або метод генотипоскопії в біологічній експертизі – це дослідження мікрослідів на клітинному рівні, яке дозволяє ідентифікувати злочинця за слідами його біологічних виділень (крові, слини, сперми, клітинами епітелію, частинами тканин і органів людини, волоссям) [1, с. 10].

Наявність суттєвих переваг цього методу при розслідуванні кримінальних правопорушень саме у швидкому й абсолютному виключенні з кола підозрюваних осіб, непричетних до вчинення злочину, в ідентифікації осіб, які вчинили злочин з високим ступенем імовірності, у надійності доказів при розгляді справи у суді.

Отже метод ДНК аналіз дозволяє встановити, що слід крові або сперми, вилучений з місця події, походить від даної особи; визначити, чи залишені сліди крові, сперми у різних місцях однією особою (при вчиненні аналогічних злочинів); визначити кожного із учасників злочину у випадках, коли сліди утворені шляхом змішування крові або сперми від кількох осіб; встановити, що окремі частини трупа, які не мають спільної лінії розтину раніше належали одній особі; встановити, чи можуть дані чоловік і жінка бути батьками дитини, у випадках дітовбивства, крадіжки, підміни дітей, спірного батьківства; ідентифікувати останки жертв, коли пред'явленням для впізнання зробити це неможливо, а близькі родичі загиблого (батько, мати) живі [2].

Вчені дослідили, що в ДНК є так звані індивідуальні ділянки, які є саме особистим знаком людини, вони неповторні та у всіх різні. Людина має суворо незмінний вид індивідуальних елементів ДНК, який не змінюється в процесі старіння у зв'язку із хворобою, стресами, змінами фігури тощо [3, с. 143].

Аналіз ДНК на теперішній час проводиться в Головному бюро судмедекспертизи МОЗ України, в Одеському обласному і Київському міському бюро СМЕ та відділі медико-біологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України. Крім цього, працюють лабораторії в Донецькому та Полтавському обласних бюро, але на даний час вони обмежуються проведенням експертиз лише у справах про спірне батьківство.

На даний час труднощі використання в Україні молекулярно-генетичних досліджень, пов'язані із формуванням Національної бази генетичних ознак. Всі існуючі лабораторії в Україні не задовольняють потреби МВС у сприянні розкриттю та розслідуванню злочинів. Найкращим рішенням цієї проблеми могло б стати створення єдиного банку даних ДНК аналізу, що вже давно практикується в Європі.

Тобто, проблема використання даних ДНК аналізу в процесі розслідування злочинів полягає саме в недостатній кількості ДНК-лабораторій, що саме на цьому етапі потребує

удосконалення. Вирішенню даної проблеми могло б сприяти розроблення та схвалення концепції Державної цільової програми розширення мережі ДНК-лабораторій та створення Національної бази даних генетичних ознак людини для використання в правозастосовній діяльності органів юстиції України.

Список використаних джерел:

1. Рогаев Е. И. Генотипоскопия человека: идентификация вида, пола и личности по генетическим отпечаткам ДНК в случае, связанном с покушением на убийство / Е. И. Рогаев, Е. Ю. Сыровашева, М. Г. Пименов, Т. В. Стегнова // Судеб.-мед. экспертиза. – М., 1992. – Т. 35. – №1. – С. 10-14.

2. Методичний лист щодо можливостей експертизи ДНК-аналізу, механізму вилучення об'єктів дослідження. – Режим доступу: <http://uasol.com/index.php?aid=2838>

3. Леоненко М. І. Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими угрупованнями / М. І. Леоненко // Інформаційне забезпечення протидії організованих злочинності / Збірник наукових статей. – Одеса : ФЕНИКС, 2003. – С. 142-150.

3. КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК НОВИЙ ВИД ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Воробей В. М., студент 4-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Експертна практика засвідчує постійне збільшення кількості експертних завдань щодо пошуку на комп'ютерних носіях інформації, яка стосується роботи користувача персонального комп'ютера (ПК) у глобальній мережі Інтернет, тобто звернення його на конкретні сайти, хронології чи історії звернень тощо. Це зумовлено збільшенням кримінальних справ, пов'язаних з протиправним поширенням у глобальній мережі певної інформації, у тому числі кримінального характеру (щодо торгівлі людьми, розповсюдження порнографічних зображень тощо).

З метою дослідження комп'ютерів, їх комплектуючих і тієї інформації, що в них знаходиться, призначається комп'ютерно-технічна експертиза.

Завдання пошуку на комп'ютерному носії даних, які стосуються відвідування користувачем певних сайтів, є важливим і складним, а шляхи його вирішення значною мірою залежать від установлених на досліджуваному ПК типу операційної системи (ОС) та Інтернет-браузера. З оглядом на наявну експертну практику можна констатувати, що найчастіше підлягають дослідженню ПК, на яких встановлено ОС сімейств MS Windows і Linux з відповідними браузерами (Internet Explorer, Opera, Firefox, Safari та ін.), кожний з яких має свою специфіку. Це додатково ускладнює завдання пошуку інформації, яка передавалася, у тому числі тієї, що була видалена або знищена.

Як правило, експертне завдання формулюється таким чином: «Чи відвідував користувач персонального комп'ютера

Інтернет-сайти: (перелік назв)?» Для експерта це завдання трансформується в пошук відповідних файлових структур як відбитків дій користувача в Мережі. Для вирішення цього експертного завдання перш за все необхідно визначитися з наявною можливістю такої роботи, тобто чи оснащений наданий на дослідження ПК (стаціонарний чи портативний) відповідним апаратним і програмним забезпеченням (мережевою картою, Інтернет-браузером); якщо для досліджень надано окремий накопичувач на жорстких магнітних дисках (НЖМД), то слід з'ясувати склад встановленого на ньому програмного забезпечення. У разі наявності комплексу технічної та програмної можливостей відповідно до визначених операційної системи й програмного забезпечення можна починати досліджувати сліди роботи користувача в Мережі, а саме файлові структури Cookies, Cache та журналів. Якщо такий комплекс відсутній, то цілком зрозуміло, що на цьому етапі дослідження експерт не може сказати, що слідів роботи користувача не виявлено. Треба відновити й дослідити видалену інформацію, і тільки після цього (залежно від результатів цих дій) остаточно визначитися щодо їхньої наявності.

Як правило, дослідження починаються з дублювання інформації (створення образу носія). В окремих випадках можливо проведення досліджень безпосередньо носія, якщо ОС завантажується із зовнішнього накопичувача (оптичного диску або флеш-носія). Це, так би мовити, традиційні підходи до дослідження.

На наш погляд, у деяких випадках можливо запровадити альтернативний підхід, який полягає у такому: по-перше, зробити дублікат (тобто точну, працездатну копію, з якої можна проводити завантаження ОС і всього комплексу наявного програмного забезпечення) досліджуваного НЖМД, який надійшов у складі ПК; по-друге, замість досліджуваного вмонтувати НЖМД-дублікат, і завантаження ОС та подальші дослідження проводити на цьому носії; по-третє, по закінченні досліджень повернути НЖМД до складу наданого ПК.

У рамках першого підходу всі дослідження проводяться з образом носія засобами програмного забезпечення, за допомогою якого він був створений або дозволяє переглядати його та дослідити (WinHex/X-Ways Forensics, Encase, Plook тощо). Якщо ці засоби не забезпечують всебічне дослідження, можна скопіювати необхідну інформацію на носій експерта (назвемо його експериментальним) і продовжити подальші дослідження на експериментальному носії спеціалізованими програмними засобами для цього виду інформації.

У разі завантаження ОС із зовнішнього носія та дослідження НЖМД безпосередньо у складі наданого ПК (тобто «наживо») інформація досліджується програмними засобами, які містяться на зовнішньому носії. Необхідно, аби до їхнього складу входили як мінімум файл-менеджер, спеціалізовані програмні засоби для певного виду інформації й програми з відновлення видаленої та ушкодженої інформації.

Якщо запровадити третій (нетрадиційний) підхід, то інформація може досліджуватися як засобами, що містяться на НЖМД, так і, якщо їх недостатньо, додатково спеціалізованими програмами, котрі можна завантажувати із зовнішніх носіїв.

У необхідних випадках можна комбінувати застосування підходів, наприклад, перший і третій.

Уважаємо за доцільне продовжити дослідження в цьому напрямі у зв'язку з подальшим розширенням застосування всесвітньої мережі Інтернет, розробленням та появою нових Інтернет-браузерів (наприклад Google Chrome) і нових операційних систем.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

Добришин Ю.Є., кандидат технічних наук, доцент, заступник директора Коледжу економіки, права та інформаційних технологій Університету «КРОК»

Семенов В.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових ННПП НАВС

У зв'язку з відносною новизною комп'ютерної злочинності не можна не виділити серед основних напрямів організації її протидії необхідність створення ефективної системи професійної підготовки кадрів.

Одним із основних завдань даного напрямку, є створення у відомчих установах сучасної кадрової, методичної і матеріально-технічної бази підготовки і перепідготовки потрібних фахівців. Система підготовки кадрів повинна підкріплюватися науковими дослідженнями відповідного профілю.

Розвиток подібної системи повинен не тільки виходити з вимог сьогодення, але і враховувати тенденції зміни злочинності в майбутньому. Формування кадрового ядра спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів повинне включати три важливі напрями: професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації їх співробітників. При цьому особливу увагу слід приділяти останньому напрямку: кожен працівник, який залучений до діяльності в даному напрямі, повинен регулярно проходити навчання, з тим щоб бути в курсі новацій у сфері технологій і юридичної практики, що склалася.

Комплекс необхідних професійних якостей осіб, задіяних по лінії боротьби із комп'ютерною злочинністю, крім звичайних (надійність, компетентність і професіоналізм, добре розвинена пам'ять, схильність до аналізу, пунктуальність і т. д.), повинен включати деякі додаткові вимоги. Наприклад, такі як:

- навички спілкування в «комп'ютерних» колах, розуміння особливостей цього середовища, володіння лексикою що використовується в ньому;
- знання сучасних операційних систем;
- розуміння механізмів злову комп'ютерних систем і відповідних методів протидії;
- умінь читати і аналізувати складні системні файли (журнали реєстрації подій, файли настройки конфігурації і т. п.),

виконувати аналітичний пошук кореляції між подіями або сигнатурами нападу, визначати тип загрози;

- володіння апаратними і програмними засобами фіксації отриманої інформації і виявлення підозрілих подій;

- уміння доступно висловлювати в документах і усно складну технічну інформацію.

Для розуміння явищ, що відбуваються в інформаційному середовищі, все частіше потрібні глибокі знання самих різних аспектів функціонування сучасного суспільства. До аналітичної роботи необхідно залучати фахівців з різносторонньою підготовкою. Вони повинні бути здатні враховувати різноманітні чинники мотивації комп'ютерних злочинів, бути досвідчені в різних сферах (технічної, економічної, соціальної, юридичної і ін.).

Недостатній рівень теоретичної і практичної підготовки співробітників правоохоронних органів в даній сфері пов'язаний і із слабкою забезпеченістю науковими дослідженнями відповідного профілю. В зв'язку з цим представляється перспективною організація спеціалізованих структур із проблем комп'ютерної злочинності, завданням яких є вивчення, розробка стратегічних і тактичних підходів до розкриття комп'ютерних злочинів на основі комплексного вивчення тенденцій комп'ютерних кримінальних процесів. Безперечно користь могло б принести створення центру аналізу комп'ютерних злочинів, покликаною здійснювати аналітичну і методичну діяльність, інформування громадськості про загрози, які несе комп'ютерна злочинність, а також розроблення методів профілактики.

Не менш складну проблему становить недостатня забезпеченість спеціалізованих підрозділів засобами обчислювальної техніки, спеціальними приладами і устаткуванням. Тим часом від такої оснащеності залежить не тільки результативність розслідувань, що провадяться, але і, що не менш важливо, якість криміналістичних експертиз, пов'язаних з аналізом доказів в електронному вигляді. Подібні експертизи

нерідко пов'язані з необхідністю аналізу справді гігантських об'ємів комп'ютерних даних.

Ефективність науково-дослідних робіт, направлених на попередження та розслідування комп'ютерних злочинів, також багато в чому визначається рівнем забезпеченості технічними засобами та програмними продуктами. І безумовно, технічне оснащення безпосередньо визначається фінансовими вкладеннями в цю сферу.

Підводячи підсумок викладеному, необхідно ще раз підкреслити, що підвищення ефективності боротьби із комп'ютерною злочинністю безпосередньо пов'язано з комплексним рішенням означених проблем. І можна констатувати, що передумови для цього є, оскільки теорією в основному вироблені, а практикою постійно удосконалюються відповідні рекомендації в даній сфері.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Кубрак Т. І. студент Київського національного університету культури і мистецтв

Залучення експерта для проведення судових експертиз під час кримінального провадження, оформлення їх результатів, права сторін, а також права, обов'язки та відповідальність судового експерта регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) (статті 36, 39, 40, 42, 44, 46, 47, 56–59, 69–70, 242–245, 332 КПК та ін.) [1]. Порядок проведення судових експертиз також детально врегульований Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, (далі – Інструкція) [2].

Дослідженню судової комп'ютерно-технічної експертизи (далі – СКТЕ) присвятили свої наукові праці В.Б. Вехов, І.В.

Гора, Б.К. Давлєтов, А.В. Іщенко, В.А. Колесник, О.Р. Росинська та ін.

Експертизи щодо комп'ютерних злочинів поділяються на традиційні – трасологічна, дактилоскопічна, техніко-криміналістична, судово-економічна, експертиза документів тощо та спеціалізовані – комп'ютерно-технічна та програмно-технічна. Спеціалізовані експертизи (комп'ютерно-технічна та програмно-технічна) схожі між собою за формою і змістом, що викликає певні труднощі під час вибору слідчим виду експертизи та визначенні переліку питань, що підлягають експертному дослідженню. Окремі криміналісти відносять обидві експертизи до класу інженерно-технічних і класифікують їх як СКТЕ. Залежно від спеціалізованих напрямів досліджень її можна поділити на такі підвиди: апаратно-комп'ютерну, програмно-комп'ютерну, інформаційно-комп'ютерну та комп'ютерно-мережеву експертизи. Така класифікація має відповідне практичне значення.

Родовий (видовий) об'єкт СКТЕ – це певна категорія предметів, наділених загальними ознаками, за якими їх можна віднести до комп'ютерних засобів. Конкретний об'єкт СКТЕ – чітко означений комп'ютерний засіб, що потребує експертизи, наділених ознаками індивідуальності і неповторності, що і визначає специфіку його дослідження [4, с. 2–3].

Правовою підставою для проведення СКТЕ є передбачений КПК процесуальний документ (постанова, ухвала) або договір між стороною захисту й експертом. Перед призначенням СКТЕ слідчий, прокурор, зазвичай, взаємодіють зі спеціалістом у відповідній галузі знань і мають можливість отримати консультацію стосовно: визначання виду СКТЕ; вибору експерта; формування питань, які будуть поставлені перед експертом; підготовки необхідних об'єктів для проведення СКТЕ.

Важливе значення має огляд комп'ютерної техніки спеціалістом на місці події. Тому під час розслідування комп'ютерних злочинів необхідно обов'язково залучати спеціаліста для допомоги слідчому в проведенні огляду місця

події і проводити його невідкладно. Слідчий, прокурор самостійно або шляхом задоволення клопотання сторони захисту чи потерпілого залучають експерта для проведення СКТЕ. Слід мати на увазі, що експерт під час дослідження не має права виходити за межі спеціальних знань. Якщо об'єкти, що підлягають дослідженню, можуть містити чи містять державну таємницю, то СКТЕ потрібно проводити відповідно до положень ст. 518 КПК [3, с. 135–136]. Для всебічного і повного експертного дослідження й отримання об'єктивних результатів, необхідно дотримуватись таких рекомендацій: до винесення постанови (ухвали) про призначення відповідної експертизи проконсультуватися зі спеціалістами щодо доцільності її проведення, правильності формулювання питань, які потребують дослідження, характеру і особливостей підготовки матеріалів, що мають бути надані експертам; по можливості ознайомити експертів з усіма матеріалами кримінального провадження, які стосуються предмета експертизи (протоколами огляду місця події, протоколами допиту відповідних осіб, матеріалами ревізій, інвентаризацій, висновками спеціалістів та іншими необхідними документами та предметами [4, с. 3–4].

Особливістю СКТЕ під час судового провадження є неможливість її проведення в судовому засіданні, оскільки такого роду дослідження потребують відповідного програмного забезпечення та засобів, необхідних для дослідження комп'ютерних систем і мереж, що кардинально відрізняє даний процес експертних досліджень. Крім того, це неможливо з технічних причин. Тому ми поділяємо думку криміналістів про доцільність проведення СКТЕ на місці події або місці розташування об'єктів дослідження. До того ж, ця процедура прописана у п. 3.9 Інструкції [2]. Це особливо актуально у разі необхідності дослідження цілої комп'ютерної системи, оскільки в будь-якому випадку вона володіє певними особливостями як побудови самої системи, так і програмним і апаратним забезпеченням, які складно та матеріально не вигідно штучно відтворювати [3, с. 136–137].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
3. Сабадаш Р.В. Судова комп'ютерна експертиза: правові підстави й особливості призначення / Р.В. Сабадаш // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 660. – С. 134–137. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/660/23.pdf>.
4. Європіна І.В. Роль і значення судової експертизи у розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері високих технологій / І.В. Європіна // Вісник академії адвокатури України. – 2012. – №16. – С. 1–5.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Намазов А. Є., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Згідно з ч. 1 ст. 242 КПК України, експертиза проводиться за зверненням будь-якої зі сторін кримінального провадження чи за дорученням слідчого суді чи суду, якщо для з'ясування обставин, важливих для справи, необхідні спеціальні знання.

З норми ч. 1 ст. 242 КПК України, п. 2 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» №8 від 30.05.97 р. та п. 1 Інформаційного листа вищого господарського суду України № 01-8/2651 від 27.11.2006 р. «Про деякі питання призначення судових експертиз» випливає, що призначення експертизи, коли

з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань (крім випадків, які передбачають обов'язкове проведення експертизи), неприпустиме.

Предмет комп'ютерно-технічного дослідження складає певна група специфічних закономірностей, особливостей та ознак матеріальних комп'ютерно-технічних об'єктів.

Об'єкти комп'ютерно-технічного дослідження: комп'ютерні носії інформації (накопичувачі на гнучких, жорстких магнітних дисках, CD тощо), комп'ютер та його окремі блоки та пристрої, комп'ютерні комплекси, програмні продукти.

Отже, СКТЕ призначається у випадках коли для встановлення фактів і пізнання обставин і подій, що мають значення для кримінальної справи, виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань або у випадках прямо передбачених законом. Оскільки під час розслідування комп'ютерних злочинів, де комп'ютер є засобом їх вчинення, СКТЕ не має на меті вирішення завдань, передбачених ч. 2 ст. 242 КПК України (випадки обов'язкового призначення експертизи), то вона призначається після початку досудового розслідування слідчим, прокурором або судом за власною ініціативою, а також за умов задоволення клопотання потерпілого чи сторони захисту стороною обвинувачення, слідчим суддею, судом або на договірних умовах між стороною захисту та експертом.

Завдання комп'ютерно-технічного дослідження:

- встановлення технічного стану комп'ютерної техніки;
- виявлення інформації, текстових та графічних файлів, що містяться на різноманітних комп'ютерних носіях: компакт-дисках, накопичувачах на гнучких магнітних дисках (дискети),
- жорстких магнітних дисках (вінчестерах) тощо - та визначення її цільового призначення;
- відновлення інформації, видаленої з дискет та жорстких магнітних дисків;
- встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам;

- встановлення авторства програмного продукту;
- виявлення ознак підключення до комп'ютерних мереж;
- визначення вартості програмного продукту;
- визначення вартості комп'ютерної техніки.

Перед призначенням СКТЕ слідчий, зазвичай, взаємодіє зі спеціалістом у відповідній галузі, що може виражатися як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. Даний процес є позитивним для слідчого оскільки він має можливість проконсультуватись з фахівцем з питань стосовно: 1) визначення виду СКТЕ (що залежить від функціонального призначення і природи об'єкта); 2) підбір експерта з необхідною сукупністю знань; 3) формування питань, які будуть винесені перед експертом; 4) підготовка об'єктів для проведення СКТЕ. О.В. Наріжний зазначає що проведення непроцесуальних «оціночних» оглядів комп'ютерної техніки спеціалістом на місці події до порушення кримінальної справи є необхідним заходом. Слідчий самостійно або через подання клопотання ініціює проведення експертизи. При призначенні СКТЕ необхідно максимально конкретно визначати коло питань, які мають бути роз'яснені судовим експертом та обсяг потрібних для експертного дослідження матеріалів, в той же час вони не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Якщо об'єкти, що підлягають дослідженню, можуть містити чи містять державну таємницю, то в такому випадку СКТЕ треба проводити відповідно до положень ст. 518 КПК України.

У ч. 2 ст. 332 КПК України, також передбачені випадки, за яких суд своєю ухвалою може призначити СКТЕ, незалежно від наявності клопотання, а саме: 1) якщо суду надано кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дозволив усунути виявлені суперечності; 2) якщо під час судового розгляду виникли підстави, передбачені ч. 2 ст. 509 КПК України. Отже, під час кримінального провадження стосовно комп'ютерних злочинів СКТЕ може призначатися ухвалою суду за наявності клопотання сторін, за власною ініціативою, а також у разі суперечності один одному вже

наявних декількох висновків експертів. Після постановлення такої ухвали судовий розгляд продовжується, за винятком випадків, коли таке продовження неможливе до отримання висновку експерта.

Отже, про призначення СКТЕ може прийматися одне з таких процесуальних рішень: слідчим, прокурором у формі постанови відповідно до вимог п. 5, 6, 7 ст. 110 КПК України; слідчим суддею, судом у формі ухвали відповідно до вимог п. 7 ст. 244, п. 3, 4, 5 ст. 371, ст. 372, п. 3 ст. 332 КПК України. В будь-якому з цих рішень, окрім вимог до його змісту, передбачених КПК України, мають бути дані, які передбачені п. 3.3 Інструкції.

Порядок призначення СКТЕ чітко регламентований Законом України «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Оскільки СКТЕ не торкається завдань, які повинні бути виконані в обов'язковому порядку і створюють зобов'язання перед слідчим або прокурором звернутися до експерта для проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України), то вона призначається на загальних умовах визначених національним законодавством.

Вимоги до об'єктів, що направляються на експертизу.

Для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, експертові надається сам комп'ютерний носій, а також комп'ютерний комплекс, до складу якого входить досліджуваний носій. У деяких випадках можна обмежитися наданням тільки комп'ютерного носія. Про можливість проведення такого дослідження слід попередньо проконсультуватися з експертом (спеціалістом) у галузі комп'ютерної техніки. Для встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам, а також вартості програмного продукту експертові надається носій з копією досліджуваного програмного продукту і еталонна (дистрибутивна) копія програмного продукту. В разі відсутності дистрибутивної копії програмного продукту не слід відмовлятися

від призначення експертизи, оскільки в окремих випадках її можна провести за наявності копії програмного продукту. Для дослідження технічного стану і визначення вартості комп'ютерної техніки експертові надається сама комп'ютерна техніка, а також технічна документація до неї. Для встановлення авторства досліджуваного програмного продукту експертові надаються самі програми у вигляді вихідних текстів, бібліотечних та виконуваних модулів, а також програми (вихідні тексти, бібліотечні та виконувані модулі), що створені особою, щодо якої перевіряється версія, чи вона є автором досліджуваного продукту. Щоб визначити, які саме об'єкти слід надавати експертові в кожному конкретному випадку, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста) в галузі комп'ютерної техніки.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с.

2. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень Міністерства юстиції України від 08.10.98 №53/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

КОМП'ЮТЕРНО-МЕРЕЖЕВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ОСІБ В ІНТЕРНЕТ- ПРОСТОРІ ТА ПРОТИДІЙ НИМ

Онищенко О. Е., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

У зв'язку зі створенням глобального інформаційного простору, основою якого є Всесвітня мережа та інші системи передачі даних, широкого розповсюдження набула проблема захисту немайнових прав фізичних та юридичних осіб в Інтернет-просторі.

Порушення авторського права, плагіат, хакерські атаки, IP-спуфінг та інші порушення прав користувачів мережі Інтернет давно увійшли до реалій нашого життя. Від них не застраховані ані пересічні громадяни, ані потужні корпорації, ані державні структури. Особливість порушень немайнових права в Інтернеті полягає в тому, що не завжди буває відомим сам факт порушення, порушник може видавати себе за іншу особу, як правило наявні посилання на неіснуючі джерела інформації тощо.

Таким чином, актуальності набуває питання щодо виявлення даного роду правопорушень, захисту від них та розробки ефективної системи протидії. Одним із дієвих засобів виявлення порушень прав осіб в Інтернет-просторі та протидії ним є комп'ютерно-мережева експертиза.

Комп'ютерно-мережева експертиза входить до складу системи судової комп'ютерно-технічної експертизи. Остання являє собою самостійний рід судових експертиз і проводиться з метою визначення статусу об'єкта як комп'ютерного засобу, виявлення і вивчення його ролі в розслідуваного злочину, а також отримання доступу до інформації на електронних носіях з подальшим всебічним її дослідженням.

Комп'ютерно-мережева експертиза ґрунтується передусім на функціональному призначенні комп'ютерних засобів, що реалізують певну мережеву інформаційну технологію. Видовий предмет даної експертизи становлять факти та обставини, які пов'язані з використанням мережевих і телекомунікаційних технологій та використовуються слідчим і судовими органами з метою встановлення істини по кримінальній або цивільній справі.

Комп'ютерно-мережева експертиза виділяється в окремий вид у зв'язку з тим, що лише використання спеціальних знань в

галузі мережевих технологій дозволяє з'єднати воедино отримані об'єкти, відомості про них і ефективно вирішити поставлені експертні завдання. Особливе місце в судовій комп'ютерно-мережевий експертизі займають експертні дослідження у кримінальних та цивільних справах, пов'язаних з використанням Інтернет-технологій.

Об'єкт застосування спеціальних знань КТЕ може бути досить різним – від комп'ютерів користувачів, підключених до Інтернет, до різних ресурсів постачальника мережевих послуг (провайдера) і надання їм інформаційних послуг (електронна пошта, служба електронних оголошень, телеконференції тощо).

Комп'ютерно-мережевою експертизою можуть бути вирішені наступні завдання:

- визначення характеристик і властивостей обчислювальної (інформаційної) мережі, встановлення архітектури, конфігурації, мережевих компонентів, організації доступу до даних;
- встановлення відповідності характеристик мережі типовими для даного класу засобів мережевої технології;
- визначення приналежності засобів мережевої технології до серверної або клієнтської частини додатків;
- з'ясування фактичного стану мережі, наявності несправностей, дефектів тощо;
- встановлення початкового стану обчислювальної мережі в цілому і кожного мережевого компонента окремо, уточнення змін, внесених до первісної конфігурації;
- визначення причин зміни властивостей обчислювальної мережі (наприклад зміна організації рівнів управління доступом до бази даних);
- виявлення властивостей і стану обчислювальної мережі по її відображенню в інформації інших носіїв даних (жорсткі диски, флопі-диски, CD-ROM і т.п.);
- встановлення структури механізму і обставин події в мережі за його результатами (визначення сценарію

несанкціонованого доступу до даних; механізму поширення в мережі шкідливих функцій і т.д.);

– з'ясування причинного зв'язку між використанням конкретних апаратно-програмних засобів обчислювальної мережі та результатами їх застосування.

Таким чином, комп'ютерно-мережева експертиза становить собою окремий підвид судової комп'ютерно-технічної експертизи. Маючи свій об'єкт, предмет та завдання, вона дозволяє виявити порушення в мережі Інтернет, помітити несанкціонованого доступу до даних і визначити його сценарій, зафіксувати механізм поширення в мережі шкідливих функцій. Окрім цього в комплексному застосуванні разом з іншими судовими комп'ютерно-технічними експертизами, вона дає можливість відстежити не лише механізм порушення немайнових прав користувачів, але й дозволяє відстежити саму особу порушника. Отже, комп'ютерно-мережева експертиза є дієвим засобом виявлення порушень прав осіб в Інтернет-просторі, їх попередження та протидії.

Список використаних джерел:

1. Мазниченко Ю. О. Інформаційні технології в експертних дослідженнях : [навч.-практ. посібник] / Ю. О. Мазниченко. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 152 с.

2. Інтернет джерело http://lagman-join.narod.ru/spy/CNEWS/cisco_attacks.html

КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТИ, ЗАВДАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНАХ, ПРАВИЛА ВИЛУЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ ТА ЇХ УПАКУВАННЯ

Шульга Б. С., головний експерт відділу комп'ютерно-технічної експертизи, експертизи відео та звуко- запису лабораторії криміналістичної експертизи Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Розвиток в Україні сучасних інформаційних технологій, телекомунікаційних систем, комп'ютеризація суспільства в цілому приводять до появи нових проблем, у тому числі й у сфері боротьби зі злочинністю. У цьому плані перед правоохоронними органами постає задача своєчасного виявлення, кваліфікованого розслідування злочинів з використанням комп'ютерних технологій і вживання заходів по усуненню причин і умов, що сприяли їх скоєнню.

Практика показує, що з розвитком комп'ютерних технологій вони проникають в усі сфери життєдіяльності суспільства й у механізмі здійснення злочинів можуть відігравати різноманітну роль. При цьому виділяються три групи злочинів.

Перша група – це злочини в сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем і комп'ютерних мереж (розділ 16 – ст. ст. 361-3631 КК України). Вони можуть бути згруповані в такий спосіб:

- а) несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації,
- б) злочини, пов'язані зі зміною інформації, її модифікацією,
- в) злочини, спрямовані на навмисне знищення, блокування, приведення в непридатний стан комп'ютерної інформації чи програми, а також розробка, використання або поширення шкідливих програм,

- г) злочини, що виражаються в порушенні правил експлуатації комп'ютерної системи чи мережі.

Друга група – злочини, скоєні шляхом використання комп'ютерної системи, як засобу досягнення злочинної мети. Як правило, це злочини, спрямовані на заволодіння грошима або власністю шляхом присвоєння, зловживання службовим становищем чи шахрайства. Тобто, це традиційні злочини, у здійсненні яких з'явився новий засіб.

Третя група – злочини, пов'язані з комп'ютером. Насамперед, до цієї категорії варто віднести:

- злочини, у яких комп'ютер виступає як предмет посягання, як матеріальна цінність (наприклад, крадіжка комп'ютера);

- злочини, у яких комп'ютер відіграє роль допоміжного засобу досягнення зв'язку між співучасниками чи сховища інформації.

У криміналістиці перераховані вище злочини варто називати «злочинами, скоєними з використанням комп'ютерних технологій» або «комп'ютерними злочинами».

Огляд місця події. Після прибуття на місце події слідчо-оперативній групі потрібно вжити заходів по охороні місця події та забезпеченню збереження інформації на комп'ютерах і периферійних запам'ятовуючих пристроях (ПЗП). Для цього необхідно:

- заборонити доступ до комп'ютерної техніки працюючого на об'єкті персоналу;

- персоналу об'єкта заборонити вимикати електропостачання комп'ютерної техніки;

- у випадку, якщо на момент початку огляду місця події, електропостачання об'єкту вимкнено, то до його відновлення потрібно відключити від електромережі всю комп'ютерну техніку, яка знаходиться в приміщенні, що оглядається;

- не робити ніяких маніпуляцій з засобами комп'ютерної техніки, якщо їх результат заздалегідь невідомий;

- при наявності в приміщенні, де знаходиться комп'ютерна техніка, небезпечних речовин, матеріалів або обладнання (електромагнітних, вибухових, токсичних, тощо) видалити їх в інше місце.

Після вживання вказаних вище невідкладних заходів можна приступати до безпосереднього огляду місця події і вилучення речових доказів. При цьому потрібно брати до уваги наступне:

- спроби з боку персоналу пошкодити комп'ютерну техніку з метою знищення інформації, якщо до скоєння злочину причетні працівники цього об'єкту;

– наявність в комп'ютерній техніці спеціальних засобів захисту від несанкціонованого доступу, які, не отримавши у встановлений час спеціальний код, автоматично знищують всю інформацію;

– наявність в комп'ютерній техніці інших засобів захисту від несанкціонованого доступу.

Обшук і виїмка речових доказів. При обшуках і виїмках, пов'язаних з вилученням ЕОМ, носіїв інформації виникає ряд загальних проблем, пов'язаних зі специфікою технічних засобів, що вилучаються. Так, необхідно передбачати заходи безпеки, що здійснюються злочинцями з метою знищення речових доказів.

Завершальним етапом огляду, обшуку або виїмки по справах, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій, є фіксація й вилучення комп'ютерних засобів. При вилученні засобів комп'ютерної техніки необхідно забезпечити суворе дотримання кримінально-процесуального законодавства. Для цього необхідно акцентувати увагу понятих на всіх діях, що проводяться, та їх результатах. При необхідності понятим дають необхідні пояснення, оскільки багатьом учасникам слідчої дії можуть бути незрозумілі маніпуляції, що проводяться.

Всі вилучені системні блоки та інші пристрої повинні бути упаковані й опечатані таким чином, щоб виключити можливість їхнього пошкодження, включення в мережу й розбирання.

Під час перевезення комп'ютерних засобів необхідно виключити їхні механічні ушкодження й взаємодію з хімічно активними речовинами. Варто екранувати від впливу електромагнітних полів як комп'ютерні пристрої, так і магнітні носії інформації. Такий вплив може привести до псування або знищення інформації шляхом розмагнічування. Оскільки комп'ютерні засоби потрапляють на дослідження в експертні установи, особливу увагу варто звернути на огороження вилучених об'єктів від впливу широко використовуваних у цих установах магнітоутримуючих засобів криміналістичної техніки (наприклад, магнітних підйомників, магнітних пензликів для виявлення слідів рук і ін.).

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К. : 2001.
2. Криміналістична техніка : навч. посібник / Кол. авторів; За ред. А.В. Кофанова. – К. : «КИЙ». – 2006. – 456 с.
3. Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій / К82 П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. – К. : МАУП, 2001. – 216 с. – Бібліогр. : с. 211-212.
4. Усов А.И. Методы и средства решения задач компьютерно-технической экспертизы : учебное пособие. – М. : ГУ ЭКЦ МВД России, 2002. – 200 с.
5. Комп'ютерно-технічна експертиза (загальна частина): Методика / ДНДЕКЦ МВС України; Уклад. К.М. Ковальов, С.М. Корнійко, В.О. Княздвірський. – К., 2007.

ВИДИ І ЗАВДАННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Юсіфлі Б. Т., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Комп'ютерно-технічна експертиза – самостійний рід судових експертиз, що відноситься до класу інженерно-технічних експертиз. КТЕ проводиться з метою: визначення статусу об'єкта як комп'ютерного засобу, виявлення та вивчення його ролі в розслідуваного злочині, а також отримання доступу до інформації на носіях даних з наступним всебічним її дослідженням.

Предмет КТЕ – факти та обставини, що встановлюються на основі спеціальних знань про технології розробки та експлуатації комп'ютерних засобів для реалізації інформаційних процесів.. Відповідно виділяються: апаратно-комп'ютерна експертиза; програмно-комп'ютерна експертиза; інформаційно-комп'ютерна експертиза. Крім того, досить виправданим видається введення ще одного виду КТЕ – комп'ютерно-мережевої експертизи. Такий поділ на види КТЕ найбільш повно охоплює технологічні

особливості, експлуатаційні властивості об'єктів експертизи, що пред'являються для досліджування. Дана класифікація дозволяє вже на ранніх етапах становлення експертизи диференційовано підійти до розробок методів і методик експертного дослідження. Коротко розглянемо кожен з видів КТЕ.

Сутність апаратно-комп'ютерної експертизи полягає в проведенні дослідження технічних (апаратних) засобів комп'ютерної системи. Предметом даного виду КТЕ є факти і обставини, що встановлюються на основі дослідження закономірностей експлуатації апаратних засобів комп'ютерної системи – матеріальних носіїв інформації про факт кримінального правопорушення.

Для проведення експертного дослідження програмного забезпечення призначається такий вид КТЕ, як програмно-комп'ютерна експертиза. Її видовим предметом є закономірності розробки (створення) та застосування (використання) програмного забезпечення комп'ютерної системи, представленої на дослідження з метою встановлення істини у кримінальному провадженні. Метою програмно-комп'ютерної експертизи є вивчення функціонального призначення, характеристик і реалізованих вимог, алгоритму та структурних особливостей, поточного стану представленого на дослідження програмного засобу комп'ютерної системи.

Інформаційно-комп'ютерна експертиза (даних) є ключовим видом КТЕ, так як дозволяє завершити цілісне побудова доказової бази шляхом остаточного вирішення більшості діагностичних та ідентифікаційних питань, пов'язаних з комп'ютерною інформацією. Метою цього виду є пошук, виявлення, аналіз і оцінка інформації, підготовленої користувачем або породженої (створеної) програмами для організації інформаційних процесів в комп'ютерній системі.

Особливе місце в комп'ютерно-мережевої експертизі займають експертні дослідження у кримінальних провадженнях, пов'язаних з інтернет-технологіями. Об'єкт застосування спеціальних пізнань КТЕ може бути досить різним – від

комп'ютерів користувачів, підключених до Інтернету, до різних ресурсів постачальника мережевих послуг (провайдера Інтернет) та інформаційних послуг (електронна пошта, служба електронних оголошень, телеконференції, WWW-сервіс і пр.), що надаються ними. У зв'язку зі стрімким розвитком сучасних телекомунікацій та зв'язку, відокремлення предмета досліджень в комп'ютерно-мережевої експертизі можна виділити телепатичну експертизу. Предметом телематичної експертизи є фактичні дані, що встановлюються на основі застосування спеціальних наукових пізнань при дослідженні засобів телекомунікацій як матеріальних носіїв інформації про факт чи подію кримінального правопорушення.

Практичний досвід показує, що розглянуті вище основні види КТЕ при проведенні більшості експертних досліджень застосовуються комплексно і, найчастіше, послідовно. Тому в даний час в постанові на проведення судової експертизи доцільно вказувати родове найменування експертизи, тобто «призвести судову комп'ютерно-технічну експертизу».

Крім того, в ході ряду суміжних досліджень іноді виникає потреба в спеціальних знаннях і з інших наукових областей. Так, наприклад, йде справа з вирішенням завдань зняття парольного захисту, отримання доступу до закодованим даними, виявленням в ході проведення експертного дослідження, розшифровки інформації з ушкодженою структурою даних, всебічного аналізу різних криптографічних алгоритмів, програм і апаратних засобів. Цей напрямок експертної діяльності тісно пов'язане з самостійною областю досліджень – криптографією і захистом інформації.

Уявляється, що наведена класифікація видів і завдань КТЕ підвищує об'єктивність отримання відомостей про факти з кримінального провадження і ефективність встановлення обставин, важливих для розслідування і судового розгляду. Важливо, що при експертному вирішенні завдань досліджуються не тільки властивості і стан об'єкта КТЕ, а й механізм, процеси та

дії за результатами застосування (використання) комп'ютерних засобів.

Розглянуті вище завдання КТЕ можуть бути деталізовані також і для кожного етапу експертного дослідження (стадії експертизи). Експертні завдання КТЕ конкретизуються при проведенні певної експертизи. Вони не тотожні питанням, сформульованим у постанові. Іноді кілька питань, поставлених перед експертом, спрямовані, по суті, до вирішення одного експертного завдання. І навпаки, одне питання може вимагати вирішення двох і більше самостійних завдань. Особливо слід звернути увагу на те, що на сучасному методичному та організаційному рівні КТЕ практично тільки невеликий перелік зазначених завдань може бути викришений. Більшість же експертних завдань можуть вирішуватися поки тільки в окремих випадках або за умови подальшого розвитку експертних методів і засобів. У кожній конкретній слідчій ситуації рекомендується попередньо узгодити коло завдань і питань, що ставляться на вирішення експерта.

4. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Горбачевський В.Я., доктор юридичних наук, доцент завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

Спеціальні знання завжди використовувались у розслідуванні, з метою встановлення істини у кримінальних провадженнях. Чимало проблемних питань, які виникають у процесі збирання, дослідження та використання добутої інформації, з метою встановлення істини у кримінальних провадженнях, можна вирішити виключно із використанням новітніх досягнень науки і техніки.

У кримінально-процесуальній діяльності спеціальні пізнання як правило, застосовують у двох формах: одна – як використання слідчим знань фахівців у ході окремих слідчих дій у пошуку і фіксації доказів, інша – шляхом призначення і проведення експертизи.

Криміналістична експертиза – вид судової експертизи, що досліджує сліди – відображення людей і речей для вирішення ідентифікаційних (якою конкретною особою або конкретним предметом залишено сліди), діагностичних (встановлення природи чи стану об'єктів, якими утворено сліди) або ситуаційних (встановлення механізму та умов слідоутворення) завдань. При їх проведенні застосовуються спеціальні прийоми, методи і засоби, розроблені криміналістикою з використанням найсучасніших досягнень природничих і технічних наук, а також комп'ютерних технологій.

Як свідчить практика, під час розслідування тяжких злочинів, як то вбивства, грабежі, розбої, крадіжки, вимагання, дорожньо-транспортні пригоди, використовуються можливості експертного дослідження різноманітних речових доказів переважно криміналістичними методами і засобами. І це є

закономірним, оскільки при огляді місця події найчастіше виявляються та фіксуються сліди, які у подальшому стають об'єктами криміналістичних експертиз.

Отже експертизи, являють собою джерело процесуальних доказів, що дозволяє всебічно, повно й об'єктивно дослідити обставини вчинення кримінального правопорушення і винести справедливе і всебічно обгрунтоване рішення щодо винних у скоєнні злочину осіб.

Серед основних видів криміналістичних експертиз: почеркознавча (вирішення широкого кола питань, пов'язаних із виконанням рукопису чи підпису); авторознавча (встановлення автора тексту чи його соціально-біографічних характеристик за записами, виконаними у будь-який спосіб); техніко-криміналістична експертиза документів (дослідження дописок, виправлень, знешкоджених записів, ототожнення печаток, штампів, інших друкарських форм та засобів за їхніми відбитками; фототехнічна (дослідження матеріалів кіно-фотодокументів та апаратури, на якій вони виготовлені), портретна експертиза (ототожнювання особи за її фотознімками); відео- фонографічна (дослідження зафіксованих на магнітному носіїві відео- та аудіо сигналів для діагностики або ідентифікації звукового і видовищного джерела (середовища), а також відео- і аудіо- апаратури, на якій проведено запис); дактилоскопічна (ототожнювання людини за відбитками капілярних візерунків на долонях); трасологічна (вирішення широкого кола ідентифікаційних та ситуаційних питань за відбитками зовнішньої поверхні взуття, одягу, транспортних засобів, знарядь злочину, встановлення цілого за окремими частинами тощо); балістична (ототожнювання вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами, встановлення дистанції пострілу, його напрямку тощо).

Невпинне вдосконалення форм і методів, способів вчинення кримінальних правопорушень, застосування для реалізації злочинної мети досягнень науково-технічного прогресу, масштаби злочинних посягань і їх наслідків вимагають

від правоохоронних органів дій на упередження. У зв'язку з чим з'являються нові види криміналістичних експертиз, як комп'ютерно-технічна експертиза, генетична експертиза, експертиза звуко- та відео- запису та інші.

Потреба в проведенні криміналістичних експертиз виникає у органів досудового слідства, суду, юридичних та фізичних осіб на стадіях досудового слідства, судового розгляду, а також в ході виконавчого провадження. Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Криміналістичні експертизи за завданнями слідчого, прокурора та суду проводять судово-експертні установи Мініюсту України, експертно-криміналістичні підрозділи МВС України, а трасологічні та балістичні дослідження слідів на одязі і тілі людини – криміналістичні відділення бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України. Види експертиз залежать від об'єктів досліджень, за якими потрібно отримати інформацію органам досудового та судового слідства.

Підсумковим документом, в якому викладені результати проведеної експертизи, є висновок експерта, який є процесуальним документом та може бути використаний як доказ у справі. Судова експертиза призначається шляхом винесення ухвали колегіальним органом (наприклад, судом) або слідчим, суддею, прокурором, державним виконавцем шляхом винесення постанови.

Висновок судового експерта повинен містити докладний опис проведених досліджень, інформацію про експерта (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада), підставу проведення експертизи, поставлені експерту питання, проведені дослідження, зроблені висновки і обґрунтовані відповіді на питання. Також експерт у висновку обов'язково зазначає, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову

без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Висновок експерта для слідчого, прокурора і суду не є обов'язковим і не має заздалегідь встановленої сили і переваги щодо інших доказів, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку. На практиці така правова норма означає, що особа, яка призначила експертизу, повинна мати спеціальні знання та практичний досвід у відповідній експертній спеціальності, щоб обґрунтувати відмову від висновку експерта. Тому проведення експертизи часто має вирішальне значення для справи, і передбачає високий рівень відповідальності експерта за надані висновки.

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Гусаченко Є. О., ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Беручи участь в організації проведення слідчого експерименту, спеціаліст виступає, по-перше, як особа, що володіє глибокими і усебічними спеціальними знаннями, по-друге, як член слідчо-оперативної групи, що виконує за вказівкою слідчого доручені йому окремі операції під час проведення слідчого експерименту. Ступінь участі спеціаліста у проведенні слідчого експерименту визначається конкретними умовами злочину, що розслідується, і видом дій, що перевіряється. Хоча кожен слідчий може володіти необхідними знаннями й навичками у застосування криміналістичної техніки, але часто він не може обійтися при проведенні слідчого експерименту без допомоги спеціаліста.

Стаття 71 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час

досудового розслідування і судового розгляду справ з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Отже, діюче законодавство також не містить повного переліку спеціалістів, їх посадових статусів, тому й неможливо чітко визначити обсяг, межі знань, навичок та досвіду, з приводу чого в криміналістичній та процесуальній літературі виникають дискусії науковців.

Спеціалісти можуть брати участь при проведенні слідчого експерименту, але лише за необхідністю. Відповідно до статті 240 чинного Кримінального процесуального кодексу України, слідчий експеримент проводиться з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий і прокурор мають право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробовувань. Слідчий експеримент передбачає проведення спеціальних дій з метою перевірки, зібрання та одержання нових доказів, оцінки слідчих версій і встановлення можливості існування певних фактів, які можуть мати значення для розслідування. Одним з найважливіших фактів є те, що спеціаліст може й застерегти слідчого від проведення певних експериментів цих дій, які можуть бути небезпечними для учасників цієї слідчої (оперативної) дії або навколишнього середовища.

На практиці слідчий не завжди використовує можливості залучення спеціаліста та використання ним спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту, що не дозволяє використовувати його результати в суді. На нашу думку, спеціаліста необхідно залучати, навіть для розробки тактики проведення експерименту, підбирання об'єктів для відтворення обставин події з використанням дослідів, реконструкції обстановки та обставин події, проведення дослідів, фіксації ходу та результатів цієї дії, а також оцінки отриманих даних. Українцям необхідно вважати залучення спеціаліста і використання ним спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту на

різних виробництвах, що пов'язані зі складними технологічними процесами, роботою устаткування, приладами тощо. Законодавець не приділяє значної уваги обов'язковості залучення спеціаліста за такими фактами. Використовуючи спеціальні знання, спеціаліст одразу ж може виявити відхилення від плану перевірки, пов'язані із наявністю завідомо неправдивих показань. Це призведе до попередження слідчого, прокурора та уможливить оперативно внести корективи слідчої (розшукової) дії.

Доходимо висновку, що організація проведення слідчого експерименту є складна системна дія з певною кількістю осіб та з метою злагодженої дії слідчого і спеціаліста. Отже, участь спеціаліста в організації проведення слідчого експерименту дуже важлива.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1328 с.
2. Мельникова Э. Б. Участие специалистов в следственных действиях / Мельникова Э. Б. – М. : Юрид. лит., 1964. – 87 с.
3. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Романюк Б. В. – К. : Аванпост-Прим, 2010. – 303 с.

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Какун В. В., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Юридична природа кожного процесуального інституту повинна бути чітко визначена теорією права. Психологічні знання в юридичній діяльності, втому числі у кримінальному судочинстві, можуть застосовуватися в різних формах, однією із яких є експертиза.

Доцільно вказати, що головним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи:

- індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивовірних чинників психічного життя і поведінки;
- емоційних реакцій та станів;
- закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Підставою призначення судово-психологічної експертизи є необхідність виявлення та дослідження психічних процесів та явищ, а також дій які вони викликають, та які мають значення для правильного вирішення справи.

В даний час важко собі уявити висококваліфіковані розслідування, розгляду в суді або іншому компетентному органі без залучення психологічних знань. В такого роду випадках необхідно призначення судово-психологічної експертизи.

Важливість судово-психологічної експертизи полягає в тому, що вона дозволяє перевірити факти, які підлягають доказуванню під час розслідування чи розгляду кримінального провадження. Природно, що без участі психолога суб'єкти доказування не в змозі визначити, наприклад, наскільки вплинули ті чи інші вікові особливості неповнолітнього на його дії, які мають кримінально-правове значення, або дати відповіді на питання, що виникають при роботі з особами, в яких наявні вади органів чуттів (сенсорна недостатність), або встановити, чи перебував обвинувачений (підсудний) в стані фізіологічного афекту на момент вчинення злочину.

Проведення судово-психологічної експертизи врегульовано кримінально-процесуальним законом і низкою підзаконних актів. Для призначення судово-психологічної експертизи слід керуватися спеціальними ст.ст. 69, 433 та загальними ст.ст. 75 і 196 КПК, які детально регламентують порядок та умови призначення експертизи.

Теорія і практика судової психології та судово-психологічної експертизи у відповідності до їхніх предметів і

кола вирішуваних завдань розробили комплекс основних питань, які підлягають вирішенню під час проведення судово-психологічної експертизи. Така експертиза призначається для вирішення таких груп питань:

- питання, пов'язані з психічними властивостями і особливостями особи;

- питання, що стосуються впливу на психіку різних умов і пов'язаних з цим станів людини в момент події, яка розслідується;

- питання, пов'язані з особливостями протікання психічних процесів у даної особи.

Виходячи з того, що психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки, то судово-психологічну експертизу можна визначити як дослідження експертом на основі спеціальних знань у галузі психології тих психічних явищ та процесів, а також особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки, які мають значення для справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

Отже, у діяльності слідчого велике значення має облік на досудовому слідстві психологічних особливостей потерпілих, свідків, підозрюваних і обвинувачених. Одним з таких умов є правомірне призначення судово-психологічної експертизи. Направляючи підозрюваного, потерпілого або свідка на судово-психологічну експертизу, слідчий повинен контролювати ретельність вивчення особистості, а також достовірність наданого висновку. Для цього потрібно орієнтуватися в методах і формах роботи психологів, вміти правильно ставити питання перед експертом при проведенні судово-психологічної експертизи.

Список використаних джерел:

1. Чуфаровский Ю.В. Юридична психологія. Питання та відповіді. М., 2005. – 320 с.

2. Гончаренко В. Г. Можливості використання психоаналізаторів у судочинстві / В. Г. Гончаренко // Вісник Київ. ун-ту. – Юрид. науки. – 1977. – № 18.

3. Гончаренко В. Г. Чужа душа – темний ліс / В. Г. Гончаренко // Український юрист. – 2005. – № 9.

4. Бедь В.В. Юридична психологія: Навчальний посібник / В. В. Бедь. – Мзд-во: МАУП, 2004. – 43 с.

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ: ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Ляш А. О., кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та кримінального права Київського національного університету культури і мистецтв

Експертиза є слідчою дією і призначається у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Законом визначено, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (ч. 1 ст. 242 КПК України, далі – КПК) [1].

Сторонами кримінального провадження є – з боку *обвинувачення*: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з *боку захисту*: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК) [1]. Аналіз цієї норми дає підстави вважати, що потерпілий, як сторона обвинувачення, повинен мати такі ж самі права на залучення експерта як прокурор і слідчий. Разом з тим пріоритет у призначенні

експертизи, тобто у залученні експерта, згідно з ч. 1 ст. 243 КПК, належить прокурору і слідчому. Адже у цій нормі закону під стороною обвинувачення розуміється саме прокурор і слідчий, які залучають експерта для проведення експертизи за наявності для того підстав, тобто у п'яти випадках, передбачених ч. 2 ст. 242 КПК, у тому числі й за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Отже потерпілий, не зважаючи на те, що відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК належить до сторони обвинувачення, не має права самостійно ініціювати залучення експерта для проведення експертизи. Він може скористатися лише правом на заяву клопотання про залучення експерта, яку подає прокурору чи слідчому. Таким чином ми маємо колізію окремих норм КПК, що істотно обмежує право потерпілого як учасника кримінального провадження і суб'єкта доказування активно впливати на хід досудового розслідування у змагальному процесі. Ми поділяємо думку М.П. Букіна, який вважає, що наділення потерпілої сторони правом на самостійне залучення судового експерта для проведення експертизи стало б значним кроком у напрямку до повноцінного впровадження принципу змагальності в кримінальний процес України [2].

Тому пропонуємо: ч. 2 ст. 243 КПК після слів “сторона захисту” доповнити словами “та потерпілий”, а далі за текстом; ч. 3 ст. 243 КПК після слів “сторони захисту” доповнити словами “та потерпілого”, а далі за текстом.

Чинним КПК також не врегульовано механізм захисту наявного у *потерпілого* права на заяву клопотання про залучення експерта у разі відмови слідчим і прокурором його задовольнити. Оскільки проведення експертизи належить до слідчих (розшукових) дій то можна скористатись положенням п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК, згідно з яким на досудовому провадженні особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, її представник чи законний представник може оскаржити таке рішення. Але ми вважаємо, що право потерпілого на оскарження відмови прокурора чи слідчого в задоволенні клопотання про залучення експерта для проведення експертизи,

має бути закріплено в ч. 1 ст. 244 КПК поряд зі стороною захисту.

Позитивної оцінки заслуговує право *сторони захисту* на самостійне залучення експерта і право заявити клопотання про залучення експерта. Відповідно до ч. 1 ст. 244 КПК, у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді. Законом передбачена обов'язкова письмова форма і зміст такого клопотання (ч. 1 і 2 ст. 244 КПК) [1], які мають бути безумовно дотримані.

Слід також звернути увагу й на те, що за чинним законом (ч. 3 ст. 307 і ст. 309 КПК) ухвала слідчого судді за результатами розгляду клопотання про залучення експерта оскарженню не підлягає. Вважаємо, що норми закону, які обмежують право на оскарження ухвали слідчого судді істотно погіршують становище як потерпілого, так і сторони захисту і, в окремих випадках, можуть сприяти поширенню корупційних діянь. Тому вони мають бути скасовані, а зазначеним учасникам процесу поновлено право на оскарження ухвал слідчого судді до апеляційного суду.

Недостатньо, на наш погляд, захищені права *підозрюваного* під час проведення експертизи на досудовому провадженні. Так, наприклад, в ч. 2 ст. 197 КПК від 28.12.1960 р. було передбачено право обвинуваченого (нині – підозрюваний) бути присутнім під час проведення експертом окремих досліджень і давати пояснення. Це право могло бути реалізовано за клопотанням обвинуваченого з дозволу слідчого [3]. В чинному КПК (статті 242–244) [1] таке положення відсутнє, що, на наш погляд, є істотним обмеженням права підозрюваного (обвинуваченого) на захист і може призвести до негативних для нього наслідків. Переконані, що право підозрюваного (обвинуваченого) брати участь у проведенні процесуальних дій, передбачене п. 9 ч. 3 ст. 42 КПК, має бути доповнено посиланням на експертні

дослідження й правом давати при цьому пояснення, які стосуються предмета експертизи.

Запропоновані доповнення чинного КПК, у разі їх врахування законодавчим органом, мають сприяти всебічному й неупередженому досудовому розслідуванню й судовому розгляду на засадах змагальності, ухваленню законних, обґрунтованих і справедливих судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.

2. Букін М.П. Деякі проблеми законодавчої регламентації проведення судових експертиз у кримінальному провадженні / М.П. Букін // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків 7–8 листопада 2013 року). – Х. : Право, 2013. – С. 6–7.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – № 2. – Ст. 15 (втратив чинність).

ВОЄННА ЮСТИЦІЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І СТАН В УКРАЇНІ

Мацишин В.С. кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник, професор кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПП НАВС

“Звичайні війни” (де домінують армії, військова техніка, чисельний склад) йдуть у минуле.

Стара приказка, що генерали завжди готуються до минулої війни, здобуває сьогодні дійсно життєво важливе значення.

Без усвідомлення суті “нової теорії війни” можна просто забути про поняття безпеки, як і про можливість збереження суверенітету.

Повинен взяти гору принцип реальності дійсності. А новій реальності необхідні нові правила: воєнне право, воєнна юстиція, і, може бути, воєнні адвокати.

Нова реальність – це бізнес на війні (в 2013 році обсяг угод по трансферу зброї склав 300 млрд. \$); приватні військові формування; приватні війни (підрив монополії держави); інформаційні війни (раніше передували реальній війні – зараз можуть вигравати бойові зіткнення) – усе це важелі не тільки політики але й економіки.

Ситуацію на Сході країни, на жаль, інакше як війною не назвеш. Війною, до якої Україна не була готова. І з нормативної точки зору в тому числі. Під час проведення АТО як у цивільній, так і в кримінальній юстиції виникло багато питань, вирішення яких вимагає кваліфікованих кадрів зі знанням воєнного права. Це дуже дивно, що у воюючій країні, якої є Україна, воєнних судів немає.

У так званій ДНР введені воєнно-польові суди. Згідно з повідомленням “прес-центру уряду і народної ради ДНР”, там вводяться військові суди в районах, у яких діє військовий стан, і в районах військових дій. Під їхню юрисдикцію підпадають: непокоря наказу командира, убивства, державна зрада, шпигунство, диверсія, навмисне знищення майна, мародерство, розбій, грабїж, розкрадання й пошкодження військового майна, відхилення від військової служби або дезертирство. При цьому воєнно-польові суди мають право виносити смертельні вироки (розстріл).

В умовах бойових дій цивільне населення повинне мати право подавати скарги на дії військових. Права людини повинні дотримуватися незважаючи ні на що.

Після відновлення в Україні військових прокуратур (23.08.2014 року набув чинності Закон про внесення змін у Закон “Про прокуратуру” про створення військових прокуратур – №

1642-7 від 14.08.2014) відновлення військових судів повинне стати наступним логічним кроком.

В галузі воєнного законодавства щоденний обсяг прийнятих законів і інших нормативних актів перевищує сотні сторінок. “Універсальність” юристів безповоротно йде в минуле. Спеціалізація воєнний прокурор, воєнний суддя, воєнний адвокат – вимога часу.

ЩОДО КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Мироненко Н. Ш., студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Дослідження проблеми оцінки якості та ефективності судових експертиз передбачає розробку теоретичних питань, які мають важливе значення для визначення рівня розвитку судової експертології, оцінки діяльності судово-експертних установ у проведенні та слідчих органів з використання судових експертиз.

Так, І. П. Кононенко відносить до категорії “якості судової експертизи” правильність висновків експерта по суті, об’єктивність, наукову обґрунтованість, логічність, переконливість, наочність та ін. [1, с. 11–17] і відповідно до цього, якість судової експертизи можна визначити як її придатність до використання за призначенням, тобто для досягнення завдань кримінального провадження.

Якісною або придатною до використання можна вважати судову експертизу, якщо:

- вона була призначена і проведена на підставі і в результаті дотримання відповідних процесуальних умов;
- під час дослідження експерт дослідив усі питання та надані об’єкти, які потребували вирішення, використав усі необхідні вихідні дані;

– до сформування кінцевого висновку були висунуті і перевірені всі експертні версії, які витікають зі слідчо-експертної ситуації;

– була дотримана науковість та неупередженість проваджуваного дослідження і висновків.

Ефективність судових експертиз і судово-експертної діяльності в цілому необхідно розглядати на двох рівнях:

– загальному, на якому судова експертиза розглядається як інститут кримінального судочинства;

– окремому, на якому судова експертиза є слідчою дією, проведеною у кримінальному провадженні [2, с. 61].

На думку Б. О. Матійченка існують основні і додаткові критерії ефективності проведення судової експертизи. До основних критеріїв він відносить: обґрунтованість висновків експерта, їх вмотивованість, повноту вирішення експертом поставлених завдань, повноту експертного дослідження, проведення експертизи у належний строк. Додатковими критеріями є: наочність висновків, виявлення експертної ініціативи, компактність викладення висновків, доступність викладеного в них матеріалу для необізнаної особи [3, с. 16].

Критеріями ефективності судових експертиз, які мають різне цільове призначення, на думку вітчизняних науковців, є: ґносеологічний, статистичний і процесуальний [4, с. 132].

1. Ґносеологічний критерій. Характеризує ефективність судових експертиз як інституту судочинства, тобто можливість установлення фактичних даних шляхом застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів.

2. Статистичний критерій. Цей критерій ефективності судових експертиз необхідний для формальної оцінки результатів судово-експертної діяльності як на рівні призначеної окремої експертизи, так і для характеристики роботи окремих підрозділів або експертних установ (служб) у цілому.

Питання про можливість кількісного вираження критерію ефективності позитивно вирішене в літературі по проблемам судової експертизи [5, с. 129 – 136].

3. Процесуальний критерій. Цей критерій ефективності судових експертиз дозволяє оцінити внесок установлених експертом фактів-доказів у встановлення істини у провадженні, що розслідується. У цьому випадку ефективність експертизи визначається не стільки за формальним, кількісним показником проведеного дослідження, скільки за результатами всебічної оцінки висновку експерта. При цьому, як вказувалось вище, визначається форма і обґрунтованість даних висновків, ступінь вирішення винесених на експертизу завдань і т. ін.

Зазначені критерії лежать в руслі двох основних напрямків тієї частини юридичної науки, яка розробляє проблему ефективності правосуддя [6, с. 166]. Перший напрямок – це вивчення ефективності юридичних норм, галузей права і всього механізму правового регулювання, а в контексті проблеми, що розглядається, – ефективності використання спеціальних пізнань у формі судової експертизи. Цьому напрямку відповідають запропоновані ґносеологічний і процесуальний критерії. Другий напрямок ставить перед собою задачу визначити ефективність діяльності державних правоохоронних органів. У межах даного напрямку основним об'єктом вивчення є діяльність окремих органів держави, як правозастосовча, так і організаційна, а також всі існуючі фактори, які на неї впливають. Статистичний критерій зумовлює можливість оцінки діяльності судово-експертних установ у цілому, за визначені проміжки часу, за галузями судово-експертної діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Кононенко И.П. О комплексной системе управления качеством судебных экспертиз в экспертном учреждении // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1979. – Вып.18. – С. 11-17.
2. Соловьев А.Б. Использование системного подхода при изучении эффективности следственных действий (процессуально-криминалистическое исследование) // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1985. – Вып. 43. – С. 60-64.

3. Палиашвили Н.А. Предотвращение экспертных ошибок // Новые разработки, технические приемы и средства судебной экспертизы: Реферативный сборник. – М., 1988. – Вып. 3(64). – С. 15-19.

4. Щербаковський М.Г., Лапта С.П. Критерії ефективності судових експертиз // Матеріали науково-практичної конференції “Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні”. – Сімферополь, 2000. – С. 131-139.

5. Яковлев Я.М. Формализация показателей эффективности судебно-экспертной деятельности // Проблемы теории судебной экспертизы: Сборник научных трудов ВНИИСЭ. – М., 1980. – Вып. 44. – С. 129-136.

6. Петрухин И.Л., Батуров Г.П., Морщакова Т.Г. Теоретические основы эффективности правосудия. – М. : Наука, 1979. – 392 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ОДОРОЛОГІЯ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Мосієнко Д. В., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

1. Криміналістична одорологія одна з нових течій в криміналістиці, суть її полягає в вилученні, зберіганні та використанні запахової інформації з метою розкриття та розслідування злочинів.

2. Гансу Гроссу належить перша оцінка значущості результатів застосування собаки-детектора для пошуку людини за слідами запаху на місцевості. Так, в одному з його видань «Керівництва для судових слідчих» вказувалося, як за допомогою собаки найшвидше відшукати злочинця за його слідами. Цікаво відзначити і рекомендації Ганса Гросса слідчим визначати «...чи має волосся запах, наприклад, диму, парфумів, якихось отруйних

парів» та пропозиції зберігати предмети-слідоносії в щільно закритих скляних ємностях або запаєних бляшаних банках.

Будь-що нове народжується в дискусіях, перевіряється на практиці. Криміналістична одорологія теж не змогла уникнути таких випробувань і, на мою думку, їх витримала, хоча дискусії ще незакінчені.

3. У періодичній пресі та спеціальній літературі продовжується дискусія про основи методу криміналістичної одорології і про можливість процесуального використання результатів кінологічних досліджень. Аргументи опонентів методу стосуються, в основному, трьох питань:

- обґрунтованість положення про індивідуальність і достатню стійкість запахової характеристики конкретної людини,
- можливість використання і роль собак-детекторів у криміналістичній ідентифікації людини по її запахових слідах;
- вірогідність результатів одорологічного дослідження, можливість і форми їхнього процесуального вираження.

Ці питання повинні бути розглянуті на основі накопиченої бази даних.

4. Можливості інструментального дослідження запаху людини поки що обмежені внаслідок малої його концентрації у виявлених слідах. Для розшукових і діагностичних цілей придатні такі прилади, як «Шмель», «Парус», «Канабис». Запахові сліди людини у криміналістичних цілях досліджуються в основному з допомогою біологічних детекторів нюху – службово-розшукових собак.

При цьому вирішуються такі завдання:

- розшук людини за її запаховими слідами;
- розшук речей і супутніх предметів, з якими людина контактувала (одяг, взуття, гребінець, гаманець, блокнот та ін.), тобто розшук предметів за запахом людини;
- розшук речей і предметів за їх власним запахом (наркотики, мастила, продукти харчування, будівельні матеріали, зброя тощо),
- вибірка речей за запахом для ототожнення людини.

5. Найчастіше розшук злочинця, що зник з місця події, ведеться за слідами ніг, які є джерелами запаху людини. Якщо сліди ніг видимі, кінолог дає службово-розшуковому собаці занюхати слід як зразок запаху і командує «Пошук», пускаючи собаку на вільний пошук чи на довгому повідку. Носієм запахового сліду може бути річ, що належить злочинцю, або залишений (загублений) на місці події предмет. У цьому випадку тактика розшуку аналогічна наведеній раніше: кінолог дає собаці занюхати предмет або річ і пускає її на пошук.

6. Використання запахових слідів у розслідуванні за кримінальними провадженнями обумовлено рівнем розвитку криміналістичної техніки, наявністю засобів виявлення, фіксації і дослідження джерел запахової інформації. Специфічні властивості запахових слідів – рухливість структури і розосередженість вимагають особливих технічних пристроїв, що моделюють функції нюху живих організмів. Тому першими «приладами» і поки неперевершеними детекторами запаху були і залишаються нюхові органи живих істот. Технічні засоби, здатні реагувати або диференціювати компоненти запахового сліду, з'явилися порівняно недавно, разом з народженням електроніки і біоніки. Створення таких пристроїв, що працюють подібно нюху живих істот, – важлива наукова проблема взагалі і для криміналістики зокрема. Таким чином, у даний час існують два шляхи роботи з запаховими слідами: а) використання нюху живих організмів, так званих біологічних детекторів, і б) застосування штучно створених пристроїв – технічних детекторів.

7. Подальша розробка проблем одорології приведе до можливої ідентифікації особи за запахом та без застосування собак-диференціаторів шляхом використання спеціальних приборів, розробка принципів дії яких складає компетенцію науки біоніки, кібернетики та інших галузей знань. Крім того, можливість консервації і тривалого зберігання запахів становить основу для розробки системи одорологічного впізнання. Існування даного виду реєстрації зможе поповнити систему криміналістичних

обліків органів внутрішніх справ і тим самим створить умови для більш вдалої боротьби зі злочинністю.

ОДОРОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Панченко Б. С., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Метод криміналістичної одорології, що виник на перетині криміналістики і розшукової кінології, являє собою новий рівень використання запаху людини у розкритті та розслідуванні злочинів. Запах є суттєвим джерелом інформації про людину. Запахові сліди тіла людини – результат дії єдиного у своєму роді джерела особистісної інформації, такого, що «працює» безупинно і проявляє себе за будь-яких умов незалежно від волі та бажання суб'єкта, який «генерує» запах. Запах людини має кілька складових, які утворюють певний «букет», що дозволяє у будь-який момент ідентифікувати конкретну людину й розшукати її за запаховими слідами. До таких складових необхідно віднести: власні запахи людини, пов'язані з фізіологічною діяльністю різних залоз та захворюванням окремих органів, харчуванням; запахи предметів туалету і засобів особистої гігієни; запахи, пов'язані з побутовими і професійними умовами роботи та мешкання [1, с. 65].

Вперше про метод криміналістичної одорології, як про один із засобів виявлення та закріплення доказів, було заявлено в 1965 році. Однак висунуті пропозиції про можливість судового використання результатів кінологічної вибірки запахів викликали ряд заперечень процесуального та методичного характеру, без усунення яких принципи криміналістичної одорології довго не могли бути реалізовані.

Ідея консервації і використання криміналістами запахових проб, отриманих зі слідів людини на місцях подій, отримала

розвиток у країнах Східної Європи. «Криміналісти НДР і Угорщини на початку 70-х років перейшли від консервації запах-повітряних сумішей до адсорбції пахучих речовин зі слідів людини на бавовняні серветки. Була розроблена методика підготовки та застосування спеціалізованих собак-детекторів, закладені основи техніки лабораторного аналізу запахових об'єктів. Угорськими криміналістами були відпрацьовані питання організації регіональних банків (колекцій) запахових зразків, отриманих від осіб, які перебувають на обліку. Такі колекції використовувалися для оперативної перевірки на причетність до скоєння конкретного злочину осіб, які перебувають на обліку.

У 70-х роках в нашій країні тривала робота з удосконалення методу криміналістичної одорології. Ґрунтуючись на положеннях теорії інформації, О. Г. Гвахарія запропонував спосіб, що дозволяє виключити можливість отримання помилкових результатів у кінологічній вибірці шляхом багаторазового відтворення процесу виявлення собаками шуканого запаху. У Всесоюзному науково-дослідному інституті судових експертиз було отримано ймовірно-статистичне обґрунтування можливості точного кінологічного дослідження запахів при послідовному використанні в аналізі декількох собак. Але одна з основних у процесуальному плані завдань – забезпечення гарантованого контролю за достовірністю сигнального поведінки собак-детекторів і результатів кінологічного аналізу запахів – в кожному конкретному дослідженні залишалася невирішеною.

Одорологія – вчення, яке на основі пізнання закономірностей роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел інформації, заснованої на лабораторному або поза лабораторному їх дослідженні за допомогою нюху собаки-детектора або іншого біоаналізатора, розробляє складові негласної методики боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями на всіх стадіях її проведення [2, с. 315].

Одорологію необхідно розглядати як часткове вчення принаймні трьох галузей юридичної науки: криміналістики,

ордистики та кримінального процесу. Запахову інформацію можна одержати на основі дослідження різних матеріальних об'єктів, що належать певній особі або взаємодіяли з нею, шляхом їхнього дослідження за допомогою біологічного детектора (у більшості випадків нюху собаки). Безпосередніми носіями запахової інформації про зазначену особу є предмети її одягу, залишені на місці події, сліди її крові, волосся. Джерелами, які найдовше зберігають запахову інформацію про людину, є предмети її одягу з вовняних тканин, головні убори, взуття; постільна білизна, сидіння автомашини, дерев'яні предмети меблів, із якими вона контактувала; вологий ґрунт, свіжа трава.

Для встановлення особистісних даних про особу злочинця, у процесі розслідування злочину запахові сліди можуть бути використані під час розшуку злочинця (безпосередньо після вчинення злочину для його розкриття за «гарячими слідами»), відшукування предметів і речей, що контактували зі злочинцем, вибірки речей за запахом для ототожнення особи злочинця [3, с. 47].

Однак із позиції формального підходу до відповідності техніко-криміналістичних засобів, прийомів і методів певним принципам доцільно зазначити, що одорологічне дослідження не відповідає принципу науковості, відсутня наукова методика проведення такого дослідження, незрозумілим видається механізм обирання собакою (біологічним детектором) певно її запахової інформації тощо.

Отже, успішне використання ольфакторної інформації певним чином залежить від правильності дій суб'єктів розслідування, вірної попередньої оцінки, своєчасності вилучення і упаковки об'єктів-слідоносіїв, оперативності їх направлення до експертно-криміналістичні підрозділи для збору, збереження і дослідження пахучих слідів.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Запахові сліди у слідчій практиці /М. В. Салтевський, В. М. Глібо. – 1992.

2. В. Д. Басай // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.17. – К. : Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2002. – С. 337-343

3. Глібо В.М. Основи методики розслідування грабежів і розбоїв (Глава ХХІ)/В. М. Глібо // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів. – Х. : Право, 1998. – С. 291-298.

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА СНД

Пасічник О. Е., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Судова експертиза є основною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, за допомогою якої слідчий та суд отримують нову інформацію, яка має доказове та орієнтуюче значення для розслідування і не може бути отримана іншими процесуальними засобами. Як свідчить практика, майже жоден злочин не розслідується без призначення тої чи іншої експертизи. У роботах, присвячених кримінальному процесу інших країн, викладаються основні положення судово-експертної діяльності цих країн, однак порівняння їх з вітчизняним законодавством та між собою не проводиться [2].

Удосконалення законодавства України в галузі судово-експертної діяльності – це загальна проблема, яка потребує вивчення і вирішення. Оскільки Україна належить до Романо-Германської правової системи, то було б доцільно розглянути країни з такою ж системою, наприклад, Німеччина, Франція, Росія, Білорусія, Казахстан, які мають багату історію та досвід використання спеціальних знань експертів під час розслідування злочинів [3, с. 93-101]. Щодо країн СНД, то після розпаду СРСР їх законодавство почало розвиватися власними шляхами, в

деяких країнах прийняті нові кримінально-процесуальні закони, і тому досвід цих країн є цікавим для вивчення.

Згідно з §75 Кримінально-процесуального кодексу Німеччини, експертом може виступати тільки особа, яка володіє певною професією або є офіційно визнаною як компетентна давати висновки на основі своїх спеціальних знань [4]. Готуючи висновок, експерт об'єднує дві функції: по-перше, звернення до фактичної інформації, яку він отримав при дослідженні наданих об'єктів і у вірності якої переконався, і по-друге, виведення конкретних висновків із цієї інформації на базі своїх спеціальних знань. Як і в Україні, експертний висновок – це письмовий документ, а допит експерта в суді не є обов'язковим і використовується в основному, для уточнення інформації, викладеної у висновку.

Відповідно до ст. 162 КПК Франції, експерт подає свої відповіді на поставлені питання у письмовій формі і може давати відповіді тільки на питання, які стосуються його фаху і ні на які більше. Після закінчення всіх необхідних досліджень, експерт складає письмовий висновок згідно зі ст.166 КПК Франції. Якщо його викликають до суду, експерт повинен підготувати усну доповідь. М.-Л. Рассат відзначає, що висновок експерта дуже важливий для суду, який не розуміється на технічних питаннях. І хоча згідно з принципами свободи оцінки і рівноцінності доказів висновок експерта не має якоїсь особливої ваги порівняно з іншими видами доказів і суд має право прийняти рішення, всупереч професійній думці експерта, він робить це дуже рідко.

Однією з особливостей статусу експерта у Франції є те, що хоча суд є вільним у призначенні експертизи і оцінці її результатів, він не може вибрати будь-якого експерта для її проведення. Згідно зі ст. 157 КПК Франції тільки особи, вказані в офіційному списку, можуть бути судовими експертами. Існує національний список, який складається з найбільш відомих експертів і затверджується Касаційним Судом Франції (*Cour de Cassation*). Тільки експерти, зазначені в цих списках і тільки в передбачених межах, можуть залучатися до проведення

експертиз. В Україні існує подібний Реєстр атестованих судових експертів, до якого включають фахівців, які мають спеціальну підготовку і скласти відповідні екзамени експертно-кваліфікаційній комісії [1, с. 9].

Визначаючи статус експерта та експертного висновку в країнах СНД, можна розглянути, як розкривається поняття “експерт” в кримінально-процесуальному законодавстві цих країн:

- згідно з ч.1 ст.69 КПК України експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок;

- згідно зі ст.57 КПК Російської Федерації експерт – особа, яка володіє спеціальними знаннями і призначена в порядку, передбаченому КПК Російської Федерації для проведення судової експертизи і дачі висновку;

- згідно зі ст.61 КПК Республіки Білорусь експертом є не зацікавлена у результаті кримінальної справи особа, яка володіє спеціальними знаннями в науці, техніці, мистецтві, ремісництві та інших сферах діяльності, якій доручено проведення експертизи;

- згідно зі ст. 83 КПК Республіки Казахстан та ст. 1 Закону Республіки Казахстан „Про судову експертизу” як експерт може бути викликана не зацікавлена в справі особа, які володіє спеціальними науковими знаннями.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна зробити висновок, що визначення поняття “експерт” у кримінально-процесуальному законодавстві згадуваних країн СНД є подібним, з тією лише різницею, що в одних країнах (Республіка Білорусь) законодавець намагався включити більшу кількість елементів поняття “експерт” в одне визначення, в той час як в інших країнах (Україна, Російська Федерація) окремі елементи цього поняття відображені в інших статтях, присвячених експертній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 7.
2. Гуценко К.Ф., Головка Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е доп. и испр. – М. : Зерцало, 2002. – 528 с.
3. Лапта С.П. Правове регулювання експертної діяльності у кримінальному судочинстві України, Німеччини і Франції // Вісник Запорізького юридичного інституту, 2003 р. – Вип. 2 (23). – С. 93 – 101.

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗАХ

Пачевська В. І., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Використання поліграфа в судових експертизах, на сьогоднішній день є актуальним, адже це найраціональніша та найефективніша форма проведення психофізіологічної діагностики. Поліграф може застосовуватися в таких видах судових експертиз:

1. Як допоміжний технічний засіб під час проведення судово-психологічної експертизи. Тим паче, що одним із підвидів судової психологічної експертизи на думку О. М. Холопова є судово-психологічна експертиза свідків, в ході якої встановлюється правдивість чи неправдивість їхніх показань.

2. Аналогічно поліграф може використовуватись і під час проведення судово-психіатричної експертизи (предметом якої, відповідно до п. 7 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України 8.10.2001 р. № 397 є «визначення психічного стану осіб, яким призначено експертизу, у конкретні проміжки часу і

відносно певних обставин, що становлять інтерес для органів слідства та суду») та комплексної психолого-психіатричної експертизи.

3. Проте найчастіше обстеження на поліграфі в кримінальному провадженні здійснюється у формі самостійної експертизи – судово-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа. Випадки проведення такої експертизи можна знайти в судовій практиці України. Проблема полягає у тому, що така експертиза не передбачена нормативно-правовими актами. А тому в Міністерстві юстиції України не розглядають питання щодо присвоєння кваліфікації експерта з правом проведення психофізіологічних експертиз із використанням поліграфа.

4. На думку науковців, для усунення цього недоліку, переліки судових експертиз потрібно доповнити ще одним видом експертизи – психофізіологічною експертизою; з експертною спеціальністю – психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа, де предметом психофізіологічної експертизи будуть ті факти та обставини, які встановлюються на основі дослідження психофізіологічних реакцій організму людини, зареєстрованих поліграфом в ході проведення обстеження, а об'єктом – людина, фізична особа (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок), стосовно повноти та/або правдивості показань якої у суду, обвинувачення чи захисту є сумніви та яка добровільно погодилася пройти обстеження на поліграфі. До об'єкта цієї експертизи можна також віднести матеріали провадження, які надаються експерту для ознайомлення.

5. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа призначається в загальному порядку. Фактичною підставою її призначення є наявність фактичних даних, аналіз яких потребує використання спеціальних психофізіологічних знань. Такими фактичними даними можуть бути неузгодженості, суперечності, прогалини в показаннях, необхідність отримання інформації про певні обставини події, стосовно яких в сторін

проводження є певні розбіжності, сумніви щодо правдивості показань тощо.

6. Юридичною підставою проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа може бути:

1) ухвала суду про доручення проведення експертизи, винесена за результатами розгляду клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого (ч. 1 ст. 332 КПК);

2) ухвала суду про доручення проведення експертизи, винесена незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності (ч. 2 ст. 332 КПК);

3) ухвала слідчого судді про доручення проведення експертизи, винесена за результатами розгляду клопотання сторони захисту (ст. 244 КПК);

4) постанова слідчого, прокурора про залучення експерта для проведення експертизи, в тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого (ч. 1 ст. 243 КПК);

5) договір про проведення експертизи між стороною захисту та експертом (ч. 2 ст. 243 КПК).

В усіх перерахованих випадках має бути також заява про згоду на проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа.

7. З вище сказаного можна зробити висновок, що інформація отримана в результаті проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, є непрямым доказом і підтверджує лише суб'єктивну значимість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання. Проте питання доказового значення результатів поліграфа виходить за межі даної статті та потребує окремого дослідження.

ЩОДО ЗАВДАНЬ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Петрик О. С., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

1. Дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів пострілу здійснюється за допомогою судово-балістичної експертизи, яка є різновидом криміналістичної експертизи. До основних завдань експертизи належать встановлення виду, зразка (моделі) вогнепальної зброї за стріляними кулями, гільзами, слідами пострілу, а також конкретного екземпляра зброї за стріляними кулями та гільзами, визначення можливості застосування для стрільби зброї та боєприпасів, встановлення однорідності патронів, куль, гільз, дробу, картечі, встановлення деяких обставин, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

2. Завдання судової балістики:

- визначення властивостей вогнепальної зброї та боєприпасів (наприклад, чи є вилучений у затриманого предмет вогнепальною зброєю; чи придатна зброя до стрільби; чи можливий мимовільний постріл із вказаної зброї та ін.);

- визначення групової належності зброї та боєприпасів або їх частин (наприклад, до якого виду чи зразку належать патрон, куля, гільза; зі зброї якої моделі (системи) відстріляно дану кулю, гільзу тощо);

- ідентифікація зброї та боєприпасів (наприклад, чи з даної зброї відстріляна куля, гільза; з одного чи різних екземплярів зброї відстрілені дві кулі або гільзи, які виявлені в різних місцях; чи були куля і гільза до пострілу частинами одного патрона та ін.);

- встановлення окремих обставин застосування вогнепальної зброї (наприклад, відстань, з якої стріляли; напрямок пострілу; взаємне розташування зброї та перешкоди; кількість пострілів та ін.).

3. Отже, найбільш складним дослідженням є ідентифікація вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами.

Порівняльне дослідження слідів на кулі (гільзі), виявлених на місці події, та слідів на кулі (гільзі), отриманих експериментальним шляхом, провадиться шляхом співставлення за допомогою порівняльного мікроскопа (МСК-1, МС-51 та ін.) і за збільшеними фотознімками. Для отримання фотографічного зображення розгортки кулі зі слідами нарізів каналу ствола використовуються спеціальні пристрої оптичного фоторозгортання (наприклад, прилад РФ-4). При такій зйомці на фотознімку отримується послідовно розгорнуте зображення циліндричної поверхні кулі. Для вивчення слідів на кулі за глибиною (профілем) застосовується профілографічний метод (у профілометрі розміщують кулю, де за допомогою алмазної голки отримують параметри слідів на ній, а потім, використовуючи ці дані, будують профілограми).

СПЕЦІАЛЬНІ ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО ЕКСПЕРТА-КРИМІНАЛІСТА ЯК ГОЛОВНОГО СУБ'ЄКТА ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Прокопенко Г. І., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

Експертно-криміналістична служба в органах внутрішніх справ була створена як ефективний засіб боротьби зі злочинністю і з самого зародження тісно пов'язана з організацією розкриття і розслідування злочинів. Удосконалювалась методика виконання експертиз, техніка і тактика збирання, дослідження і використання доказової інформації.

На сьогодні зростання запитів слідчої і оперативно-розшукової практики у зв'язку з підвищенням рівня боротьби із злочинністю в нашій країні, використанні з цією метою нових наукових досягнень в галузі експертно-криміналістичної діяльності визвали реорганізацію експертно-криміналістичної служби МВС України і на її базі в січні 1999 року був створений Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний

центр МВС України. Він має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку із зображенням державного герба України і інше техніко-криміналістичне та кадрове забезпечення для своєї діяльності.

Специфіка професійної діяльності представників різних служб органів внутрішніх справ суттєво відрізняє її від інших видів суспільної діяльності. Це в свою чергу обумовлює комплекс вимог не лише до професійних, але й морально-психологічних якостей працівників органів внутрішніх справ. Вченими вже розроблено класифікації професійних і моральних вимог стосовно працівників окремих служб органів внутрішніх справ: слідчих (Васильєв В.Л., Котов Д.П., Ратінов А.П. і ін.), працівників оперативних підрозділів (Гребельський Д.В., Возний А.Ф., Сінілов Г.К. і ін.), працівників, які здійснюють профілактичну діяльність (Алексєєв А.І., Єремичев І.А., Сундієв І.Ю. і ін.) та інших. Взагалі, стосовно особи спеціаліста тієї чи іншої служби органів внутрішніх справ можна виділити два типи вимог:

- *загальні*, що стосуються всіх категорій працівників органів внутрішніх справ;
- *спеціальні*, що стосуються особи працівника у зв'язку із специфікою виконання ним конкретних функцій в рамках тієї чи іншої спеціалізації.

Загальні вимоги до особи співробітника органів внутрішніх справ пов'язані: зі змістом його службової діяльності як видом державної служби; з регламентацією правової діяльності (знання законів і підзаконних нормативних актів); з протидією зацікавлених осіб (уміння застосовувати організаційно-технічні і моральні якості у взаємовідносинах з особами, що з'явилися в полі його діяльності); з наявністю владних повноважень (уміння розумно і законно користуватися своїми владними повноваженнями); із збереженням службової таємниці; з багатогранністю діяльності органів внутрішніх справ (уміння швидко включатись в нову справу, використовувати в нових умовах попередні знання, уміння і навички, тощо); з дефіцитом

часу, своєрідністю зовнішніх умов і перевантаженням в службовій діяльності (уміння переборювати поспішність, розгубленість і дезорганізацію, які можуть призвести до непередбачених дій і рішень, до порушення законності).

Окрім загальних професійних якостей, притаманних працівникам ОВС, для експерта-криміналіста необхідні спеціальні професійні якості. До таких, на нашу думку, можна віднести:

- *об'єктивність і неупередженість при проведенні експертних досліджень.* Це означає, що експерт повинен встановити істину при проведенні експертних досліджень незважаючи на те, кому ця істина “вигідна”.

- *самокритичність, здібність і готовність визнавати свої помилки.*

Експерт повинен бути абсолютно незалежним у своїх міркуваннях від будь-якого впливу чи дії.

- *наукова добросовісність* (формування висновків лише на основі результатів проведених досліджень).

- *коректність у відношенні з посадовими особами, які призначили експертизу, та іншими учасниками процесу.* Експерт повинен вбачати в своїх колегах рівних собі партнерів і відповідно до цього шанобливо ставитись до їх думок, разом з тим тактовно, але без самовпевненості, відстоювати свою позицію.

- *суворе дотримання службової таємниці.* Маються на увазі випадки, коли експерт при відсутності службової необхідності повідомляє стороннім особам факти справи, по якій він проводить експертизу, зміст дослідження, методи, які він застосовує.

Таким чином, можна зробити висновок, що професійна мораль експерта-криміналіста, вбираючи в себе всі загальносуспільні моральні принципи, збагачує їх у сфері професійної діяльності специфічними моральними принципами. Загальні моральні принципи не лише не обмежуються специфічними моральними нормами, але і доповнюються

вимогами, які пред'являються лише до представників даної професії. Тобто, професійна мораль виступає як комплекс більш зобов'язуючих, “більш суворих” моральних правил у порівнянні із загальними моральними принципами.

СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Савлук К. С., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Судово-почеркознавчі експертизи сьогодні відіграють важливу роль у кримінальному судочинстві. Потреба у їхньому призначенні постає кожного разу, коли для вирішення чи розв'язання певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів. Як правило, необхідність у таких дослідженнях виникає у випадках потреби ідентифікації конкретної особи; визначення умов, у яких виконувався об'єкт почеркознавства; встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу тощо.

У сучасний період судове почеркознавство є високорозвиненою предметною галуззю теорії судової експертизи і галуззю криміналістики. Характерним для нього є подальший активний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства; експериментальних розробок; узагальнень експертної практики; удосконалення існуючих методів і створення нових, більш ефективних методів експертного дослідження почерку.

Розвиток теоретичних засад судового почеркознавства у сучасний період ознаменувався:

- розробкою основних положень вчення про процес експертного дослідження як компонент предмету судового почеркознавства (комплексні методики вирішення судово-

почеркознавчих завдань, теоретичні проблеми оцінки ознак тощо);

- створенням понятійного апарату в галузі теорії й практики судово-почеркознавчої експертизи (словник основних термінів);

- формулюванням основ математичного моделювання і засад автоматизації у галузі судово-почеркознавчої експертизи (теорія і практика математичного моделювання, експертні програми, системи);

- розробкою основних положень теорії і методики судово-почеркознавчої діагностики [1, с. 10-12].

Ідентифікаційні завдання становлять основний обсяг при проведенні судово-почеркознавчої експертизи; їх вирішення передбачає встановлення таких фактів наявності або відсутності тотожності конкретного виконавця рукописного тексту, запису або підпису; виконання однією й тією самою або різними особами декількох текстів (записів) або підписів окремих фрагментів тексту, тексту і короткого запису (зокрема, дописки), у деяких випадках, коли підпис має переважно буквену транскрипцію – тексту (запису і підпису) [2, с. 20-21].

Незважаючи на існуючу загальноприйняту чітку класифікацію завдань почеркознавчої експертизи (ідентифікаційна, діагностична та класифікаційна) сьогодні у конкретних експертних ситуаціях ці завдання розмежувати досить складно.

Важливе місце займають дослідження закономірностей процесу вирішення експертних завдань. Якщо раніше наукові розробки були спрямовані безпосередньо на об'єкт, тобто на почерк і методи експертного дослідження, засновувалися на знаннях закономірностей виконання почерку, то наразі увагу криміналістів привертає «внутрішня», суб'єктивна сторона експертної діяльності. Об'єктом дослідження стає сама діяльність експертів. Такі дослідження допомагають оптимізувати роботу експерта-почеркознавця.

Сучасне судове почеркознавство в Україні ґрунтується на потужній теоретичній та методичній базі. Загальна методика почеркознавчої експертизи містить у собі процедури та схеми вирішення ідентифікаційних, діагностичних та класифікаційних завдань, положення, які стосуються характеристик об'єктів почеркознавства (рукописних текстів, записів, підписів), особливостей їх формування і функціонування, їх властивостей та ознак. До складу загальної методики почеркознавчої експертизи входять також методи, методики і методичні рекомендації, розроблені для вирішення типових та окремих завдань щодо певних об'єктів дослідження залежно від їх виду, обсягу графічного матеріалу у них, ступеня виробленості, умов виконання тощо.

Однак, незважаючи на значні досягнення у галузі судового почеркознавства, не усі конкретні завдання можуть вирішуватися експертами на практиці, тобто у деяких експертних ситуаціях почеркознавці з тих чи інших причин або взагалі відмовляються від вирішення питання, або надають висновок у формі НВМ («вирішення питання не виявляється можливим»). Тому розробки методичного характеру повинні проводитися з огляду на потреби судово-слідчої та експертної практики.

І тому, найбільш актуальною на даний час, на думку Є. Ю. Свободи, представляється розробка автоматизованої системи дослідження коротких об'єктів почеркознавства. Така система повинна дозволити вводити у ЕОМ (електронна обчислювана машина) і аналізувати за обраними алгоритмами розпізнавання образів всю інформацію про почерковий об'єкт як структурно-геометричну, так і таку, що міститься у розподілі барвника і ширині штриха [3, с. 153].

Отже, назріла необхідність створення методик та програмних продуктів, які б дозволяли проводити діагностичне та ідентифікаційне дослідження в єдиному процесі і водночас були б зручними і доступними для їх використання у практиці. Необхідно прагнути до оптимального сполучення можливостей людини й ЕОМ, що доповнюють одне одного, у судово-

експертній діяльності, і це повинно знаходити відображення у створюваних методиках експертного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Меленевська З. С. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / З. С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко; [за заг. ред. І. П. Красюка]. – К. : Укр. центр духовн. культури, 2007. – 280 с

2. Бондар М. Є. Судово-почеркознавча експертиза: становлення, можливості, перспективи розвитку / М.Є. Бондар, З. О. Ковальчук, Т. О. Сукманова // Судова експертиза. – 2014. – № 1. – С. 19-29.

3. Свобода Є. Ю. Проблемні питання судово-почеркознавчої експертизи / Є. Ю. Свобода // Досудове розслідування в сучасних умовах: проблеми, тенденції та перспективи : збірник матеріалів науково-практичного семінару. – К., ННПСК НАВС, 2013. – С. 153-156.

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Хижняк І. О., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Криміналістика – це наука, яка дійсно знаходиться на передньому краї боротьби зі злочинністю. Саме криміналістика на основі своїх наукових досліджень та розробок пропонує оперативно-розшуковим працівникам, слідчим, експертам, суддям науково обґрунтовані та перевірені практикою засоби, прийоми та методи розкриття злочинів, розслідування та судового розгляду кримінальних справ.

Криміналістичне дослідження письма (судове почеркознавство) – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності письма, процес його дослідження, можливість ідентифікації людини за почерком та вирішує інші

завдання почеркознавчої експертизи. Судове почеркознавство вивчає письмо з метою вирішення ідентифікаційних і неідентифікаційних (діагностичних) завдань.

Одними із основних методів галузі є:

Судово-почеркознавча експертиза – судова експертиза, основним завданням якої є ідентифікація виконавця рукописного тексту, цифрових записів і підпису. Судово-почеркознавча експертиза вирішує і деякі неідентифікаційні завдання: встановлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисне зміненням почерком із підробкою (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної вікової групи.

Предмет почеркознавчої експертизи складають факти та обставини, які експерти встановлюють на основі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства, що структурно входять у криміналістичну техніку.

Об'єктами судово-почеркознавчої експертизи є:

- тексти – вид рукопису, змістова сторона якого зафіксована за допомогою буквених та (або) цифрових позначень;
- підписи – вид рукопису, який відображає прізвище (ім'я, по батькові) особи у вигляді букв та (або) умовних писемних знаків та має призначення засвідчити особу;
- короткі записи – вид рукопису, змістова сторона якого зафіксована за допомогою одного-трьох слів чи однієї-семи цифрових позначок.

Як метод виконання певних завдань, експертиза має вирішувати окремі питання, наприклад: «Чи виконаний рукопис певною особою? Чи виконані кілька рукописів однією особою? Чи виконаний рукопис навмисне зміненням почерком? Чи виконаний рукопис в незвичних умовах? Чи перебувала особа, яка виконала рукопис, в незвичайному стані? Особою якої статі виконаний рукопис? До якої вікової групи належить виконавець рукопису? Чи виконано текст з наслідуванням почерку конкретної особи?»

Якщо розглядати інший метод криміналістичного дослідження письма, то можна виокремити технічну експертизу документів.

У слідчій практиці часто виникає необхідність встановлення автентичності документів, визначення часу, способів і засобів їх виготовлення, виявлення в них ознак підробки, виявлення невидимих і слабо видимих записів, відновлення змісту загаслих, спалених документів. У цих цілях проводиться їх техніко-криміналістичне дослідження, в основі якого лежать методи і засоби, спеціально розроблені криміналістикою, а також запозичені з хімії, фізики, поліграфії, інших природних і технічних наук.

За допомогою техніко-криміналістичного дослідження документів вирішуються діагностичні і ідентифікаційні завдання. До найбільш важливих з них відносять:

- визначення способу виготовлення документів або їх окремих частин, реквізитів;
- встановлення факту і способу зміни первинного змісту документа;
- виявлення слабо видимих і невидимих, в тому числі залитих, заклеєних, закреслених записів, а також текстів пошкоджених (спалених, загаслих) документів;
- встановлення родової (видової) приналежності матеріалів документів, їх ідентифікація;
- ідентифікація технічних засобів, що використовувалися для виготовлення або копіювання документів.

Види технічного дослідження документів прийнято розрізняти по безпосередніх об'єктах дослідження: паперу, підписів, машинописних текстів, відтисків печатей та ін.

Як і судово-почеркознавча експертиза, технічна експертиза документів також вирішує низку завдань, зокрема: «Який спосіб виготовлення бланка документа? Чи одним і тим же способом виготовлені бланки різних документів? Відповідність бланка встановленій формі? Чи вносились зміни до початкового змісту документа та в яким способом? Чи не використано для

виготовлення документа заздалегідь підготовлений бланк або частину якогось документа? Який зміст початкових записів, які були змінені? Який початковий зміст записів, які були видалені (знищені)? Чи не виконані записи конкретним письмовим приладдям (ручка, олівець, тощо)? Чи має місце переклеювання фотокартки чи вклеювання окремих фрагментів документа? Яким способом виготовлено відтиск у наданому документі (шляхом малювання, фототехнічним, електрофотографічним або іншим способом)? Що виконано раніше: текст чи відтиск штампа, підпис чи відтиск печатки? тощо».

Отже, можна сказати, що ці методи досить ефективно допомагають не тільки розкриттю злочинів, а й попередженню їх, в окремих випадках, даючи відповіді на окремі питання експертизи, відтак виконують дуже важливу роль в розкритті кримінального провадження.

ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Чиренко Н. М., студент 2-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

1. Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.
2. Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ч. 1 ст. 75 КПК). До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню.

3. Трасологія – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає матеріально-фіксовані сліди, закономірності їх утворення і розробляє прийоми, методи та науково-технічні засоби їх виявлення, фіксації, вилучення і дослідження. Термін «трасологія» походить від двох слів: французького «la trace» (слід) і грецького «logos» (вчення).

4. Трасологічна експертиза, вивчає будь які сліди відображення і має дуже давні витоки. Зародження ж цієї науки, як свідчать історичні документи, почалося ще в Стародавній Індії, коли людина висліджувала злочинця (ворога) або пораненого звіра по слідах. Наукові основи трасологічної експертизи почали формуватися в XIX столітті в Європі і Індії англійськими дослідниками, яким вдалося встановити індивідуальність папілярних узорів і можливість ототожнення (ідентифікації) за ними конкретної особи. Перші експертизи проводилися судовими медичними експертами. Це були експертизи слідів рук, зубів, ніг, взуття, по дослідженню вогнепальної зброї і ушкоджень (ран).

Становлення і розвиток криміналістичної і судової експертизи в Україні і Росії починається з 20-го століття, а перші експертні установи, що називалися тоді кабінетами наукової судової експертизи, були відкриті в 1912 р. в Петербурзі, в 1913 р. в Москві і в 1914 р. – в Києві і Одесі. Так почалася нова ера, коли в розслідуванні і розкритті злочинів експертиза стала невід’ємною і необхідною складовою частиною цілого.

5. Систему трасології утворюють:

- вчення про сліди і слідоутворення;
- вчення про дослідження слідів-відбитків; слідів-предметів; слідів-речовин;
- способи і методи виявлення, фіксації та вилучення слідів;
- вчення про дослідження речовин як трасологічних слідів злочину.

6. Сліди, пошкодження, ідентифікація по ним людини або знаряддя, дослідження особливостей їх утворення, при яких умовах, які чинники цьому сприяли або заважали – все це

свідчить про широке коло досліджуваних об'єктів, широкий діапазон завдань, які вирішуються. Галузь вивчення надзвичайно цікава і, часто, не тільки трудомісна, але і складна з об'єктивних причин. У еру науково-технічної революції ускладнюється не тільки техніка, із застосуванням якої експерт проводить свої дослідження, але, і способи вчинення злочинів. У ході вчинення злочинів злочинець використовує складні прийоми, а, у окремих випадках, і потужні технічні засоби.

7. Пильна увага до цієї галузі криміналістичної техніки пояснюється тим значенням, яке надається слідам при розкритті та розслідуванні злочинів. Відомо, що вчинити злочин й не залишити в цей час слідів практично не можливо. Тому на практиці саме слід як наслідок дії чи бездіяльності злочинця є тим доказовим матеріалом, використання якого дає змогу встановити обставини вчинення злочину.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ

Шарай Л. Г., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННІПП НАВС

Шайкова М.А., студент 4-го курсу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Судова експертиза має пріоритетну роль у застосуванні досягнень науки й техніки в кримінальному процесі, підвищенні культури процесуальної діяльності правоохоронних органів. Специфіка експертизи як правового явища полягає в отриманні процесуального документа, що відображає результати дослідження, – висновку експерта; в особливостях правового статусу учасників цієї дії; у складності оцінки висновку експерта як доказу [2, с. 3]. Аспекти застосування спеціальних знань досліджено в роботах відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів, як: Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, А. І.

Вінберг, О.О. Ейсман, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. П. Колмаков, М. Л. Комісаров, Н. О. Комісарова, О. М. Моїсєєв, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. П. Шибіко, О.Р. Шляхов та ін.

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України, реалізував один із загальних принципів кримінального провадження – змагальність сторін, шляхом надання можливості отримання такого доказу, як висновок експерта, і відповідно до цього експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Так, статтею 243 КПК України передбачено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого, крім того, частиною другою встановлено, що сторона захисту має право **самостійно** залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової [1, с. 105].

У результаті аналізу положення законодавства щодо залучення експерта в кримінальний процес існують такі проблемні питання як:

1) відсутня детальна регламентація порядку залучення експерта, зокрема, не названо вид та форму процесуального документа, яким може бути призначено судову експертизу самостійно стороною захисту;

2) сторона захисту не може відповідно до ст. 70 КПК України, попереджати експерта про кримінальну відповідальність за давання неправдивого висновку. Таким чином, порушується принцип рівності сторін перед законом, а про втілення принципу змагальності взагалі не можна говорити.

Вбачається, щоб реалізувати засади кримінального провадження які, не всебічно закріплені в КПК, слід не допускати порушень кримінальної процесуальної форми яка тягне за собою негативні наслідки для суб'єктів кримінального провадження. Тому згідно з даною проблематикою вважається за доцільне розглянути можливості внесення до норм КПК України зміни, де передбачити детальну регламентацію порядку залучення та

попередження експерта про кримінальну відповідальність стороною захисту кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91. – 19 травня.

2. Зайцева Е. А. «Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства» Автореф. дисс. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Е. А. Зайцева. – М., 2008. – 52 с.

5. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ.

ПРО ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ

Джу́жа О. М., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи

Колб І. О., кандидат юридичних наук, старший прокурор відділу прокуратури (м. Київ)

Як свідчить практика, є два основних напрямки, що застосовуються, у тому числі щодо персоналу у випраних колоній, при вивченні осіб у межах оперативно-розшукового запобігання злочинам, а саме:

– перший напрямок – вивчення осіб, що представляють оперативний інтерес, з метою виявлення ознак (процесу) розвитку злочинної поведінки;

– другий напрямок – вивчення осіб, що знаходяться під оперативно-профілактичним спостереженням, з метою визначення ефективності та корегування заходів індивідуального запобігання злочинам [1, с. 589-591].

Реалізуючи заходи першого напрямку, оперативні підрозділи правоохоронних органів колоній мають можливість отримати, систематизувати, проаналізувати та використати найбільш повну інформацію про особу, що представляє оперативний інтерес, безпосередньо у середовищі, в якому функціонує цей об'єкт ОРД та профілактики. При цьому в даному випадку немає конкретного, чітко визначеного об'єкта, як зокрема при оперативній розробці, який вимагає цільового використання щодо нього негласного співробітника. Саме тому в такій ситуації тактично оправданими є ті прийоми, що спрямовані на те, щоб викликати обмін думками, міркуваннями,

знаннями про факти, які можуть розкрити особистісні цінності, відношення, погляди, т. ін. об'єкти профілактики, а також свідчити про його злочинний досвід і навіть конкретну злочинну діяльність персоналу колоній.

Разом з тим, якщо і не будуть встановлені конкретні факти, то зміст міркувань щодо злочинності, включаючи з боку персоналу виправних колоній, моральні оцінки, погляди на вибір засобів задоволення потреб цих осіб дозволяє судити про ціннісні орієнтації, плани на найближчу перспективу, інтереси особи, про допустимість чи недопустимість задоволення тих чи інших потреб злочинним шляхом. Більш того, у середовищі спілкування об'єкта оперативно-розшукового запобігання виявляються і такі досить значимі у структурі мотивації злочинної поведінки особистісні властивості, як цинізм, агресивність, зневажливе ставлення до інтересів інших осіб, жорстокість, ненависть до тих чи інших людей, ігнорування норм права й моралі [2, с. 136].

Проте на практиці виникає досить складна проблема щодо становлення таких ознак об'єкта оперативно-розшукового запобігання у виправних колоніях, враховуючи, що немає матеріалізованих наслідків його злочинної діяльності. На це питання дають відповідь науковці (зокрема, К.К. Горяїнов, В.С. Овчинський, Г.К. Синілов) [1, с. 590]. Мова йде про ті ознаки, що проявляються багато разів у розвитку злочинної поведінки особи, включаючи персонал виправних колоній. Зазначеними вченими ці ознаки систематизовані по частоті її повторюваності і, таким чином, по ступеню значущості у розвитку злочинної поведінки. При цьому отримані прогностичні оцінки для кожної з такої ознак та для їх різноманітних сполучень. А тому на практиці важливо лише програмувати завдання, що даються негласним співробітникам, орієнтуючи їх на конкретизацію інформації, яка отримується від них. Наприклад, вияснити для якої цілі потрібні гроші; чому проявляється цікавість до певних об'єктів; встановити факти пошуку майбутніх жертв злочинів або пошуку одностудців (співучасника), що проявляють кримінальну

активність; уточнити весь набір моральних характеристик особи, які свідчать про дороговартість або злочинну орієнтацію.

Дещо простіше, як показує практика реалізації заходів оперативно-розшукового запобігання злочинам з боку персоналу виправних колоній вдається виявляти ознаки злочинної діяльності особи. Вони, зокрема, проявляються в:

а) обізнаності осіб, що представляють оперативний інтерес, про конкретні події злочинів; б) наявності предметів, які могли бути викрадені або отримані у результаті шахрайства та інших протиправних злочинних діянь; в) наявності знарядь вчинення злочинів, великих сум грошей; т. ін.; г) слідах на одязі або на тілі осіб, що попадають у поле зору негласних співробітників.

При цьому про злочинну діяльність особи можуть свідчити:

- її цікавість до дорого вартісних предметів;
- пошук каналів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;
- періоди запоїв та розбещеного способу життя особи на кошти, отримані незаконним шляхом; т. ін.

Результати вивчення осіб, що знаходяться під оперативно-запобігальним спостереженням (перший напрямок оперативно-розшукового запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній), реалізуються, як встановлено у ході даного дослідження, або через заходи загальної чи індивідуальної профілактики, або через заходи, що пов'язані із затриманням злочинців та притягненням їх до кримінальної відповідальності.

Другий напрямок зазначеного виду запобігання злочинам у виправних колоніях (пов'язаний з визначенням ефективності та корегуванням заходів профілактики) забезпечує взаємодію різних оперативних підрозділів (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») та робить предметним профілактичне втручання самих оперативних працівників, які використовують з цією метою допомогу негласних співробітників. При цьому корегування оперативно-розшукових і профілактичних засобів нерідко є необхідним у виправних колоніях, у зв'язку з тим, що зовнішні зміни у поведінці та способі життя особи, які

наступають під впливом дії зазначених засобів, не завжди відображають дійсну перебудову у свідомості об'єктів оперативно-розшукового запобігання злочинам. Зокрема, здійснення цих засобів обумовлює необхідність проникнення у внутрішній світ людини, отримання достовірної інформації про її істинне відношення до заходів дисциплінарного, адміністративного та іншого впливу, що здійснюється персоналом виправних колоній, до тих порад і рекомендацій профілактичної спрямованості, які він отримує від негласних співробітників.

Список використаних джерел:

1. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 832 с.

2. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : моногр. / [В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – К. : Атіка – Н, 2011. – 368 с.

ПРО ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ КООРДИНАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ ЯК УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИХ ПРАВОВІДНОСИН

Дудко Є. В., прокурор відділу нагляду за додержанням законів органами СБУ, державної митної служби та державної прикордонної служби управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні прокуратури м. Києва

Як показують результати наукових досліджень [1, с. 285-301], в основі співробітництва органів і установ виконання покарань з іншими правоохоронними структурами, включаючи органи прокуратури, лежить напрацьована та зумовлена певними традиціями (стереотипами, суспільним досвідом тощо) практика, яку в науці називають взаємодією [2, с. 57]. При цьому взаємодія

здійснюється в поєднанні з багатогранною та двосторонньою засадами діяльності вказаних суб'єктів. Вони взаємно доповнюють одна одну. І хоча немає сумнів в необхідності двосторонніх відносин, однак очевидні і перспективи багатосторонніх контактів, що витікають із змісту завдань боротьби із злочинністю.

Саме тому, а також враховуючи те, що взаємодія становить собою складний та безперервний процес, виникла необхідність розглянути це питання в якості окремої наукової проблеми. І хоча поняття «співпраця» та «взаємодія» не мають принципових відмінностей, але, зважаючи на процедурний аспект названих явищ, зміст взаємодії, як правильно вважають В. Шамрай та І. Олійник, має більш детальний вигляд, де остання – це обмін результатами діяльності, в процесі якої важливо не тільки здійснити обмін інформацією, а й організовувати обмін діями, спланувати діяльність [3, с. 6]. Разом з тим, як свідчить проведений у ході даного дослідження аналіз, незважаючи на поширеність застосування поняття «взаємодія», до сьогодні в науці не існує загальноприйнятого його визначення.

У тлумачних словниках під взаємодією розуміють взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь [2, с. 57].

Фахівці з української мови вважаючи, що взаємодія – це співдія, співдіяння [4, с. 259].

Філософи переконані, що у широкому розумінні це, у першу чергу, філософська категорія, що відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість і порушення одним об'єктом іншого [5, с. 65]. При цьому взаємодія виступає як об'єктивна й універсальна форма руху, розвитку, що визначає існування та структурну організацію будь-якої матеріальної системи, яка без здатності до взаємодії існувати не може.

У чинному законі України «Про прокуратуру», зокрема в ч. 2 ст. 25, мова ведеться про її координаційну діяльність, а не про взаємодію з іншими правоохоронними органами, що, як показали

результати даного дослідження, породжує ряд штучних проблем, у тому числі у сфері виконання покарань, які негативно впливають на ефективність як прокурорсько-наглядової, так й інших видів діяльності, включаючи кримінально-виконавчу, та які є предметом координації з боку органів прокуратури. При цьому зазначеному нормативно-правовому акті визначені й форми координаційної діяльності прокуратури, а саме: а) проведення спільних нарад; б) створення міжвідомчих робочих груп; в) проведення узгоджених заходів; г) здійснення аналітичної діяльності.

Такий підхід законодавця до визначення змісту» координації» дещо не співвідноситься з поняттям «координації», що виведено в науці [2, с. 296].

Як встановлено, взаємодія є не тільки засобом, що забезпечує виконання завдань, одночасно вона є необхідною, щоб своєчасно провести в життя спільно спрямовані заходи. При такому підході суб'єкти діють у межах своєї компетенції, використовуючи відповідні сили, засоби і методи, а узгодження їх діяльності здійснюється шляхом суворого виконання запланованих загальних заходів.

Дещо інший зміст має поняття «координація». В науці під координацією розуміють узгодженість рухів, дій; встановлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей [2, с. 296]. При цьому, на відміну від взаємодії, відносинам координації властива вже не пряма, а опосередкована і багатозначна детермінація елементів, кожен з яких зазнає впливу не одного (або кількох), безпосередньо пов'язаних з ним спільними діями елемента (що характерно для відносин взаємодії), а множини інших елементів, прямо з ним не пов'язано [1, с. 290]. Це означає, що суб'єкт координації впливає на підпорядковані елементи системи, забезпечуючи її керованість шляхом приведення у відповідність, упорядкування найбільш загальної діяльності з виконання головних завдань у виді відповідних коректив.

Отже, на підставі проведеного аналізу, слід визнати, що термін «координація» є ширшим за термін «взаємодію», так як

перша забезпечує організацію другої, що варто враховувати посадовим особам прокуратури при реалізації координаційної функції на практиці.

Список використаних джерел:

1. Захаров В. П. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : [моногр.] / Захаров В. П., Колб О. Г., МIRONчук С. М., Міліщук Л. І. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2007. – 442 с.

2. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.

3. Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 1 (3). – С. 60-67.

4. Новий тлумачний словник української мови. – К. : Вид-во «АКОНІТ», 2003. – Т.1. – 926 с.

5. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, – 1991. – 560 с.

ПРО ДЕЯКІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Журавська З. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
Ліховицький Я. О., здобувач Ужгородського національного університету

Як свідчить аналіз кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування, забезпечення особистої безпеки засуджених відбувається у трьох напрямках, а саме шляхом: 1) закріплення зазначеного права в законодавстві; 2) визначення на правовому рівні порядку його реалізації [1, с. 47–48]; 3) реалізації цього права засудженими на практиці [2, с. 293–295].

При цьому кожен з визначених вище напрямів реалізується через певні правові форми (у наукових джерелах під формою розуміють зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом) [3].

Відповідно до буквального змісту ст. 10 КВК України, можна виділити такі форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку: а) переведення засуджених у безпечне місце; б) здійснення інших заходів щодо усунення небезпеки; в) вирішення питання про місце подальшого відбування засудженими покарання; г) забезпечення безпеки засуджених у зв'язку з їх участю в кримінальному провадженні.

При цьому, як слушно зауважили науковці (А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець), остання форма є особливою формою реалізації засудженими зазначеного права, оскільки не пов'язана з процесом відбування покарання, а отже, з результатами впливу на особу основними засобами виправлення і ресоціалізації, а є наслідками участі її у кримінальному провадженні в тій чи іншій ролі [4, с. 115].

Щодо змісту першої форми – переведення засуджених у безпечне місце, то, як показали результати дослідження, при її реалізації на практиці виникає низка проблем через неврегульованість нормативно-правовими актами України багатьох суттєвих моментів. Зокрема, у ч. 2 ст. 10 КВК зазначено, що адміністрація УВП уживає заходів для переведення засудженого в безпечне місце, проте ні на законодавчому, ні на відомчому рівнях поняття «безпечне місце» не сформульовано. А це, у свою чергу, знижує рівень ефективності діяльності персоналу УВП з виконання цього завдання та зменшує можливість забезпечення безпечних умов життєдіяльності засуджених у місцях позбавлення волі. Водночас, відповідно до буквального змісту п. 89 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, то до безпечних місць в УВП слід віднести: окрему камеру ПКТ, СІЗО та карцеру.

У свою чергу, науковці дають так зване розширене тлумачення [5, с. 411] поняття «безпечне місце», відносячи до

нього (О. В. Лисодєд) будь-яке вільне приміщення УВП, доступ до якого сторін конфлікту, інших засуджених чи персоналу установи є обмеженим або забороненим (житлові приміщення іншого відділення чи іншої дільниці, кімнати чергової частини, вільні камери ПКТ, ДІЗО тощо) [6, с. 49]. На нашу думку, такий підхід є більш обґрунтованим, а тому варто було б його закріпити в п. 89 зазначених Правил та у примітці до ст. 10 КВК України. Крім цього, у науці кримінально-виконавчого права виведено саме поняття «безпечне місце», під яким в УВП необхідно розуміти спеціально обладнані для цих цілей приміщення, камери ДІЗО, карцерів тощо [7, с. 215].

Становить інтерес у цьому контексті підхід, що закріплений у п. 173 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань Російської Федерації, у якому зазначено, що, крім інших приміщень, із цією метою можуть бути використані камери ДІЗО, ПКТ чи карцеру [8, с. 74]. Крім цього, на відміну від аналогічних Правил України, у цих Правилах виключено спеціальний розділ XXI «Перевід засудженого в безпечне місце», у якому передбачена процедура вирішення питання, пов'язаного із забезпеченням особистої безпеки засуджених [8, с. 74], яку, безсумнівно, варто врахувати й у чинному законодавстві та підзаконних актах України.

Отже, узагальнивши викладене, можна сформулювати таке визначення поняття «безпечне місце в УВП»: це будь-яке вільне або спеціально обладнане приміщення, включаючи окрему камеру ДІЗО, ПКТ чи карцеру, доступ до якого сторін конфлікту, інших засуджених чи персоналу колонії без спеціального дозволу є обмеженим чи забороненим, та яке повною мірою забезпечує особисту безпеку засудженого, який, згідно із законом, звернувся за допомогою.

При цьому вільним приміщенням слід розуміти будь-яке службове приміщення, ізольоване від засуджених (кімната карантину в медсанчастині; кімната для затриманих осіб у черговій частині; службові кабінети персоналу УВП тощо), доступ до якого є забороненим для засуджених (а в окремих

випадках – і персоналу колонії). Обладнання таких приміщень здійснюється відповідно до вимог розділу II зазначених Правил. На відміну від попереднього, спеціальне приміщення обладнується таким чином, щоб забезпечити безпечні умови проживання в ньому засуджених, а також безпечні умови роботи (служби) для персоналу УВП. До таких, зокрема, й відносяться окремі камери ДІЗО, ПКТ та карцеру, про які йдеться у п. 89 Правил.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / А.Х. Степанюк, І.С. Яковець; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – Х. : Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

2. Карпачова Н. І. Забезпечення прав і свобод людини в пенітенціарних закладах / Н. І. Карпачова // Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні : доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К., 2004. – С. 278–308.

3. Тлумачний словник української мови : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uktdic.appspot.com/?q=форма.

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор директор навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Крук О. М., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Необхідність постановки даного питання в якості окремого наукового завдання обумовлена наступними обставинами:

– по-перше, прийняттям у жовтні 2014 року нової редакції Закону України «Про прокуратуру», в ст. 1 якого зазначена мета діяльності органів прокуратури в нашій державі – захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави;

– по-друге, закріплення на законодавчому рівні в Україні завдання щодо приведення умов виконання та відбування покарань до міжнародних стандартів (Закон України від 08 квітня 2014 року № 1186-VI «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів»), нагляд за належним дотриманням яких на практиці є додатковим змістовним елементом прокурорських перевірок в ДКВС України та виступає своєрідним індикатором рівня «олюднення» (гуманізації, т. ін.) кримінально-виконавчих правовідносин;

– по-третє, однією із проблем, що потребує розв’язання та визначена в Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (схвалена Указом Президента України від 08 листопада 2012 року № 631/2012), є неналежна реалізація органами та установами виконання покарань вимог закону щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави, що у певній мірі пов’язано з недоліками та прорахунками здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, а також з низькою ефективністю діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин;

– по-четверте, одним із ключових завдань, що поставлені суспільством перед державними органами України, включаючи прокуратуру, є підвищення ефективності їх діяльності та реалізація у повному об’ємі змісту сучасної політики у сфері боротьби із злочинністю, й такого її виду, як кримінально-виконавча політика України. Як з цього приводу вірно зауважила О.В. Єні, заходи щодо протидії злочинності здійснюється органами прокуратури в рамках кожної з виконуваних нею функцій [1, с. 231]. Крім цього, слушною у цьому аспекті є думка вчених про те, що фактично вся діяльність органів прокуратури пронизана попереджувальним змістом і обов’язок виявляти причини й умови вчинення злочинів притаманний усім без винятку напрямам прокурорського нагляду [2, с. 15];

– по-п’яте, видозміна кримінально-виконавчих правовідносин, яка прямо зв’язана з такими ж процесами і серед інших видів правовідносин, суб’єктом або учасником яких виступає прокуратура, що ставить перед нею й інші завдання при здійсненні прокурорського нагляду, які б давали можливість більш якісно впливати у ході перевірок на стан того чи іншого виду діяльності, включаючи кримінально-виконавчу, в Україні. Цікавим у зв’язку з цим є висновок, до якого прийшов С.В. Лучко, а саме: після вступу у законну силу 1 січня 2004 року Кримінально-виконавчого кодексу України суттєво оновилося та удосконалилось законодавство у сфері виконання покарань, у тому числі і сформувався її нова галузь. Новий КВК є свідком того, що в сфері виконання покарань створилася особлива група відносин, зміст яких має самостійне правове регулювання [3, с. 218];

– по-шосте, сучасний стан (1991-2014 р.р.) кримінально-виконавчої діяльності, яка набула кризовий характер і потребує втручання та спільних зусиль по вирішенню існуючих проблем усіх суб’єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, включаючи прокуратуру України;

– по-сьоме, має бути піддана видозміна й організація взаємодії усіх суб’єктів реалізації кримінально-виконавчої політики України, включаючи прокуратуру, з тим, щоб забезпечити реалізацію на належному рівні законодавчо визначених завдань і мети їх діяльності, та враховуючи, як зауважив з цього приводу О.М. Джужа, що під час визначення свого предмета кримінально-виконавча політика спирається на інтегративні якості соціальної політики, держави, положення території управління та наукових галузей кримінально-правового і кримінально процесуального циклу, а також здобутки соціології і кримінології [4, с. 23].

Таким чином, слід визнати, що у зазначених умовах роль і місце прокуратури у системі суб’єктів реалізації кримінально-виконавчої політики України має бути видозмінена, у тому числі з урахуванням можливостей тих її функцій, що мають

безпосереднє відношення до захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави у сфері виконання покарань України.

В науковій літературі під політикою (від грець. *politike (techne)* – мистецтво керувати державою) розуміють діяльність органів державної влади, партій, громадських об'єднань (груп) у галузі внутрішньодержавного управління та міжнародних відносин, що відповідає їх інтересам та цілям [5, с. 455]. Як у зв'язку з цим зауважив В.І. Борисов, політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя [6, с. 305]. У той самий час, того ж таки 8 квітня 2014 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», який суттєво знизив вимоги режиму відбування покарання для осіб, позбавлених волі [7], та ввійшов у певне протиріччя із змістом матеріальних норм права (КК), позаяк підвищення рівня кримінальної відповідальності має передбачати процес його реалізації й у сфері виконання покарань. Як з цього приводу зауважив В.О. Туляков, в такому сенсі динаміка кримінального права виступає не тільки і не стільки як процес правореалізації шляхом примусового чи вільного використання, виконання, не порушення, застосування правової заборони, але й (можливо, по-перше) як процес формування та інтерпретації кримінально-правових норм у відповідності з потребами суспільного розвитку. Тобто у сучасних умовах динаміка кримінального права визначає характеристику постійного становлення та розвитку, відтворення кримінально-правових заборон на законодавчому та індивідуальному рівнях [8, с. 7].

Враховуючи зазначене та виходячи з вищевикладеного, напевно чи можна визнати співвідносними із змінами, що були внесені у закон про кримінальну відповідальність 08.04.2014 р., зміни у КВК України, позаяк у сучасних умовах постійного недофінансування ДКВС України з Державного бюджету (до 60% щорічно) [9], некомплекту персоналу виправних колоній, а також

наявності інших проблем у сфері виконання покарань, на практичному рівні реалізувати належним чином зміст кримінально-виконавчої політики надзвичайно складно, що необхідно враховувати органами прокуратури при прийнятті рішень по результатах перевірок органів та установ виконання покарань в порядку нагляду (ст. 22 КВК України).

Список використаних джерел:

1. Єні О.В. Протидія злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, засобами прокурорського нагляду // Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.) – К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – С. 231-234.

2. Мірошніченко С.С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності : монографія / Мірошніченко С.С. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – 212 с.

3. Лучко С.В. Деякі питання реалізації кримінально-виконавчих правовідносин в пенітенціарних установах України // Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.) – К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – С. 218-220.

ПРО ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Колб С. О., старший державний ревізор-інспектор Луцької ОДПІ ГУ Міністерства доходів і зборів України у Волинській області

Наукова характеристика злочинів, як і будь-який інший вид наукового знання, належить до різних наук, відповідно до їх предмета та наукового інтересу. При цьому щодо злочину як кримінально-правового поняття, то, як обґрунтовано зауважив А.П. Закалюк, значущою є, насамперед, кримінально-правова характеристика, що складається, як правило, за ознаками складу злочину. Проте досі в науці кримінального права не має єдності

думок щодо змісту даного поняття. Зокрема, одні науковці, вживаючи його у назві своїх робіт, так і не виводять його формальних ознак та в цілому зміст [2].

Тривалий час серед вчених дискутується питання про співвідношення кримінально-правової та кримінологічної характеристики видів злочинів, частина з яких вважає, що остання повністю включає першу, коли йдеться про кримінально-правові ознаки злочинів [1, с.11-12].

Враховуючи, зазначені методологічні підходи, можна вивести наступне визначення «кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами організованими злочинними формуваннями» під якою слід розуміти його теоретико-правова оцінка з огляду підстав кримінальної відповідальності, суспільної небезпечності, протиправності та караності, а також аналізу складу злочину та його кваліфікуючих ознак.

Необхідність розгляду кримінально-правової характеристики даного злочину саме у такому змісті обумовлена змістом протидії незаконному заволодінню транспортними засобами організованими злочинними угрупованнями та теоретико-прикладними завданнями, що складають мету даної наукової розробки.

Щодо підстав кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України), то вони визначені в ст. 289 КК «Незаконне заволодіння транспортним засобом» і ст. 255 КК «Створення злочинної організації» та передбачають відповідальність за кожен окремо вчинений злочин та по їх сукупності (ст.ст. 30, 70, 71, КК) (п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» [3, с. 346]), що, звичайно, варто враховувати при організації заходів протидії злочину, пов'язаному з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними угрупованнями.

Суспільна небезпека цих злочинів полягає у тому, що останні, в частині створення злочинної організації, як вірно зробив висновок В.П. Тихий, створюють небезпеку нормальній життєдіяльності суспільства, суспільній стабільності, дестабілізують економічну та соціально-політичну сфери життя, порушують нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підривають і гальмують прогресивний процес розвитку суспільства, перешкоджають проведенню соціально-економічної та правової політики, обплутують та закабальють людей, породжують обстановку незахищеності, створюють систему корупції в органах влади тощо [4, с. 465], а щодо незаконного заволодіння транспортним засобом – не тільки посягають на встановлений порядок користування транспортними засобами їх власниками чи іншими особами на законних підставах, але й створюють умови для вчинення організованими злочинним угрупованнями різноманітних злочинів.

Є й інші особливості, які слід враховувати при протидії даному суспільно-небезпечному явищу, а саме – кримінально-правова характеристика злочину, що пов'язаний з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними організаціями, має передбачати аналіз як складу злочину, що передбачений ст. 289 КК, так і ст. 255 КК України.

Підводячи підсумки по даному питанню дослідження, варто визнати, що кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом організованими угрупованнями, дає можливість визначити не лише причини зазначеного суспільно небезпечного явища на теоретико-пізнавальному рівні, але й встановити практичні проблеми, що виникають у слідчо-судових органах при кваліфікації цих злочинів, які слід вирішувати з огляду як сьогоденних задач сучасної державної кримінально-правової політики України, так і гармонізації вітчизняних норм до вимог міжнародно-правових актів, згоду на які дала Верховна Рада України.

Список використаних джерел:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3-х кн. / Закалюк А. П. – К. : Видавничий Дім „Ін Юре”, 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів / Закалюк А. П. – 712 с.
2. Драний В.В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму: Автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.08 – К. : НАВС, 2013. – 20 с.
3. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – С. 342-348.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

ПРО ЗМІСТ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ ПЕРСОНАЛУ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ

Лопоха В.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Детермінант злочинності можна розділити на чотири взаємозв'язані, взаємообумовлені та взаємодіючі групи:

- 1) загальні детермінанти, що породжують та обумовлюють злочинність в Україні у цілому;
- 2) особливі детермінанти злочинності, що пов'язані з діяльністю державних службовців, працівників правоохоронних органів і суддів;

3) специфічні детермінанти злочинності, що виявлені у ході вивчення злочинності в місцях позбавлення волі;

4) безпосередні причини і умови злочинності, що детермінуються протиправною та віктимологічною поведінкою персоналу виправних колоній.

Враховуючи, що ні в науковій літературі, ні в інших навчальних методичних і практичних виданнях не дано чіткого визначення зазначених детермінант злочинності, а також взявши за методологічну основу доктринальні підходи щодо змісту понять детермінант загальної, особливої, та специфічної злочинності, можна сформулювати наступне поняття «детермінант злочинів, що вчиняються персоналом виправних колоній»: «...Це комплекс взаємозв'язаних, взаємообумовлених і взаємодіючих причин, що породжують, та умов, які сприяють вчиненню злочинів, зазначеною категорією осіб, що склались на загальному, особливому, специфічному та безпосередньому рівнях, та які формують їх злочинні наміри, установки та поведінку з урахуванням стану протидії злочинності як в Україні в цілому, так і в конкретно визначеній виправній колонії».

Таким чином, до системноутворюючих структурних елементів, що складають зміст даного поняття, відносяться:

1. Це комплекс (система) загальних, особливих, специфічних та безпосередніх детермінант злочинності, що використовуються суб'єктами цих злочинів – персоналом виправних колоній.

Як з цього приводу зробив висновок В.Д. Малков, говорячи про причинні зв'язки, варто мати на увазі, що самі по собі вони не викликають усіх різновидностей явищ природи та суспільства. У рівній мірі це відноситься до явищ і процесів, що вивчається кримінологією [1, с. 56].

2. Зазначені детермінанти взаємозв'язані, взаємообумовлені та взаємодіючі.

Як правильно зазначили у зв'язку з цим Н.Ф. Кузнєцова та В.В. Лунєєв, у механізмі причинності злочинності причина породжує наслідок, умова цьому сприяє. Проте мова, завжди іде

про спільність їх дії та необхідний зв'язок, як елементів єдиної діючої системи [2 с. 166].

3. Структурно детермінанти даної злочинності складаються з сукупності її причин і умов.

В науці під причиною розуміють явище, що володіє генетичними властивостями, тобто властивостями породжувати те, що називається наслідком, а умови – явище, що сприяє дії причини [3, с. 62]. При цьому всередині цієї системи знаходяться: бінарні (дволанкові) детермінанти «причина-наслідок»; причинні ланки, що складаються з бінарних ланок, де попередня причина по мірі ретроспективного аналізу стає наслідком; причинні сітки, які складаються з причинних ланок по вертикалі та горизонталі [2, с. 168].

4. Персонал виправних колоній.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», до персоналу виправних колоній належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України.

З цього випливає, що інші особи, які залучаються чи мають відношення до процесу виконання покарань (прокурори, громадськість, представники міжнародних організацій, т. ін.), до персоналу ДКВС України не відносяться.

5. Злочинні наміри, установки та поведінка, що мають матеріальне вираження у виді вчинення правопорушень і злочинів на індивідуальному рівні.

Як з цього приводу обґрунтовано прийшли до висновку Н.Ф. Кузнецова та В.В. Лунсєв, по мірі формування особистості з соціально негативною позицією, вона все активніше здійснює інтеріоризацію (присвоєння) кримінологічних цінностей, прискорюючи тим самим та поглиблюючи соціальну дезадаптацію [2, с. 136].

Об'єктивна можливість для цього існує навіть в суспільстві з високою цивілізованістю (хоча вірогідність, звичайно

звужується), так як структура суспільних відносин є багатогранною – від визначальних «до таких, які обмежені лише певною вузькою сферою спілкування та які нерідко взагалі є випадковими для особистості» [4, с. 16].

6. Протидія злочинності, що здійснюється як в цілому в державі, так і на рівні конкретно взятої виправної колонії.

Як у зв'язку з цим зауважили Л.М. Давиденко та О.О. Бандурка, виходячи з того, що в етимологічному змісті «протидія» тлумачиться як дія, що йде всупереч іншій дії чи явищу [5, с. 446], а в комплексі заходів, спрямованих на злочинність, переважають заходи кримінального характеру, цей термін найбільш точно відображає сутність даного феномена.

Як встановлено у ході даного дослідження, до основних безпосередніх детермінант, що породжують та обумовлюють вчинення злочинів персоналом виправних колоній, можна віднести:

1. Однією з обставин, що детермінує зазначені суспільно небезпечні явища серед персоналу УВП, є, як зазначила Н. Корпачова, «відсутність у ДПтС України з належної організації виховної роботи з персоналом, що вимагає термінового перегляду моральних та матеріальних стимулів його зацікавленості у результатах своєї роботи, підвищення рівня компетенції та поінформованості особового складу органів та установ виконання покарань про міжнародні стандарти в галузі практичного забезпечення прав людини» [6, с. 284]. У той самий час, як вірно прийшов до висновку В.М. Синьов, «унікальність пенітенціарної справи потребує таких фахівців, які б ефективно вирішували головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених [7, с. 19].

2. Підвищення ефективності роботи персоналу виправних колоній потребує капіталовкладень. Без них, за умови використання тільки «методу батога», персонал ДКВС України не рідко переходить до швидкого, ефективного, мало витратного, але негуманного методу виконання кримінальних покарань –

протизаконного насильства до засуджених – і це тільки один із наслідків його соціальної незахищеності.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія : учебник / Под. ред. проф. Малкова В.Д. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2004. – 528 с.
2. Кримінологія : ученик / Науч. редакторы Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунеев. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 640 с.
3. Антонян Ю.М. Кримінологія : избранные лекции. – М. : «Логос», 2004. – 448 с.
4. Харчев А.Г., Алексеева В.Г. Образ жизни, мораль, воспитание. – М. : Юрид. литература, 1997. – 162 с.
5. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
6. Забезпечення прав і свобод людини в пенітенціарних закладах // Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні : Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К. : Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2004. – С. 278-308.
7. Синьов В.М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : бюлетень. – К.: КІВС, 1996. – № 1. – С. 17-24.

ЗМІСТ

Горбачевський В. Я. Вступне слово	3
1. ЕКСПЕРТИЗА ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСУ.	
Бойко Ю. Р. Роль фоноскопичної експертизи при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності	5
Горбач-Кудря І. А. Експертиза звуко- та відеозапису: поняття, завдання та методи дослідження	8
Мазниченко Ю.О. Методологічні аспекти автоматизованого дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису	9
Мойсєєва І. В. Особливості відібрання зразків для ідентифікації людини за голосом і мовленням	14
Радєцька В.Я. Криміналістична фоноскопія: етапи та методи дослідження	17
Сагач І. М. Фоноскопична експертиза: підстави призначення та завдання	20
2. МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА.	
Василець А. В. Криміналістично-процесуальне питання доказів у сфері використання ДНК-експертизи в Україні	25
Заграй Т.С. Використання даних ДНК-аналізу у правоохоронній діяльності	28
Закурська А. Е. Використання біологічних зразків мертвої людини у молекулярно-генетичних дослідженнях	31
Ковалевська Є В. Значення використання генетоскопії як виду спеціальних знань під час розслідування злочинів	35
Лук'янчиков Є. Д. Використання ДНК-аналізу у кримінальному провадженні	38
Марковіна А.О. Типові недоліки, що мають місце при вилученні біологічних слідів та призначенні експертиз, а також можливі шляхи їх усунення	42
Петричук С. В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи	45
Турובה С. О. Проблеми використання методу ДНК-аналізу в розслідуванні злочинів	49
Шаршун Н.В. Проблеми використання даних ДНК-аналізу під час розслідування злочинів	51

3. КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Воробей В. М. Комп'ютерно-технічна експертиза як перспективний вид інженерно-технічних експертиз	54
Добришин Ю.Є., Семенов В.В. Криміналістичне забезпечення розслідування комп'ютерних злочинів	56
Кубрак Т. І. Актуальні питання та правові підстави призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи	59
Намазов А. Є. Особливості призначення комп'ютерно-технічних експертиз	62
Онищенко О. Е. Комп'ютерно-мережева експертиза як засіб виявлення порушень в інтернет-просторі та протидії ним	66
Шульга Б. С. Комп'ютерно-технічна експертиза: поняття, об'єкти, завдання. Особливості проведення огляду місця події при комп'ютерних злочинах, правила вилучення комп'ютерних засобів та їх упакування	69
Юсіфлі Б. Т. Види і завдання комп'ютерно-технічної експертизи	73

4. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЇВ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.

Горбачевський В. Я. Спеціальні знання у розслідуванні злочинів	77
Гусаченко Є. О. Участь спеціаліста в організації проведення слідчого експерименту	80
Какун В. В. Судово-психологічна експертиза в розслідуванні злочинів	82
Ляш А. О. Призначення та проведення експертизи: питання удосконалення кримінального процесуального закону	85
Мацишин В.С. Воєнна юстиція: зарубіжний досвід і стан в Україні	88
Мироненко Н. Ш. Щодо критеріїв ефективності судових експертиз	90
Мосієнко Д. В. Криміналістична одорологія в розслідуванні злочинів	93
Панченко Б. С. Одорологія та її значення у розслідуванні злочинів	96

Пасічник О. Е. Щодо правового регулювання судово-експертної діяльності в окремих країнах Європи та СНД	99
Пачевська В. І. Щодо використання поліграфа в судових експертизах	102
Петрик О. С. Щодо завдань судово-балістичної експертизи на досудовому слідстві	105
Прокопенко Г.І. Спеціальні професійні вимоги до експерта-криміналіста як головного суб'єкта експертно-криміналістичної діяльності ОВС	106
Савлук К. С. Судово-почеркознавча експертиза: сучасні можливості та проблеми	109
Хижняк І. О. Значення судово-почеркознавчої та технічної експертизи документів в розслідуванні злочинів	112
Чиренко Н. М. Трасологічна експертиза: поняття та значення в слідчій діяльності	115
Шарай Л.Г., Шайкова М.А. Проблемні питання призначення експертиз стороною захисту	117
5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ДЕРЖАВНОЮ ПЕНІТЕНЦІАРНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ.	
Джужа О. М., Колб І. О. Про зміст оперативно-розшукового запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній	120
Дудко Є. В. Про деякі елементи координаційної діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин	123
Журавська З. В., Ліховицький Я. О. Про деякі заходи безпеки, що застосовуються в установах виконання покарань	126
Колб О. Г., Крук О. М. Про деякі проблеми реалізації сучасної кримінально-виконавчої політики України органами прокуратури	129
Колб С. О. Про зміст кримінально-правової характеристики злочинів	133
Лопоха В.В. Про зміст детермінант злочинності персоналу виправних колоній	136

Електронне наукове видання

**СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ
ЕКСПЕРТИЗИ
В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ**

Матеріали круглого столу
(25 лютого 2015 року)
Комп'ютерна верстка: Семенов В.В.